

KUMTOR
КУМТОР

centerra**GOLD**

АЙЛАНА-ЧӨЙРӨНҮ КОРГОО ЖАНА ТУРУКТУУ ӨНҮКТҮРҮҮ ОТЧЕТУ 2013 ЖЫЛ

«Кумтөр» кен ишканасы жөнүндө

«Кумтөр» кен ишканасы – бул батыш инвесторлору тарабынан иштетилип жаткан Борбордук Азиядагы алтын казып алуу боюнча эң ири кен ишканасы, ал 1997-ж. бери иштейт жана анда 2013-ж. аягына карата болжол менен 9,3 млн. унция алтын өндүрүлгөн. «Кумтөр Голд Компани» ЖАКУ (КГК) «Кумтөр» кенин иштетүүгө лицензиянын ээси болуп саналат. Ачык ыкма менен иштетилүүчү Кумтөр кени, Кыргыз Республикасынын борбору Бишкек шаарынан болжол менен 350 км. түштүк-чыгышта жана Кытай Эл Республикасынын чек арасынан 60 км. түндүктө жайгашат. Кен ишканасы деңиз деңгээлинен 4 000 метр бийиктикте Борбордук Тянь-Шань тоолорунун жарым-жартылай мөңгүлөр каптаган түбөлүк тоң зонасында жайгашат. 2013-ж. – бул «Кумтөр» кен ишканасынын ишмердүүлүгүнүн он жетинчи жылы жана - «Центерра Голд Инк.» уюштуруучу ишканасынын курамында иштөөнүн онунчу жылы болуп саналат. Азыркы учурда кен ишканасында иштер 2026-ж. чейин улантылуусу болжолдонууда.

«Центерра» ишканасы жөнүндө

«Центерра» - «Кумтөр Голд Компани» ЖАКда жана «Кумтөр Оперейтинг Компани» ЖАКда 100% үлүштөргө ээ уюштуруучу ишкана болуп саналат. «Центерра» - бул биржада расмий түрдө катталган, көбүнчөсү Азияда, КМШ чөлкөмүндөгү жана дүйнөнүн башка өнүгүп жаткан өлкөлөрүндө болгон кендерди башкаруу, иштетүү, ээликке алуу жана геологиялык чалгындоо менен алектенген Канадалык алтын казып алуучу ишкана. Борбор Азиядагы эң ири батыш өндүрүүчүсү болуп саналып, активдеринин арасында Кыргыз Республикасында жана Монголияда иштеп жаткан эки кен ишканасын камтыйт.

«Центерра» - Монголиядагы Гацуурт кенин жана Түркиядагы Өксүт алтын кенин иштетүү долбоорлоруна ээ, андан тышкары, Монголияда, Түркияда, Россияда, Кипрде жана Батыш Канадада перспективдүү геологиялык чалгындоо долбоорлорунда да үлүшкө ээ. Кыргыз Республикасы, мамлекетке таандык «Кыргызалтын» ачык акционердик коому аркылуу «Центерранын» эң ири акционери саналып, жүгүртүлүп жаткан акциялардын 32,74 пайызын түзгөн 77 401 766 жөнөкөй акциялардан турган пакетке ээ. «Центерра» жөнүндө кошумча маалыматтар менен SEDAR (www.sedar.com) системасында же ишкананын корпоративдик веб-сайтында таанышууга болот (www.centerragold.com).

Отчет жөнүндө

Бул отчет «Кумтөр» ишканасынын 2013 финансылык жылынын (2013-ж. 31-декабрында аяктаган) айлана-чөйрөнү коргоо жана туруктуу өнүктүрүү боюнча жылдык отчету (Отчет) болуп саналат. Отчет негизинен КРда жайгашкан «Кумтөр» кен ишканасына багытталган. Кайсы бир башка жагдай көрсөтүлбөсө, отчеттогу маалыматтар жалгыз гана Кумтөр тоо-кен жайындагы өндүрүштүк ишмердүүлүгүбүз чагылдырган. Бирок, "Центерра" жана "Кумтөр" ишканаларынын саясаты ички кызматкерлерине да, подряддык уюмдардын жумушчуларына да тиешесин сактайт. Башка бир жагдай көрсөтүлбөсө,, каржы суммалары АКШ долларында (US\$) келтирилген.

Бул отчет Отчеттуулуктун глобалдык демилгесинин (GRI - Global Reporting Initiative) Туруктуу өнүктүрүү тармагындагы отчеттуулуктун үчүнчү муунундагы (G3) отчеттуулук боюнча нускамасына жана Тоо-кен-металлургия сектору үчүн тиркемесине (GRI) ([car. www.globalreporting.org](http://car.www.globalreporting.org)) ылайык келүүчү форматта түзүлдү. Бул «Кумтөр»

ишканасынын Айлана-чөйрөнү коргоо боюнча иш чаралар планында камтылган негизги талаптарга дал келүүнү камсыз кылууда кошумча чара болуп саналат.

Бул отчеттун маселелерин камтуу чөйрөсүн, мазмунун жана чагылдыруу чектерин аныктоодо биз тараптан арткы мукабанын ички бетинде сүрөттөлгөн Олуттуулукту баалоо процесси эске алынган. Бул отчетко биз тараптан өз алдынча GRI 3G градация системасынан «B» деңгээли ыйгарылган. Бул отчеттун GRI стандарттары боюнча ачуу индекси биздин ишкананын веб-сайтында жеткиликтүү. Бул отчеттун арткы мукабасынын ички бетиндеги прогноздук

мүнөздөгү маалыматка карата алдын-алуучу эскертүүгө көңүл буруңуздар. Бул отчет англис жана орус тилдеринде да жеткиликтүү.

Биздин системаларды жана мамилелерди өркүндөтүүнү улантуу менен биз ар жылдык отчеттуулук системабызды жана айлана-чөйрөнү коргоо жана социалдык өнүктүрүү тармагында колдонулуучу методдорду андан-ары жакшыртуу боюнча комментарийлериңиздерди жана сунуштарыңыздарды кубануу менен кабыл алабыз. Байланыш үчүн маалыматтар ушул отчеттун арткы мукабасында келтирилген.

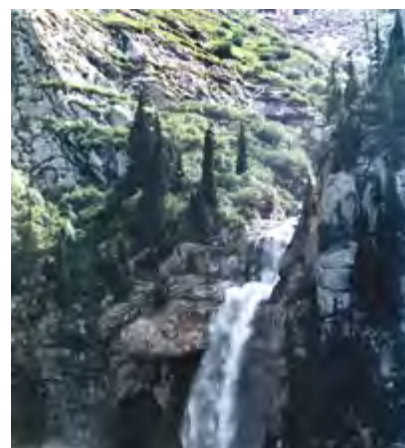
Мазмуну

- 04 Президенттин кайрылуусу
- 08 Айлана-чөйрөнү коргоо жана туруктуу өнүктүрүү боюнча негизги көрсөткүчтөр
- 11 Башкаруу жана стандарттар
- 17 Экономикалык жоопкерчилик
- 23 Жергиликтүү рынокто сатып алуулар
- 33 Элдин алдында жоопкерчилик
- 39 Ден соолукту коргоо жана коопсуздук техникасы
- 45 Тоо-кен өнөр жайынын калдыктар чарбасы
- 51 Бош тек жана муз
- 59 Экологиялык жоопкерчилик
- Айлана-чөйрөнүн көзөмөлү 63
 - Биоартүрдүүлүк 71
 - Энергияны колдонуу жана көмүртек чыгындылары 75
 - Атмосферага кошулган чыгындылар 81
 - Сууну пайдалануу жана тазалоо 85
 - Суунун сапаты жана анын нормативдерге дал келүүсү 91
 - Таштандыларды башкаруу 97
 - Кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруу 101
- 107 Социалдык жоопкерчилик
- 120 Атайын терминдердин жана кыскартуулардын тизмеси
- 124 Тиркеме: Экологиялык мониторинг боюнча маалыматтар
- Арткы мукабанын ички бети Олуттуулукту баалоо
Алдын алуучу эскертүү

Бул Отчетто:

23 Жергиликтүү рынокто сатып алуулар

59 Экологиялык жоопкерчилик

107 Социалдык жоопкерчилик

«Биз мындан ары да биздин бардык кызыкдар тараптар үчүн олуттуу жана туруктуу пайдаларды түзүүгө үмүттөнөбүз.»

Президенттин кайрылуусу

2013 жылы биз, муздун жана бош тек төгүндүлөрүнүн кыймылынан улам 2012-ж. ичинде пайда болгон кыйынчылыктарды ийгиликтүү жеңдик. 2013-ж. ишмердүүлүгүбүздүн натыйжасында биз 600 402 унция (18 674,6 кг) алтын казып алуу боюнча көрсөткүчтү жараттык, ал 2012-ж. караганда 90%га жогору. Биздин негизги салымдарыбыз, жетишкендиктерибиз жана кыйынчылыктарыбыз төмөндө сүрөттөлүп жазылат. Бул отчетту түзүү учурунда КРнын Өкмөтү менен биргелешкен ишмердүүлүк боюнча жаңы макулдашууну түзүү боюнча сүйлөшүүлөр улантылган. 2012-ж. башталып 2014-ж., чейин созулган бул сүйлөшүүлөр ишмердүүлүгүбүз, акционерлерибиз, жумушчуларыбыз, камсыздоо системабыз жана ошондой эле жалпы Кыргызстандын коомчулугу үчүн белгисиздиктин олуттуу даражасын түзгөн. Биз КРнын Өкмөтү менен бул маселени да, ошондой эле мамлекеттик органдар койгон бир катар экологиялык доолорду да жөнгө салуунун тынчтык жолдорун издөөдө кызматташтык өңүтүндө иштөөнү улантмакчыбыз.

Экономикалык пайданы жаратуу

«Кумтөр» Кыргызстандын экономикасына эң ири салым кошкон ишкана бойдон калууда. 2013-ж., биздин өндүрүштүк ишмердүүлүк КРнын жалпы өнөр жай өндүрүшүнүн 24%ын жана ИДПсынын 7,7%ын түздү. КРнын территориясында жасалган төлөмдөр 2013-ж.,

270,4 млн. АКШ долларын түзүү менен бирге 1994-ж. бери жасалган төлөмдөрдүн жалпы көлөмүн 2,42 млрд. АКШ долларына жеткирди.

Жеке сектордун эң ири иш берүүчүсү

Биздин ишкана жеке сектордун эң ири салык төлөөчүсү болгондон тышкары, Кыргызстанда жеке сектордогу эң ири иш берүүчүсү да болуп саналат. 2013-ж. аягында жасалган эсептердин негизинде ишкананын штатында КРнын 3 311 жараны иш менен камсыз болуп, бул ишкананын жалпы штатынын 96%ын түзгөн. 2013-ж. Кыргызстандын территориясында жүргүзүлгөн төлөмдөрдүн ичинде жумушчулардын накта эмгек акысы 115 млн. ашуун АКШ долларын түзгөн.

Жергиликтүү рыноктогу сатып алуулардын көлөмүн көбөйтүү

Жергиликтүү рынокто сатып алуулардын көлөмүн көбөйтүү боюнча көрүлгөн чараларды өзгөчө белгилеп кетким келет. Аларга, 2013-ж. ишкана тарабынан 68 млн. АКШ долларынан ашуун каражат сарпталган. Атайын техника жана товарлардын айрым түрлөрү чет элдик булактардан гана алынып келүүсү мүмкүн болгону менен бирге, биз жергиликтүү рынокто сатып алууларды көбөйтүүнүн үстүндө үзгүлтүксүз иштейбиз. Кыргызстандын

600дөй ишканасы азыркы учурда күн сайын ишкананын өндүрүштүк ишмердүүлүгүн колдоп туруу үчүн зарыл болгон товарлардын дээрлик 11 000 аталышын беришет. Бул отчетто биз тараптан мындай ишканалардын бир нече мисалы келтирилген. Биз берүүчүлөрүбүз тарабынан "Кумтөр" ишканасынын ийгилигине гана эмес, иш орундарын түзүүнүн жана алар кошкон башка пайдалардын эсебинен жергиликтүү жамааттардын өнүгүшүнө да салымдын маанилүүлүгүн тааныйбыз.

Кызыкдар тараптар менен өз ара аракеттешүү

Кызыкдар тараптар менен өз ара аракеттешүүнүн структуралаштырылган мамилелер биздин социалдык жоопкерчилик боюнча программабыздын маанилүү бөлүгүн түзөт. Биз жамааттардын лидерлеринен, жергиликтүү жаштардын жана ӨЭУлардын өкүлдөрүнөн турган үч регионалдык комитет менен кызматташабыз. Беш регионалдык маалымат борборун негиздөө менен жарандардын суроолоруна жана кооптонууларына ортомчуларсыз жооп бергенге мүмкүнчүлүк түздүк. Ошондой эле, бул маалымат борборлорунда «Кумтөр» ишканасына ишке орношуу маселелери боюнча консультацияларды, жергиликтүү ишкерлерге жалпы мүнөздөгү кеңештерди жана биздин жергиликтүү жамааттарды колдоо программаларыбыз боюнча маалымат беребиз. 2013-ж. биз Ысык-Көл областында иштеп келе жаткан Демөөрчүлүк жардамдарды координациялоо үчүн платформанын уюштуруучусу жана активдүү мүчөсү болдук, ал Ысык-Көл регионунда өнүктүрүү боюнча долбоорлорду жүзөгө ашыруучу донорлордун аракеттерин координациялоодо жардам көрсөтүү үчүн тармак болуп саналат.

Жамааттарга инвестициялар

Биз социалдык жоопкерчилик боюнча стратегиялык программаларыбызды жүзөгө ашыруу жолу менен жергиликтүү жамааттарга олуттуу пайда келтиребиз. 2013-жылы бул программалардын алкактарында туруктуу өнүктүрүү боюнча долбоорлорго жана жамааттарга жасалган башка салымдар үчүн 6,8 млн. АКШ доллары бөлүнгөн. Бул отчетто өз ыктыярыбыз менен жүргүзүлгөн

иш чаралардын айрымдары жана алардын натыйжалары белгиленген.

2009-ж. бери «Кумтөр» ишканасы Ысык-Көлдү өнүктүрүү фондуна дүң кирешесинин 1 пайызын которот, бул 2013-ж. 8,1 млн. АКШ долларын түздү.

Ысык-Көл областын өнүктүрүү фонду Өкмөттүн Ысык-Көл областындагы ыйгарым укуктуу өкүлү тарабынан көз карандысыз башкарылат жана анын максаты региондун экономикалык потенциалын жана социалдык инфраструктурасын колдоодо турат.

Геотехникалык коопсуздук

Өндүрүштүк процесстердин коопсуздугун колдоо жана казып алуунун жооптуу методдорун колдонуу, ишибиздин башкы приоритеттери бойдон калууда. Бул, музду жана коштоочу материалдарды алып салуу 1994-ж. «Кумтөр» кен ишканасында өндүрүштүк ишмердүүлүктүн эң башынан бери жактырылган тоо-кен иштеринин да бөлүгү болуп калганынын себеби болуп саналат. Музду алып салуу, кенге жетүү жана эмгектин коопсуз шарттарын камсыз кылуу үчүн зарыл, жана бул 1930-ж. бери Борбордук Азиядагы бардык мөңгүлөрдүн 1/3 бөлүгүнө жакын, климаттын өзгөрүшүнөн улам, жоголуусуна алып келген көлөмгө салыштырмалуу өтө төмөн бойдон калууда.

Отчетто мындан ары сүрөттөлгөндөй, биз тараптан геотехникалык коопсуздукту көзөмөлдөө, баалоо жана «Кумтөр» кен ишканасынын объектилеринин, алардын арасында кен ишканасынын калдыктар чарбасынын, бош тек төгүндүлөрүнүн, жана Петров көлүнүн табигый ширендилер дамбасынын коопсуздугунун тийиштүү

деңгээлин камсыз кылуу максатында жана зарыл иш чараларды жүзөгө ашыруу үчүн алдыңкы жергиликтүү жана эл аралык эксперттер тартылат жана алдыңкы технологиялар пайдаланылат.

Ден соолукту коргоо жана коопсуздук техникасы

2013-ж. бюджетке ден соолукту коргоо жана коопсуздук техникасы боюнча иш чараларга 2,0 млн. АКШ долл. бөлүнүп, аны менен бирге кызматкерлерди тийиштүү программаларга окутууга 50 000 ашуун адам-саат жумшалган. 2013-ж. 0,20ны түзгөн каттоого жаткан травматизм учурларынын жыштыгынын коэффициенти сыяктуу статистикалык көрсөткүчтөрүбүздү жакшыртууга багытталган кабарлоо жана окутуу боюнча программаларды кошо алганда, кызматкерлерибиздин саламаттыгы жана коопсуздугу маселелерине берген маанилерди чагылдыруу болуп саналат. Бул статистикалык маалыматтар өнүккөн дүйнөнүн башка кен казып алуу ишканаларына салыштырмалуу жетишерлик жагымдуу көрүнөт. Биздин жол-транспорт кырсыктарынын (ЖТК) жыштыгын кыскартуу боюнча иш чараларыбыз да өтө ийгиликтүү болгон. 2013-ж. мындай окуялардын 2012-ж. салыштырмалуу 43%дык кыскартуусу катталган.

Айлана-чөйрө жана биологиялык ар түрдүүлүк

Көз карандысыз илимий изилдөөлөр кен ишканасынын айланасындагы жапайы жаныбарлардын саны «Кумтөрдө» өндүрүштүк ишмердүүлүк башталгандан бери көбөйгөнүн көрсөтөт.

Биз «Флора энд Фауна Интернешнл» жаратылышты коргоо уюму сыяктуу биоартүрдүүлүктү сактоо боюнча өнөктөштөрүбүз менен кызматташууну, ошондой эле алар аркылуу жаратылышты сактоо жана кошунабыз Сарычат-Ээрташ жаратылыш коругуна колдоо көрсөтүү идеясын алдыга жылдыруу боюнча кызматташууну улантуудабыз. Биз өндүрүштүк территориянын айланасындагы флораны жана фаунаны иликтөөнү жана изилдөөнү жүргүзөбүз, ал өзүнө суудагы организмдерди жана топуракты изилдөөнү камтыйт, бул бизди кен ишканасын

эксплуатациядан чыгарууда пайдаланыла турган маалымат менен камсыздайт.

Экологиялык мүнөздөгү дооматтар

2012-ж. декабрынан 2014-ж. январына чейин «Кумтөр» ишканасына, мамлекеттик органдары тарабынан, жер пайдалануу, суу пайдалануу, таштандыларды утилизациялоо жана бош тек төгүндүлөрүн жайгаштыруу усулдары менен байланышкан курал бузууларга жол берилген деген айыптар коюлуп, жалпысы 470 млн. АКШ долларынан ашкан суммадагы бир нече доо же тескемелер алган. Бул отчет түзүлүп жаткан маалда дагы аталган доолор чечилбеген бойдон калууда. Андан тышкары, 2013-ж. октябрында «Кыргызстандын Жашылдар партиясы» ишканага каршы «Айлана-чөйрөгө жана жер ресурстарына зыяндын ордун толтуруу» жөнүндө, жалпы суммасы \$9,4 млрд. АКШ долларын түзгөн, доо менен кайрылган.

Мурда билдирилгендей, биз бул доолордо коюлган айыптарга каршыбыз жана алар ашыртылган жана негизсиз деп эсептейбиз.

Кен ишканасын эксплуатациялоо мөөнөтү

Веб-сайтыбызда кеңири сүрөттөлүп жазылгандай, Кумтөр кенинин далилденген жана прогноздолгон запастарынын жалпы көлөмү 2013-ж. 766 000 унция өндүрүлгөнүн эске алуу менен 2013-ж. 31-декабрына карата 8,51 млн. унция курамдагы алтынды түзөт. Кен ишканасын эксплуатациялоонун учурдагы мөөнөтү, карьерди 2023-ж. акырына чейин ачык ыкма менен иштетүүнү, казып алынган кендин калганын 2026-ж. чейин кайра иштетүүнү карайт.

Келечек пландар

Биздин алдыбызда туруктуу өнүктүрүү боюнча кыска мөөнөттүү жана узак мөөнөттүү маселелер турат. Биз саламаттыкты жана коопсуздукту сактоо үчүн этият мамилени улантышыбыз зарыл. Алтын өндүрүшүнүн негизи болгон, кенге коопсуз түрдө жетүү үчүн мындан ары да музду жана коштоочу материалдарды алып салуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болуубуз зарыл. Муздун жана бош тек төгүндүлөрүнүн кыймылы, ошондой эле ишкананын негизги карьериндеги эриген суунун чоң

көлөмдөрү да этият башкарууну талап кылат. Биз болочокто ишканада түзүлүүчү чарбалык-тиричилик жана башка таштандылардын агындыларын болтурбоо, кыскартуу жана кайра иштетүү үчүн таштандыларды башкаруу боюнча стратегиябызды өркүндөтүүнү жана интеграциялоону улантабыз.

Биз структуралык өз ара аракеттешүүбүздү улантууга, «Кумтөр» долбоору келтирген олуттуу пайда жөнүндө маалыматтарды жакшылап жеткирүүгө, ошондой эле стратегиялык жана өнөктөштүккө негизделген мамилелерди пайдалануу менен жамааттарга инвестициялардын көлөмдөрүн максималдуу көбөйтүүгө тийишпиз. Андан тышкары, калган доолорду жана тескемелерди жөнгө салуу үчүн КРнын өкмөттүк органдары менен ишти улантуубуз керек.

Биз Кумтөр кенин эксплуатациядан чыгаруу боюнча концептуалдуу планын жаңыртууну улантабыз. Акыркы чыгарылышында жабуудан кийинки мөөнөттө суунун сапатын контролдоо, бош тек төгүндүлөрүн башкаруу методдорун кайрадан кароо жана да биоартүрдүүлүк сыяктуу маселелер да камтылган. Биз өсүмдүктөрдү кайрадан өстүрүү боюнча баштапкы сыноолорду да жүргүздүк.

Узак мөөнөттүү перспективада биз бизнести жүргүзүүнүн этикалык нормаларынын жана принциптеринин алкактарында казып алуу ишмердүүлүгүбүздү да, айлана-чөйрө жана туруктуу өнүктүрүү тармагындагы программаларыбызды да адаптациялоону

жана өркүндөтүүнү улантууга ниеттенебиз. Биз долбоорду жүзөгө ашыруудан биздин бардык кызыкдар тараптар үчүн олуттуу жана туруктуу пайдаларды түзүүгө үмүттөнөбүз.

Биз бул отчетко карата үн кошууларыңыздарга кубанычта болобуз жана айлана-чөйрөнү коргоо жана социалдык-экономикалык өнүктүрүү тармагындагы көрсөткүчтөрүбүздү андан-ары жакшыртуу боюнча сиздердин сунушуңуздарды кубаттайбыз.

«Кумтөр Голд Компани» ЖАКнун Президенти Майкл Фишер

Айлана-чөйрөнү коргоо жана туруктуу өнүктүрүү боюнча негизги көрсөткүчтөр

Бөлүк	2013-ж. максаттар жана комментарийлер (эгер болсо)	Көздөлгөн натыйжа	2013-ж. кыйынчылыктар жана кошумча жетишкендиктер	2014-ж. максаттар
Долбоордун пайдалары	<ul style="list-style-type: none"> 2013-ж. аягына карата адаттагы ишмердүүлүккө жана алтын өндүрүүгө кайтуу 	●	<ul style="list-style-type: none"> Алтын өндүрүүнүн 90%дык өсүшү Компаниянын штатынын 96%ы - Кыргызстандын жарандары Кыргыз Республикасындагы төлөмдөр, туруктуу өнүктүрүү боюнча долбоорлорго 6,8 млн. АКШ долларын жана Ысык-Көл областын өнүктүрүүгө 8,1 млн. АКШ долларын кошо алганда, 270,4 млн. АКШ долларын түздү 	<ul style="list-style-type: none"> Алтынды туруктуу өндүрүүнү колдоо Жергиликтүү рынокто сатып алуулар көлөмүн көбөйтүүнү улантуу
Саламаттыкты сактоо жана эмгектин коопсуздугу	<ul style="list-style-type: none"> Иш убактысын жоготуу менен бир да инциденттин болбошу Каттоого жаткан травматизм учурларынын деңгээлин 0,36дан төмөн түшүрүү 	○ ●	<ul style="list-style-type: none"> Адам өлүмүнө алып келген бир дагы окуя болгон жок, каттоого жаткан травматизм учурлары (КЖТУ) 0,20ны түздү 	<ul style="list-style-type: none"> Иш убактысын жоготуу менен бир да инциденттин болбошу Каттоого жаткан травматизм учурларынын деңгээли - 0,36 же төмөн
Айлана-чөйрө	<ul style="list-style-type: none"> Таштандылар үчүн полигондорду башкаруу жана таштандыларды башкаруу боюнча практиканы жакшыртуу Сууда камтылган аммиак жана сульфаттар курамынын тиешелүү талаптарга ылайыктыгын стандарттардан текшерүү Кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруунун концептуалдуу планын жаңылоо Биоартүрдүүлүктү сактоо боюнча стратегияны жана планды киргизүү Петров көлүн жырып кетүү менен байланышкан тобокелчиликтерди кыскартуу үчүн эртелеп кабарлоо жана инженердик чечимдер системасын иштеп чыгуу жана киргизүү Калдыктарды сактоочу жайдын дамбасынан чаңдын чыгарылуусун жоюу боюнча варианттарды баалоо Жаратылышты коргоо иш чараларын башкаруу жана отчеттуулук системаларын жакшыртуу 	● ● ◐ ● ◐ ◐ ●	<ul style="list-style-type: none"> Олуттуу экологиялык кырсыктар жана төгүлүүлөр катталган эмес Экологиялык баалоого жана жаратылышты коргоо иш чараларын башкарууга 6,5 млн. АКШ долл. жумшалган Жалпы суммасы 470 млн. ашуун АКШ долл. болгон доолорду жөнгө салуу боюнча сүйлөшүүлөр улантылууда «Жашылдар партиясы» тарабынан 9,4 млрд. АКШ долл. доо жөнгө салынбаган бойдон калды Таштандыларды көмүү методдору жакшырылды Таштандыларды башкаруу боюнча комплекстүү пландын түзүлүшү аяктады Биоартүрдүүлүк, суу ресурстарын колдонуу, айлана-чөйрөнүн мониторинги, сууну тазалоо жана мөңгүлөр сыяктуу экологиялык маселелерди талкуулаган брошюралар (кыргыз, орус жана англис тилдеринде) чыгарылды. 	<ul style="list-style-type: none"> Таштандыларды тейлөө стратегиясын аягына чыгаруу жана ишке ашыруу 2013-ж. Кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруунун концептуалдуу планынын үстүнөн иштөөнү аяктоо Петров көлүн жырып кеткен учурга эртелеп кабарлоо системасын киргизүүнү аяктоо
Жергиликтүү жамааттар	<ul style="list-style-type: none"> Ысык-Көл областында социалдык-экономикалык абалдын базалык изилдөөсүн жүргүзүү Кызыкдар тараптарды жана жергиликтүү жамааттарга инвестицияларды тартууну башкаруу боюнча Интернеттин негизинде системаны киргизүү 	◐ ◐	<ul style="list-style-type: none"> Ысык-Көл областында социалдык-экономикалык абалдын базалык изилдөөсү жүргүзүлдү, анын натыйжалары жергиликтүү ишкерлерге берилди Жаштардын регионду өнүктүрүүгө катышуу даражасын жогорулатуу үчүн алты жаштар банкы негизделди Ысык-Көл областында көрсөтүлүп жаткан донорлордун демөөрчүлүк жардамын координациялоо платформасы түзүлдү USAID жана KAED уюмдарынын көмөгү менен айыл чарба жерлери калыбына келтирилди жана сугат системалары жакшырылды 	<ul style="list-style-type: none"> Биз каржылаган жана колдогон долбоорлорду тандоодо ачыктык деңгээлин жогорулатуу боюнча ишти улантуу Нааразычылык арыздарын, колдон келишинче, достук маанайда кароо Экономикалык чөйрөгө таасир этүүнү баалоону аяктоо

<p>Башкаруу жана стандарттар</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Жергиликтүү рыноктон сатып алуулар аркылуу жергиликтүү бизнести колдоо үчүн стандарттарды иштеп чыгуу 		<ul style="list-style-type: none"> • Айрым жетекчилер үчүн этикалык жүрүм-турум боюнча тренингдер өткөрүлдү 	<ul style="list-style-type: none"> • Цианидди пайдалануу кодекси боюнча аккредитацияны алуу (транспорттоого жана сактоого кошумча аккредитация)
---	---	---	--	--

 ИШКЕ АШПАДЫ

 ЖАРЫМ ЖАРТЫЛАЙ ИШКЕ АШТЫ

 ИШКЕ АШТЫ

БАШКАРУУ ЖАНА СТАНДАРТАР

Биз бизнести жүргүзүү методдору жана кызматкерлер тарабынан иштерди аткаруу ыкмалары, алдыга коюлган максаттарга жетүүнүн негиз түзүүчү принциптери болуп саналат деп эсептейбиз.

Биздин мамиле

«Кумтөр» ишканасы «Центерра» белгилеген башкаруу принциптерин жана стандарттарын карманат, анын Директорлор кеңеши жана жетекчилиги сергек жана натыйжалуу корпоративдик башкаруу биздин Ишкананын ишмердүүлүгүндө негиз түзүүчү болуп саналат деген пикирди карманат. Корпоративдүү социалдык жоопкерчилик, саламаттыкты сактоо, эмгек коопсуздугу менен айлана жөнүндө маалымат бул отчеттун башка бөлүктөрүндө жана ошондой эле «Центерранын» жана «Кумтөрдүн» веб-сайттарында кеңири айтылат (www.kumtor.kg, www.centerra.com).

Белгиленген башкаруу стандарттарын аткаруу үчүн биз ишкананын методикасын жана жол-жоболорун иштеп чыктык. Жетекчилерибизден, адистерибизден жана катардагы кызматкерлерибизден эң жогорку этикалык нормаларды кармануусун күтөбүз.

Бул талап ишкананын төмөнкү үч саясатында кеңири сүрөттөлүп жазылган:

- а) Ишкананын жетекчилери жана кызматкерлери үчүн этикалык нормалардын топтому;
- б) Директорлор үчүн этикалык нормалардын топтому жана
- в) Ишкананын бардык директорлору, жетекчилери жана кызматкерлери үчүн эл аралык бизнес жүргүзүү саясаты.

«Кумтөрдө» «корпоративдүү маалымдоо» программасы дагы иштейт. Ал ишкананын бардык директорлоруна, жетекчилерине жана кызматкерлерине башка директорлордун, жетекчилердин жана кызматкерлердин потенциалдуу этикалык бузуулары жөнүндө даттанууларды жана арыздарды анонимдүү түрдө берүүгө мүмкүнчүлүгүн берет. Директорлорго, жетекчилерге жана кызматкерлерге, эгерде аларда кандайдыр-бир коркунучтар же суроолор болуп калса, анда ишкананын юриисконсультантына, кадрлар бөлүмүнө же түздөн-түз жетекчилерине кайрылууга рекомендация берилет. Ишкана тарабынан директорлорубуз, жетекчилерибиз жана кызматкерлерибиз үчүн бул саясаттар боюнча үзгүлтүксүз тренингдер өткөрүлөт. Бүгүнкү күндө мындай тренингдер

100дөн ашуун кызматкерлер, негизинен жогорку жетекчилик үчүн, жетекчи комитеттин мүчөлөрүнө жана инструкторлорго өткөрүлгөн.

Кызматкерлер үчүн этикалык нормалардын топтому кызыкчылыктардын конфликтин болтурбоо, конфиденциалдык маалыматты коргоо, колдонулуучу мыйзамдардын, эрежелердин жана жоболордун талаптарына ылайык келүү, маалыматты ачыктоо жөнүндө талаптарды сактоо, кызматкерлер жана үчүнчү тараптар үчүн бухгалтердик эсеп жана аудит маселелерине тиешелүү коркунучтар жөнүндө маалымдоо процедурасы сыяктуу талаптарды камтыйт.

Мындай маселелери бар кызматкерлер, түздөн түз, конфиденциалдуу же анонимдүү түрдө кайрыла алышат. 2012-ж. аягында «Кумтөр» кен ишканасында биздин Жүрүм-түрүм кодексине арналган кошумча тренингди демилгеледик жана мындай маселелер менен кайрылышкан кызматкерлерди колдоо үчүн «шашылыш телефон линиясын» киргиздик.

Директорлор үчүн этикалык нормалардын топтому

«Центерранын» Директорлору үчүн этикалык нормалардын топтому директорлордон болгон, мүмкүн болуучу же айкын конфликт жөнүндө корпоративдүү секретарга токтоосуз баяндоону талап кылат, ал өз кезегинде маалыматты Корпоративдүү башкаруу жана дайындоолор боюнча комитеттин назарына жеткирүүгө тийиш. Директор анда кызыкчылыктардын конфликттери мүмкүн болгон маселелер боюнча талкуулоого, кароого жана чечимдерди кабыл алууга катыша албайт. Бардык жаңы директорлор Директорлор үчүн этикалык нормалардын топтомун карап чыгууга жана кабыл алууга тийиш.

Бул Этикалык нормалардын топтомун 2013 жылдын июль айында, Директорлор кеңешине дайындалган Кылычбек Шакиров менен да карап чыкканбыз.

Эл аралык бизнести жүргүзүү саясаты

Эл аралык бизнести жүргүзүү саясаты – бул биздин коррупцияга каршы аракеттенүү саясатыбыз жана «Центерра» менен «Кумтөрдүн» иштеген жердин бардыгында бизнести этикалык жана мыйзамдык нормалардын ал-

кактарында жүргүзүү милдеттенмелеринин маанилүү курамы. Эл аралык бизнести жүргүзүү саясаты ишкананын директорлоруна, жетекчилерине жана кызматкерлерине (чектөөсүз) преференциялык мамилелерди алуу, бизнес жүргүзүүгө лицензияларды алуу, тоо-кен казып алуу ишмердигине уруксат берүүлөрдү же концессияларды алуу, камсыз кылуу же өзгөртүү сыяктуу укукка жат максаттарга жетүү үчүн «мамлекеттик кызмат адамына» «кандайдыр-бир баалуу нерсе» белек кылууга, сунуш кылууга же убада кылууга тыюу салат.

Биз саясатыбызда жана коштоочу окутуу программаларында «кандайдыр-бир баалуу нерсе» термининин аныктамасын өзгөчө кеңирилегин белгилейбиз, ал акчалай сыйлоо менен эле чектелбейт, "мамлекет кызмат адамы" термини болсо саясий партиялардын кандидаттарын, ошондой эле мамлекеттик ишканалардын жетекчилерин, жана ошол сыяктуу, адатта эл ичинде "мамлекет чиновниги" деп эсептелбеген адамдарды дагы билдирет.

Биз, Эл аралык бизнести жүргүзүү саясатына өтө олуттуу мамиле жасайбыз жана жогоруда эскертилгендей, 2012 жылдын аягында «Кумтөр» ишканасында Эл аралык бизнести жүргүзүү саясаты боюнча кошумча курстарды өткөрдүк, ошондой эле кызматкерлерге колдоо көрсөтүү үчүн «шашылыш линия» киргиздик. 2013-ж. биз берүүчүлөрүбүздүн маалыматтарын текшерүү процессин күчөттүк жана берүүчүлөр менен калыптык келишимдерибизге коррупция жана паракорчулук менен күрөшүү боюнча пункттарды киргиздик.

Жаратылышты коргоо чараларын башкаруу системалары (ЖКЧБС)

Биздин айлана-чөйрөгө таасир этүүбүздү түшүнүү, баалоо жана башкаруу үчүн биз «пландоо-аракет-мониторинг-жакшыртуу» системалык мамилени колдонобуз. Ал Стандартташтыруу боюнча эл аралык уюмдун ISO 14001 жана өнөр жай коопсуздугун жана саламаттыкты башкаруу системасынын OHSAS 18000 стандарттары боюнча текшерилет. Бул мамиле «Кумтөр» долбоорун пландаштыруунун баштапкы стадиясында айлана-чөйрөгө таасир этүүнү баалоодон башталган, ал айлана-чөйрөнү коргоо (АЧК) чараларын башкаруу программасын киргизүү менен улантылат, ошондой эле боло-чокто кен ишканасын эксплуатациядан чыгарууну пландаштырууну (КЭЧП) да камтыйт.

Биз Жаратылышты коргоо чаралар планын (ЖКЧП) карманабыз (азыркы учурда №5 версия аракетте), ал өндүрүштүн айлана-чөйрөгө таасир этүүсүнүн кесепеттерин четтетүү үчүн жана уруксат берүүлөрдүн жана башка талаптардын сакталышы боюнча документтерди көзөмөлдөө үчүн иштелип чыккан. Система тоо-кен өнөр жайындагы алдыңкы эл аралык практикаларга, жергиликтүү нормативдик документтерге жана отчеттуулукка ылайык эксплуатациялык талаптарды көзөмөлдөө, техникалык контролдоо, эксплуатациялык талаптарды аткаруу үчүн арналган. Система жана анын олуттуу элементтери да корпоративдик жана көз карандысыз аудитке тушуктурулат жана КРнын тийиштүү компетенттүү органдары тарабынан бекитилет.

Ишканада оңдоп-түздөөчү, алдын алуучу чараларга көз салуу системасы да колдонулат. Бул АЧК жана коопсуздук техникасы боюнча бөлүмдөргө оңдоп-түздөөчү аракеттер боюнча пункттарды киргизүүгө жана жоопкерчилик чөйрөсүн аныктоого мүмкүндүк берет. Бул жоопкер бөлүмдөргө зарыл ишмердүүлүктү дарекке багыттоого жана токтотууга да мүмкүндүк берет.

Алгач «Кумтөр» долбоору үчүн көп тараптуу долбоорлук финансылоонун бөлүгү катарында иштелип чыккан ЖКЧП да Европалык реконструкция жана өнүктүрүү банкы сыяктуу кредиторлор алдында отчеттук талаптарды да аныктайт. Бул отчеттуук талаптар төмөнкүлөрдү камтыйт:

- Ар бир мониторинг станциясынын орточо айлык жыйынтыгы;
- Материалдык ашыктыктар жана бузуктуктарды жоюу түшүндүрмөсү менен так келишпестиктер;
- Каттоого жаткан төгүлүүлөр жөнүндө кеңири маалымат жана тийиштүү калыбына келтирүү иш аракеттери;
- Көзөмөлдөө эрежелеринде же болбосо станцияларында жасалган өзгөртүүлөр;
- КЭЧПнын абалы жана чыгашалары;
- Кычкыл суу агындыларынын дренажы, кен калдыктар жана мөңгүлөргө тийиштүү жаңыртылган маалыматтар;
- Чарбачылык таза сууну колдонуу, тоо-кен өнөржайынын калдыктарын сактоо жана төгүндүлөрдүн бир жылдык божомол баалоосу;
- Тоо-кен ишканасында айлана-чөйрөнү коргоо иш-чаралары менен байланышкан изилдөөлөр;

- Кийинки отчеттук мезгилге пландаштырылган иш-чаралардын, иликтөөлөрдүн жана изилдөөлөрдүн планы;
- Жумушчулардын ден соолугун коргоо жана коопсуздук техникасы демилгелери.

Жаратылышты коргоо чараларынын планы (ЖКЧП) төмөнкү аспектилерди камтыйт:

- Зыяндуу материалдарды колдонуу жана өзгөчө кырдаалдарга каршы иш-аракеттер;
- Жандуу жаратылышты сактоону камтыган айлана-чөйрөнү коргоону;
- Агындыларды жана төгүлүүлөрдү чектөө, контролдоо жана жоюу иш чаралары;
- Саясаттар, программалар, окутуу процесстери, нормативдик документтер жана отчеттук процедуралары;
- Тоо-кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруу талаптары.

Өндүрүштөгү Саламаттыкты, эмгекти жана айлана-чөйрөнү коргоо боюнча саясатты (СЭАЧК боюнча саясат) кыскача талдоо

«Кумтөр» жоопкер жаратылыш пайдалануу менен катар эле өндүрүштө коопсуздукту камсыз кылуунун, Ишкананын, подряддык уюмдардын кызматкерлеринин жана жергиликтүү жамааттардын саламаттыгын коргоонун биринчи даражадагы маанилүүлүгүн тааныйт. Геологиялык чалгындоо иштерин, өндүрүштүк ишмердүүлүктү жана объектилерди эксплуатациядан чыгарууну кошо алганда, ишмердүүлүгүбүздүн бардык этаптарында биз төмөнкү ураанды карманабыз - **«ал үчүн коопсуздук техникасынын эрежелерин сактабагандай маанилүү иш жок».**

Биздин саясатыбыздын олуттуу учурлары төмөнкүлөрдү камтыйт:

Жергиликтүү мыйзамдардын тишелүү талаптарын, жоболорун жана өндүрүштүк процессти уюштуруунун жалпы кабыл алынган эл аралык принциптерин кармануу;

Ишкананын жана подряддык уюмдардын кызматкерлери үчүн тобокелчиликтин контролдонбогон өндүрүштүк факторлорунун жоктугун камсыз кылуучу иш шарттарын түзүү;

Ишкананын жана подряддык уюмдардын кызматкерлеринин саламаттыгы жана коопсуздугу, ошондой эле социалдык-экономикалык факторлорду эске алуу менен жергиликтүү калк үчүн да мүмкүн болуучу потенциалдуу тобокелчиликти аныктоо, четтетүү же минимумга түшүрүү;

Айлана-чөйрөнү булгоого жол бербөө жана Ишкананын өндүрүштүк ишмердүүлүгүнөн айлана-чөйрөгө мүмкүн болуучу терс таасирди минимумга түшүрүү;

Олуттуулукту түшүнүүгө жетишүү жана өндүрүштө саламаттыкты, эмгекти жана айлана-чөйрөнү коргоо боюнча иш чаралардын жалпы натыйжалуулугун үзгүлтүксүз өркүндөтүү.

Жогоруда көрсөтүлгөн милдеттенмелерди сактоонун алкагында «Кумтөр» төмөнкүлөрдү аткарууну пландаштырууда:

Кызматкерлерди тийиштүү материалдык база жана даярдоо менен камсыз кылуу, СЭАЧК боюнча расмий түрдө бекитилген иш чараларды киргизүү жана үзгүлтүксүз колдонуу, үзгүлтүксүз өркүндөтүүгө багытталган милдеттерди жана максаттарды коюу, ошондой эле бул саясатты баалоо жана баш ийилүүсүн камсыз кылуу үчүн үзгүлтүксүз аудиттерди жүргүзүү;

Өндүрүштө саламаттык жана эмгектин коопсуздугу үчүн тобокелчиликтердин негизги факторлорун, өзгөчө кырдаалдардын жана окуялардын келип чыгуусунун потенциалдуу коркунучун аныктоо, ошондой эле өзгөчө кырдаалдарда аракеттер планынын функционалдык даярдыгын камсыз кылуу жана текшерүү;

Ишкана тарабынан калктын коопсуздугу жана саламаттыгын сактоо боюнча жүргүзүлүп жаткан иш чараларды калктын түшүнүүсүн камсыз кылуу үчүн Ишкананын өндүрүштүк объектилери жайгашкан райондогу калктуу пункттардын жашоочулары менен конструктивдүү диалогду түзүү;

Булгануунун жоктугун, төмөндөтүлүшүн камсыз кылуучу же чектөөчү методдорду пайдалануу аркылуу Ишкананын өндүрүштүк ишмердүүлүгүнүн калдыктарын жайгаштыруу жана кайра иштетүү;

Алардын өндүрүштө саламаттыкты, эмгектин коопсуздугун коргоо жана айлана-чөйрөнү коргоо боюнча белгиленген талаптарды сактоо менен өз функцияларын бардык кызматтык деңгээлдерде аткаруусун камсыз кылуу максатында ишкананын, подряддык уюмдардын жана берүүчүлөрдүн кызматкерлерин, ошондой эле кызматкерлердин КГКнын өндүрүштө саламаттыкты, эмгектин коопсуздугун коргоо жана айлана-чөйрөнү коргоо боюнча программасын жүзөгө ашырууда активдүүлүгүн жогорулатуу максатында ушул Саясат менен тааныштырууда тыгыз өз ара аракеттенүүсүн калыптандыруу.

СЭАЧК боюнча саясаттын толук тексти менен Кумтөрдүн веб-сайтынан тааныша аласыздар.

ЭКОНОМИКАЛЫК ЖООПКЕРЧИЛИК

Алтын өндүрүүнүн көлөмү 600 000 унциядан ашык көрсөткүчтү түздү, ал 2012-ж. караганда 90%га жогору.

Жалпысынан 2013-ж. Кыргыз Республикасындагы төлөмдөр 270 млн. АКШ долларын түзгөн

2013-ж. Кумтөрдүн ишкердиги өлкөнүн ИДПнын 7,7% түздү

«Элдин алдында жоопкерчилик» бөлүмүндө жазылгандай, 2013-ж. аягына карата «Кумтөр» кен ишканасында подряддык уюмдардын кызматкерлерин кошо алганда, 3 311 адам ишке орноштурулган, ишканада толук иш күнү алектенген КРнын жарандарынын үлүшү болсо 96%дан ашуун түзгөн. 2013-ж. алтын өндүрүү боюнча 600 000 унция көрсөткүчкө жетишилген, себеби биз 2013-ж. 4-кварталында толук бойдон курамы жогору болгон кенге туруктуу жеткиликтүүлүктү камсыз кыла алдык.

2013-ж. КРнын территориясында жүргүзүлгөн төлөмдөр түз жана кыйыр салыктар жана милдеттүү төлөмдөр түрүндө 113,5 млн. ашуун АКШ долл., кызматкерлердин таза эмгек акысы түрүндө 115 млн. АКШ долл. жана жергиликтүү рынокто сатып алуулар түрүндө 68 млн. ашуун АКШ долл. кошо

алганда 270,4 млн. АКШ долл. түздү. Мындан тышкары, ишкана 20 млн. АКШ долл. аванстык төлөмдөрдү эсепке алууну жүргүздү, мына ошентип ишкананын бул отчеттук мезгилдеги жалпы салымы аванстык төлөмдөрдү эсепке алганга чейин 290,4 млн. АКШ долл. түздү. 1994-ж. бери КРнын территориясындагы төлөмдөрдүн жалпы көлөмү \$2,42 млрд. долларга жетти. 2013-ж. 6,2 млн. АКШ долл. «Социалдык жоопкерчилик» бөлүмүндө сүрөттөлүп жазылган жамааттарга инвестициялар боюнча стратегиялык программаларыбызга багытталган.

Биз социалдык долбоорлорду жана жамааттарды өнүктүрүү долбоорун колдоо үчүн Ысык-Көл областын өнүктүрүү фондуна дүң кирешеден 1% которууну улантуудабыз.

Кумтөрдүн Кыргыз Республикасынын макроэкономикасына таасири

■ 2011 ■ 2012 ■ 2013

БУЛАК | Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети

Жергиликтүү бийлик органдарынын мамлекеттик көзөмөлү астында турган бул Фонд, Ысык-Көл областындагы мектеп, оорукана жана бала бакча сыяктуу социалдык инфраструктураны өнүктүрүүнү максат кылып келет. Мындан тышкары, КРнын өкмөтү «Кыргызалтын» ААК мамлекеттик кен ишканасы аркылуу «Кумтөр Голд Компани» ЖАКына ээлик кылуучу «Центерра Голд Инк» ЖАКынын акцияларынын эң чоң пакетинин кармоочусу бойдон калууда.

«Кумтөр» долбоору 2013-ж. ИДПнын 7,7%ын жана жалпы өнөр жай өндүрүшүнүн 24,0%ын камсыз кылуу менен КРнын экономикасына олуттуу оң таасир этүүнү улантууда.

Материалдарды керектөө

Тоо-кен ишканасы өндүрүштүк процесстер үчүн да, жумушчу штатынын бардык зарыл нерселер менен камсыздалышы үчүн да талап кылынуучу товарлардын жана материалдардын ири керектөөчүсү болуп саналат. Материалдарды натыйжалуу пайдалануу маселеси экономикалык жана экологиялык себептер боюнча чоң мааниге ээ.

Керектелүүчү сырьенун чоң бөлүгүн цемент жана акиташ, майдалоо же щелочтоп бөлүп

Дуң кирешенин 1% Ысык-Көл областын өнүктүрүү фондуна түздөн түз которулуп турат

алуу процесстеринде колдонулуучу реагенттер жана химиялык заттар (цианидди кошо алганда) жана кенди майдалоочу топтор түзөт. Биз күйүүчү жана майлоочу материалдар, солидол жана жардыруучу заттар сыяктуу орду толтурулбоочу заттардын да чоң көлөмүн пайдаланабыз. Алтын өндүрүшү материалдарды кайталап пайдалануу үчүн көп мүмкүнчүлүк бербейт, бирок, биз эгерде ал максатка ылайыктуу болсо, айрым калдыктарды кайталап пайдаланууну максималдаштырууга умтулабыз. Мисалы, биз ишканадан чыккан металлоломду майдалоочу топторду өндүрүп чыгарган жергиликтүү ишканага беребиз. Мындан тышкары, өндүрүш процессинде иштетилген майды кайра пайдалануунун ар кандай жолдорун издеп, кен ишканасынын турак жай лагерин жылытууда күйүүчү материал катары колдонуп келебиз. Биз өнөр жай транспорт шиналарынын протекторлорун калыбына келтирүү аркылуу эксплуатациялоо мөөнөтүн узартуу же болбосо отун катары пайдалануу жолдорун карайбыз.

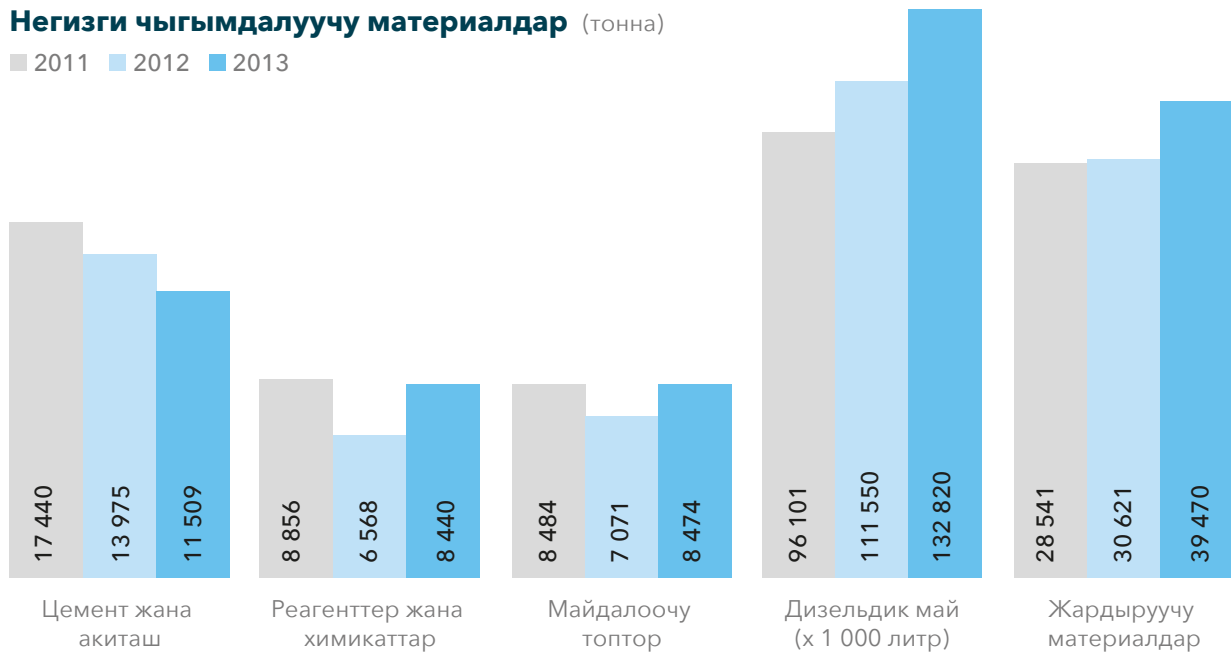
Түзүлгөн жана бөлүштүрүлгөн тикелей экономикалык нарк (АКШ долл.)^(a)

Көрсөткүч	2011-ж.	2012-ж.	2013-ж.
Алтынды сатуудан түшкөн кирешелер	\$941 072 769	\$533 553 407	\$810 943 801
Башка кирешелер	\$528 532	\$274 040	\$1 060 620
Операциондук чыгымдар (товарлар жана кызматтар) ^{(б), (в), (г), (д)}	\$225 537 528	\$212 653 080	\$293 540 903
Корпоративдүү административдик чыгымдар	-	-	-
Геологиялык чалгындоо чыгымдары	\$13 635 847	\$11 772 443	\$6 111 584
Капиталдык жумшоолор ^{(б), (е)}	\$127 274 581	\$217 238 279	\$88 826 803
Башка операциялык чыгымдар	\$3 787 847	\$29 138 251	\$2 868 852
Кызматкерлердин эмгек акысы жана жеңилдиктери	\$96 902 394	\$104 476 687	\$115 142 726
Инвесторлорго төлөмдөр	\$125 000 000	-	\$200 000 000
Салыктар жана жер казынасын пайдалануу акылары	\$146 637 113	\$74 697 477	\$113 532 132
Жергиликтүү жамааттарга кайрымдуулук жардам жана Инвестициялар	\$11 494 808	\$23 954 691	\$6 240 535
Жалпы экономикалык пайда	\$191 331 183	(\$140 103 461)	(\$14 259 114)

- а) Маалыматтар кошуп эсептөөлөр методун пайдалануу жана накталай эмес жумшоолорду эсепке албай даярдалды;
 б) 2012-ж. салыштырмалуу мезгили КИМСФО20 кабыл алынуусунун натыйжасында кайра каралды;
 в) Финансылык инвестициялардан, активдерди сатуудан жана башка кызматтардан түшкөн башка кирешелер;
 г) 2011-ж. үчүн операциондук чыгымдар (товарлар жана кызматтар) КИМСФО20 арадагы эрежелерине ылайыкташтырылган эмес;
 д) Капитализацияланган бош текти алып салуу чыгымдарын камтыйт;
 е) Капитализацияланган бош текти алып салуу чыгымдарын камтыбайт.

Негизги чыгымдалуучу материалдар (тонна)

■ 2011 ■ 2012 ■ 2013

Анда бир убакта 1 700 адам жайгаша ала турган лагерь КРнын борбору Бишкектен алты сааттык аралыкта жана ири шаарлардан алыс турат. Ошондуктан, лагерь бардык зарыл жайлары жана кызматтары бар өз алдынча жетиштүү жамаат катарында функция аткарышы керек. Бул бардык тамактарды жеткирүүнү жана даярдоону, турак-жайларды, эс алуу жайларын, медициналык тейлөөнү, жайларды жыйноо жана кир жуу боюнча кызматтарды жана кеңселерди камтыйт.

Керектөөнүн олуттуу көрүнөөрлүк курам-бөлүгү транспорттоо менен байланышкан. Адамдар жана товарлар кен ишканасына жана кайра күн сайын ташылат, ага 25 жүк ташуучу жана 7 жүргүнчү ташуучу автоунаа тартылган. Кен ишканабызда колдонулган 30 вахта автобусунан тышкары, оор техника паркыбыз жалпысынан 175 машинадан

турат, алардын ичине 103 чоң жүк ташуучу самосвал, бургулоо жабдуулары, крандар, бульдозерлер жана башка техника кирет.

Биз туруктуу негизде аларды пайдалануунун натыйжалуу ыкмаларын издөө үчүн транспорт каражаттарына байланышкан керектөө көлөмдөрүн кайрадан карап турабыз.

Мисалы:

- Отун үнөмдөөчү кыймылдаткычтар. 2013-ж. биз жүктөрдү жеткирүүдө пайдаланылган автоунааларыбызды отун үнөмдөөчү автоматтык трансмиссиясы бар автоунааларга алмаштыруу процессин баштадык, анын алкагында баштапкы мезгилде учурдагы 51 жүк ташуучу автоунаалардан 7 алмаштырылган.
- Булгоону төмөндөтүү жана кыймылдаткычтарды жана аларга байланышкан чыгымдалуучу материалдардын эксплуатациялоо мөөнөтүн узартуу үчүн убактылуу токтотулуп коюлган автоунаалардын кыймылдаткычтарынын иштөө убактысын кыскартуу. Өтө муздак аба-ырайы шарттарында токтомодо турган автоунаалар, салондун жана кыймылдаткычтын жылуулугун сактоо үчүн адатынча өчүрүлбөйт. Биз бул маселени төмөнкүчө чечтик: айдоочуларга кыймылдаткычтарын өчүрүүнү сунуштап, анын ордуна салондордун ичине электр жылыткычтарын орнотуп, токтомолорду салон жылыткычтары үчүн атайын электрикалык точкалары менен жабдып бердик.

CATERPILLAR

110

793C CAT

110

43

Самосвалдардын шиналары олуттуу жана кымбат чыгымдалуучу материал болуп саналат. 2013-ж. ишкана жаңы Шиналарды Колдонуу Системасын киргизди. Ал система жол катмарын жакшыртуу жана талапка жараша тейлөө жана ошондой эле айдоонун атайын ыкмаларына үйрөтүү аркылуу дөңгөлөктөрдүн колдонуу мөөнөтүн узартуу үчүн иштелип чыккан. 2013-ж. биз ишканын самосвалдарынын 10 пайызында орнотулган шиналардын спутниктик мониторинги боюнча сынамык долбоорду баштадык. Система ар бир шинада орнотулган датчиктер менен

байланышты кармап турат, алар шинада басым өтө төмөн болгондо жана түзөтүү талап кылынганда билдиришет. Мындай учурда самосвал техтейлөө өткөрүлүү үчүн дароо чакыртылып алынат.

Ишкана майларды алмаштыруу үчүн эң ыңгайлуу убакытты аныктоого, аны менен колдонуу мөөнөтүн узартууга жана калдыктардын көлөмүн кыскартууга мүмкүндүк берүүчү мотор майларынын (мобилдик да, стационардык да жабдуу үчүн) анализи үчүн заманбап лабораториянын курулушуна \$250 000 жумшады.

ЖЕРГИЛИКТҮҮ РЫНОКТО САТЫП АЛУУЛАР

2013-ж. жергиликтүү сатып алууларга 68 млн. АКШ долларынан ашуун сумма жумшалган

«Кумтөрдүн» өз убагында төлөөлөрү жана этикалык жүрүм-туруму аны артыкчылыктуу сатып алуучу кылууда

Бул отчеттун «Экономикалык жоопкерчилик» бөлүмүндө баяндалган Кыргызстандын экономикасына кошкон ар-түрдүү салымы үчүн «Кумтөр» мамлекеттин бюджетин түзүүчү ишкана катары белгилүү. КРдагы товарларды жана кызматтарды эң ири сатып алуучу катары таасирибиз бул бөлүмдө кеңири сүрөттөлөт. Жергиликтүү экономиканы колдоого (негизинен төмөн кирешелүү фермерлер үчүн улуттук микрокредиттөө программасы жана 6,8 млн. АКШ долларын түзгөн туруктуу өнүгүүгө багытталган инвестициялар аркылуу) кошкон салымыбыз «Социалдык жоопкерчилик» бөлүмүндө кеңири баяндалат.

Ар кайсы алтын казып алуучу ишканадагыдай эле биз контролдой ала турган жалгыз нерсе – бул продукциянын өздүк наркы. Ошондуктан, биз үчүн товарларды жана кызматтарды сатып алууда туруктуулук, сапат жана баалар факторлорун эске алуу маанилүү. «Кумтөр» ишканасынын приоритеттеринин бири, мүмкүн болгон учурда жергиликтүү рынокто товарларды сатып алуу болуп саналса дагы, жергиликтүү берүүчүлөрдүн коюлган критерийлерге ылайык келиши дагы зарыл. Жергиликтүү рынокто сатып алуулар боюнча көрсөткүчтөрдү жакшыртуу үчүн биз бир катар демилгелерди көтөрдүк, алар, мисалы, биздин талаптарды жергиликтүү гезиттерде жана веб-сайтыбызда жарыялоо; сатып алуу процедуралары жөнүндө презентацияларды өткөрүү; ошондой эле алар жергиликтүү рынокто потенциалдуу алынышы мүмкүн болгон эл аралык рынокто сатып алынуучу товарлар менен кызматтардын аталыштарын аныктоо.

600гө жакын Кыргыз ишканалары биздин өндүрүш үчүн товарлардын дээрлик 11 000 аталышын беришет

Күнүмдүк ишкердигибиз үчүн керектелүүчү 11 000 товарлардын аталышын болжол менен 600 кыргыз ишканалары камсыздап берип тургандыгы жөнүндө кээ бир кызыкдар тараптарыбыз үчүн тангалычтуу маалымат болсо керек. Биз бул бөлүмдө кен казуу жайынын лагерине жумуртка берген дыйкан чарбасынан баштаган, жеке коргонуу жабдуулардын бири болгон атайын кийим өндүрүүчүсүнө жана фабрикабыз үчүн кенди иштетүү жана алтын чыгаруу үчүн майдалоочу топторду өндүргөн жергиликтүү ишканага чейин конкреттүү мисалдарды келтиребиз.

Календарлык жыл бою «Кумтөр» туруктуу түрдө иш келишими негизинде 250-500дөн ашуун ар кандай кесиптеги жана адистиктеги кызматкерлер үчүн жумуш орундарын камсыздайт. Ар кандай иштер мезгил-мезгили менен 15 узак мөөнөттүү өнөктөштөргө жана бири-бирин алмаштырып турган уюмдарга тапшырылат, алар өз кезегинде болжол менен 1 200 адамды иш менен камсыздайт. Жакында биз жүргүзгөн сурамжылоого жараша, подряддык уюмдарыбыздын көпчүлүгү (92 пайызы) Ысык-Көл областында жайгашкан, анын ичинен 43% Жети-Өгүз районунан, 16% Каракол шаарынан жана 9% Тоң району-

нан. Биздин подряддык уюмдар аткарышкан сезондук иштердин көлөмдөрүнүн салыштырмалуу туруктуулугун, ошондой эле жумушчу күчтөрүн жакынкы шаарлардан жана айылдардан тартуунун жакшы жөнгө салынган

процесстерин эске алуу менен мындай кызматтардын потенциалдуу берүүчүлөрү жабдуулардын жакшы базасына, чоң иш тажрыйбасына жана атаандаштыкка жөндөмдүү болууга тийиш.

«Житница» фермасы – жумуртка менен камсыздоочу

«Кумтөр» кен ишканасынын бийик тоолуу турак-жай лагеринде күнү-түнү иштеген 1 700дөй жумушчу тейленет. “Кумтөрдүн” өндүрүшү деңиз деңгээлинен 4 000 м. бийиктикте, +15°Сдан -38°Сга чейинки температуралык шарттарда жайгашкан. Жумушчуларга татаал шарттарда оор жумушту аткарышы үчүн азыктуулугу мол, сиңимдүү жана сапаттуу тамак аш керек. Негизги тамак-аштын бири катарында жумуртка, Чүй областында иштеген “Житница” фермасынан алынат.

Ишкананын жетекчиси А. Штанько мындай дейт: «Биз өз бизнесибизди

«Кумтөр» долбоорунун бөлүгү катарында сезебиз, жана ушуну менен сыймыктанабыз. «Кумтөр» эсептерди беш күн аралыгында төлөп берген эң сонун кардар».

Эки жыл мурда «Житница» фермасы өзүнүн кардарлар базасын жаңы заказчылар менен кеңейте баштап, алар учурда бизнесинин 50%ын түзөт. Чарбадагы тооктордун саны 12 000ге жетип, жылына 3 млн. жумуртка өндүрүлөт. «Житница» 100 үй-бүлөдөн ижарага алган 500 гектарга жакын жерде тооктор үчүн тоют өстүрөт, муну менен ал үй-бүлөлөргө да экономикалык пайда берет.

Ушул негизде, биз мындан ары да жергиликтүү берүүчүлөрдүн санын көбөйтүү аракетин улантмакчыбыз. «Кумтөрдүн» берүүчүсү болуп тандалышы үчүн потенциалдуу берүүчүлөрүбүз кандай талаптарга жооп берип, кандай жетишкендиктерге жетиши керектигин биз алдын ала билдирип, ага жараша кеңештерибизди беребиз.

Бүткүл дүйнөлүк банк тарабынан жүргүзүлгөн Жергиликтүү сатып алуу аттуу изилдөөсүнө катышып, биз өзүбүздүн сатып алуу иш-аракетибиздин канчалык деңгээлде жетилгендигин жана бул процессти дагы да өнүктүрүү мүмкүнчүлүктөрүн аныктай алдык. Бул иш-чаранын бир бөлүгү болуп, жергиликтүү атаандаштык рынокто сунушталган же болбосо сунуштала турган учурда потенциалы жогору боло турган товар жана кызматтар категориялар боюнча тизмеленди. Бул бизге жана башкаларга, мисалы, эл аралык донорлорго, жергиликтүү берүүлөрдү өнүктүрүү үчүн көп үмүт күткөн категорияларга басым жасоого мүмкүндүк берет. 2013-ж. биз бир катар аспаптарды, кийимди, транспорт кызматтарын жана кышкы шиналарды кошо алганда, 20дан ашуун кызматтардын түрлөрүн жана продукциялардын аталыштарын эл аралык берүүлөрдөн жергиликтүү берүүлөргө өткөрдүк.

2014-ж. июлунда жергиликтүү сатып алууда жана туруктуу өнүгүүдө мындан аркы мүмкүнчүлүктөрдү жана өркүндөтүү жолдорун аныктоодо жардам бериши үчүн биз эларалык “Чек арасыз инженерлер” өкмөттүк эмес уюмун чакырдык.

Ири масштабдуу же заманбап кен иштетүү тармагында бай тарыхый тажрыйбасы болбогон региондо иштеп жаткан эл аралык тоо-кен ишканалардын көпчүлүгү сыяктуу эле, биз жергиликтүү масштабда товарларды жана кызматтарды алууда бир катар тоскоолдуктар менен бет келебиз. Бул Кыргызстандык берүүчүлөрү жабдуу боюнча типтүү процедуралар менен тааныш эместигин да, башынан эле сапаттын өнөр жайлык нормативдерине ылайык келбегендигин да, чоң жана узак мөөнөттүү өндүрүш процесси үчүн зарыл болгон сапатты жана продуктылар менен кызматтардын көлөмдөрүн иштеп чыгуу үчүн финансы ресурстарына же колдоого ээ эместигин да камтыйт. Жергиликтүү берүүчүлөрдүн “Кумтөр” менен кызматташууга кызыкдарлык даражасы дайыма өсүүдө. Бирок, көптөгөн берүүчүлөр башка берүүчүлөрдүн ийгиликтүү идеяларын алышат жана ушундай түрдө учурдагы берүүчүлөрдү сүрүп чыгууга аракеттенишет.

Биз учурдагы жана потенциалдуу берүүчүлөрдү колдойбуз жана аларга бул тоскоолдуктарды жеңүүгө жардам беребиз. Биз жергиликтүү ишкерлерди «алкактардан тышкары» ой жүгүртүүгө жана жаңы идеяларды, товарларды жана кызматтарды сунуштоого чакырабыз. Мына ошентип, алардын ишканалары ийгиликтүү болуп калышат жана жергиликтүү жамааттар үчүн жаңы иш орундарын жана мүмкүнчүлүктөрдү түзүшөт. Алардын жүгүртүү капиталына муктаждыгын түшүнүү менен биз берүүчүлөргө төлөөнү тез, көп учурда бир нече күн аралыгында жүргүзөбүз жана узак мөөнөттүү даярдалуучу жабдууларга тийиштүү учурларда аванстык төлөмдөрдү беребиз.

«Aiko Seiko» ишканасы – атайын кийим менен камсыздоочу

«Кумтөрдүн» устаканаларында иштеген механиктерден баштап, ашкана кызматкерлерине чейин, жалпысынан болжол менен 2 700 жумушчу, татаал климаттык жана өндүрүштүк шарттарга ылайык келчү атайын жумушчу кийимге муктаж. Бул атайын кийимдин басымдуу бөлүгүн Ысык-Көл областынын Каракол шаарында жайгашкан жергиликтүү «Aiko-Seiko» ишканасы чыгарат. Аны Япониянын эл аралык кызматташуу агенттигинин (JICA) потенциалды арттыруу боюнча программасынын бүтүрүүчүсү, ишкер Нурбүбү Султанбаева жетектейт. «Aiko-Seiko» биздин сапат стандарттарыбызга, берүүлөрдүн көлөмдөрүнө жана коопсуздук техникасы боюнча талаптарыбызга дал келүү жөндөмдүүлүгүн көрсөтүп, натыйжада негизги берүүчүбүз болуп калды.

«Aiko-Seiko» ишканасы 2003 жылы түптөлгөн. Азыр ишкананын штатында 120 адам эмгектенет. Эсептерди кечиктирип төлөө Кыргыз Республикасындагы жеке жана мамлекеттик секторунда жалпы көйгөй болуп саналат. Бул чакан бизнес үчүн чоң

тобокел жана коркунуч жаратат. Н. Султанбаева мындай дейт: «Өндүрүмдү бергенден кийин анын акысын көп кардарлардан төлөөнү күтүүгө туура келет. «Кумтөргө» келсек, төлөм тез жүргүзүлөт». Ал мындай деп да баса белгилейт: «Кумтөр» менен келишим башка потенциалдуу кардарлар үчүн сапат белгиси болуп саналат». Бул ишканага өзүнүн кардарлардын санын көбөйтүүгө жана базасын кеңейтүүгө жардам берип, эми жаңы кардарлардын үлүшү бизнестин 70% түзөт.

«Aiko-Seiko» ишканасынын ийгилиги ага Кыргызстандын экономикасы менен жергиликтүү коомчулукка олбурлуу салым кошууга мүмкүндүк берет. Аймакта иш орундарын түзүү менен бирге, ишкана спортту, жаштарды, социалдык жактан камсыздандырылбаган жараандарды жана айлана-чөйрөнү коргоо долбоорлорун колдоодо. Бул мекеме сапат сыйлыгынын жеңүүчүсү болуп, 2014-ж. январь айында “өлкөнүн өнүгүүсүнө кошкон салымы үчүн” Кыргыз Республикасынын Президентинин сыйлыгын алган.

Жергиликтүү рыноктон сатып алуулар

	Өлчөө бирд.	2011-ж.	2012-ж.	2013-ж.
Товарлар жана кызматтар үчүн жалпы төлөмдөр	АКШ долл.	394 470 965	455 527 463	410 022 696
Жергиликтүү рыноктон алынуучу товарлар жана кызматтар үчүн төлөмдөр	АКШ долл.	90 439 335	67 186 303	68 069 353
Жергиликтүү рынокто товарлар жана кызматтар үчүн төлөмдөрдүн жалпы көрсөткүчтүн пайызы	Пайыз	22,9	14,8	16,6
Жергиликтүү рынокто товарлар жана кызматтар үчүн төлөмдөрдүн келтирилген дүң чоңдуктан пайызы*	Пайыз	50,2	49,8	57,6

* Өндүрүшчүдөн түздөн-түз сатып алынуучу капиталдык жабдууну жана тетиктерди, КРнын рыногунда жеткиликсиз негизги чыгымдалуучу материалдарды, реагенттерди, ошондой эле Россиядан ташылып келүүчү отунду чыгарып салганда. Бул таблицанда келтирилген сандар "Түзүлгөн жана бөлүштүрүлгөн тикелей экономикалык нарк" таблицасындагы сандар менен салыштырмалуу бир аз айырмаланат, анткени бул таблицандагы сандар чыныгы төлөнгөн эсептерге негизделген (аванстык төлөмдөрдү да эсепке алганда), жана да операциялык чыгымдар жана капиталдык жумшоолор менен айырмаланбайт.

Биз, ЕРӨБтүн «Финансылык Түзүмдү Өзгөртүү» (Turn Around Management) жана «Чарбалык Кеңеш Берүү Кызматы» (Business Advisory Services) программаларын, ЕРӨБ менен кызматташтыкта жана чыгымдарды тең бөлүшүү принциби негизинде, учурдагы жана потенциалдуу болочок берүүчүлөргө сунуштайбыз.

Жергиликтүү рынокту өркүндөтүү боюнча туруктуу аракеттерибизге карабастан, КРнын рыногунда өндүрүлбөгөн же колдо болбогон көптөгөн товарлар жана кызматтар кезигүүдө. Мындай товарларга чоң жүк ташуучу самосвалдар, асыл нуска тетиктер, шиналар сыяктуу адистештирилген тоо-кен жабдуулары жана аларга байланышкан кызматтар, ошондой эле негизги чыгымдалуучу материалдар жана химиялык реагенттер кирет. Дизелдик отундун ири керектөөчүсү болгондугубуздан бул отундун дээрлик көлөмүн Россиядан алдырып келүүгө туура келет.

2013 жылдын ичинде товарларга жана кызматтарга жумшалган жалпы чыгымдар 410 млн. АКШ долларын түздү. Бул сумманын 68 млн. АКШ доллары чамасындагы каражат КРнын ичиндеги сатып алууларга жумшалды. Жергиликтүү рынокто сатып алууга мүмкүн болбогон товарларды жана Россиядан ташылып келинүүчү отунду сатып алууга чыгымдарды чыгарып салгандан кийин, жогоруда айтылгандай, 2013-ж. сатып алууларга чыгымдардын 57%дан ашууну Кыргызстанга туура келет.

2014-ж. ишканабыздын экономикалык таасирин баалоону жүргүзүүнү пландаштыруудабыз. Бул баалоо «Кумтөр» долбоорунун Кыргызстандын экономикасына таасири жөнүндө көбүрөөк маалыматтарды берет жана мындан ары ишкананын бул тармактагы көрсөткүчтөрүн жакшыртуу үчүн мүмкүнчүлүктөрдү аныктоого жол берет.

«Вулкан плюс» – Майдалоочу топтордун жергиликтүү камсыздоочусу

Кендин ичинде камтылган таза алтынды чыгарып, андан аркы иштетүүгө жибереш үчүн, Кумтөр тоо кенинде жыл сайын 5 млн. тоннадан ашуун кен майдаланып, кумга айландырылат. Бул процессте, Кумтөрдун тегирмендеринде колдонулчу 8000 тонна майдалоочу болот топтор талап кылынат. Бул болот топтор негизги чыгымдалуучу материал болуп саналып катуулугу, химиялык курамы, формасы жана өлчөмү боюнча белгиленген техникалык мүнөздөмөлөргө жооп берүүсү тийиш. 2012-ж. чейин Кумтөрдө колдонулган майдалоочу топтордун дээрлик бардыгы чет өлкөлөрдөн алынып келчү.

Жергиликтүү «Вулкан плюс» ишканасы, 2012-ж. негизделип, өзүнүн эң негизги максаты катары «Кумтөрдү» майдалоочу топтордун бир бөлүгү менен камсыздоо болду. 2013 жылдын аягына чейин, «Кумтөр» Вулкан Плюстан сатып алган товардын жалпы баасы 1,7 млн долларга жеткен (2014 жылдын февраль айында бул сан 2,1 млн. АКШ долларын түздү). Бул, биздин ишкананын жергиликтүү сатып алуу тармагын колдоо жана өркүндөтүү жөнүндө алган милдеттерибиздин ишке ашырылып жатканын көрсөтөт. Учурда Вулкан Плюс ишканасы 120га жакын адамды иш орундары менен камсыз кылып келет.

Балыкчы өткөөл базасы

Балыкчы өткөөл базасы (БӨБ) – бул борбордук транспорттук түйүн, анда кен ишканасы үчүн арналган бардык материалдар жана товарлар топтолот. Алар поезд же жүк ташуучу автоунаалар менен БӨБгө жеткирилет, андан кийин ишкананын же подряддык уюмдардын жүк ташуучу автоунаалары менен кен ишканасына жөнөтүлөт.

- БӨБгө айына орточо 300 вагон жүк келет;
- БӨБтөн Кумтор кен чыгаруу жайына күнүнө товар жана материал жүктөлгөн, орточо алганда 27 жүк ташуучу автоунаа жөнөтүлөт. Адатта, мындай колонна отун ташыган 13 автоунаадан, селитра ташыган 5 автоунаадан, акиташ ташыган 3 автоунаадан турат, калгандары майдалоочу топторду жана жабдууларды жана химиялык реагенттери бар курама контейнерлерден турат.
- Жүк ташуучу автоунаалар паркыбыз 55 техника бирдигинен турат. Мындан тышкары, ар күнү подряддык уюмдардан 4кө чейин жүк унааларды тартабыз.
- БӨБдөн кен ишканасына чейинки аралык 250 км., бул ишкананын унаалары айына жүрүп өткөн жалпы аралык 450 000 км., ташылган жүктүн жалпы саны болсо орточо 14 000 тоннаны түзөөрүн билдирет.

БӨБ жалпы сыйымдуулугу 12 000 тонна болгон КММ сактоо жайынан, кампалардан, унаа оңдоочу устаналардан, административдик имараттардан, жана 3 - жумушчулар үчүн, 2 – жогорку деңгээлдеги жетекчилер үчүн конок үйлөрдөн турат. БӨБдө 240 адам иштейт жана ишкананын стратегиясына ылайык, жумушка Балыкчы шаарынын жана тегерегиндени айылдардын тургундары алынат. Андан тышкары, БӨБтүн сатып-алуу иш-чарасынын алкагында материал жана товарлардын Балыкчылык ишканалардан алынуусуна аракет жасалып, базанын жана анын конок үйлөрүнүн күнүмдүк тейлөө кызматы муктаж-

дыктарын жергиликтүү сунуштоочулардын күчү менен канаатандырылат.

Дурус мурас калтыруу

«Кумтөр» кен ишканасын иштетүүнүн божомол мөөнөтү 2026 жылга чейин. Кыргызстандын экономикасына тийгизген оң таасир-биздин жогоруда белгиленген мөөнөттөн кийин дагы көп жылдар бою уланышын каалайбыз. Ошондуктан, берүүчүлөрүбүздүн биздин ишканадан өтө көз каранды болбошун, тескерисинче өндүрүм жана кардарлар базасына ар түрдүүлүк киргизип, биз менен болгон кызматташууну өнүгүү жолундагы түрткү катары пайдалануусун кубаттайбыз. Жыйынтыгында биз менен кызматташкан мекеме-ишканалардын бардыгы “Кумтөр” долбоору аяктагандан кийин да жигердүү иштешин улантат деп үмүттөнөбүз.

Конкреттүү мисалдар

Мисал катарында биз жергиликтүү эки ишкана-ишкердин – тоок жумурткаларын жана атайын жумушчу кийимдерди берүүчүлөрдүн ишин сүрөттөп жазабыз, алар «Кумтөрдүн» ийгиликтүү жана баалуу берүүчүлөрү болуп калышты. Биз алтын ылгоочу фабрикабыздын ишинде маанилүү компонент болуп саналган майдалоочу топторду өндүрүү боюнча жергиликтүү ишкананын берүүчү катарында калыптануусунда аны колдоо боюнча аракеттерибизди да сүрөттөп жазабыз.

Жергиликтүү экономиканы өнүктүрүү

Сатып алуу иш-чаралардан тышкары ишканабыз тарабынан бизнести өнүктүрүү аракеттерибиздин чегинде микрокредиттик каржылоо схемалары («Социалдык жоопкерчилик» бөлүмүндө кеңири сүрөттөлгөн) жана Европалык реконструкция жана өнүктүрүү банкы (ЕРӨБ) менен биргелешип сунушталган потенциалды арттыруу өнөктөштүгү программалары иштеп келет. 2013 жылдын башында Ысык-Көл областынын бизнес-картасын түзүү боюнча изилдөөлөрүбүздүн натыйжалары жөнүндө маалымдоо максатында жергиликтүү бизнес өкүлдөрү үчүн бир катар акысыз семинарлар өткөрүлгөн. Чакан бизнестин 1 000ден ашуун өкүлү бул семинарларга катышуу мүмкүнчүлүгүнөн пайдаланды. Семинардын катышуучулары ЕРӨБдүн бизнес-консультация жана окутуу кызматтары жөнүндө маалымат алышты.

«Кумтөрдүн» алдына койгон максаттарынын бири – Ысык-Көл областында чакан бизнести өнүктүрүүнү колдоо менен бирге «Кумтөргө» көз карандылыкты жоюу. Ишкана жабыла турган 2026-ж. эске алып, «Кумтөрдүн» жабылышынан улам өз иштерин токтотууга аргасыз болгон ишканалардын көптүгүнөн

социалдык жана экономикалык кыйынчылыктар жаралбашын камсыз кылуубуз зарыл. Ошондуктан ишканаларга, жалгыз кардар катары «Кумтөргө» көп үмүт кылбастан, бизнестерин өз-алдынча чоңойтууга жардам берүүгө басым жасап келебиз.

ЭЛДИН АЛДЫНДА ЖООПКЕРЧИЛИК

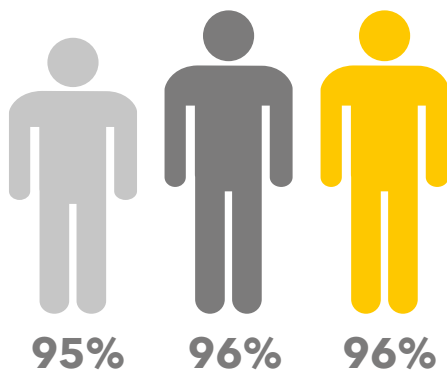
Жумушчулардын кооп-
суздугу жана саламатты-
гы эң жогорку приорите-
тибиз бойдон калууда

Штаттык кызматкер-
лердин жалпы санынын
96%ынан көбүн КРнын
жарандары түзөт

2013-ж. төлөп
берүүлөрдүн жана
жөлөкпулдардын жалпы
суммасы 115 млн. АКШ
долларын түздү

Ишкананын штатындагы КР жарандарынын пайыздык катышы

■ 2011 ■ 2012 ■ 2013

Жумушчуларыбыз, анын ичинде подряддык уюмдарыбыздын жумушчулары үчүн да камкордук жана жоопкерчилик «Кумтөрдө» эң жогорку деңгээлде турат. Жумушчуларыбыз иш жеринде өздөрүн жана кесиптештерин коргой билиши үчүн, аларды коопсуз иштөө усулдарына үйрөтүп, керектелүүчү жабдыктар менен камсыз кылабыз. Биз кызматкерлерибизди пайдалуу тамак-аш менен камсыздайбыз жана алардын саламаттыгына көз салууга жана сактоого аракеттенебиз, аларды айлана-чөйрөнү урматтоо менен иштөөгө окутабыз.

Жергиликтүү кадрларды ишке алуу

Биз туруктуу кызматкерлердин ичинде Кыргыз Республикасынын жарандарынын пайыздык катышын 2011-ж. 95%дан 2013-ж. 96%га көтөрүү менен алардын санын жогорулатууну улантуудабыз.

Эмгек акысын төлөө

Биздин жергиликтүү калктын бакубаттуулугуна кошо ала турган эң чоң салымыбыз - бул узак мөөнөттүү жакшы акы төлөнүүчү иш орундарын түзүү деп эсептейбиз. Бул кызматкерге жана анын үй-бүлөсүнө гана жардам бербестен, өтүшүү таасири аркылуу жергиликтүү калкка кеңири экономикалык пайда берет. Ишкана Кыргызстандагы орточо эмгек акыдан алда канча жогору эмгек акы төлөйт. 2013-ж. «Кумтөрдө» минималдуу эмгек акы Кыргызстандагы минималдуу эмгек акыдан 14 эсе жогору болгон. Жергиликтүү кызматкерлердин көпчүлүгүнүн биздин ишканада узак иштеп калуу фактысы алардын ыраазы экенин билдирет.

**Ишканада минималдуу
эмгек акы КРдагы
минималдуу ставкадан
14 эсе жогору**

Артыкчылыка ээ иш берүүчүлөрдүн бири катары биз көптөгөн ишке кабыл алуу арыздарын алабыз.

2013-ж. самосвалдын 20 айдоочусун ишке алуу программасы 1 500дөн ашуун анкета чогултту. Алардын ичинен калыптанган саясатыбызга ылайык, 100дөй анкета тандалып алынып, талапкерлер менен маектешүүлөр өткөрүлдү. Маектешүү талапкерлер келишкен райондордон эки байкоочунун катышуусунда жүргүзүлдү. Жергиликтүү жамааттар тандаган байкоочулардын ролу кызматкерлерди жалдоо процессинин ачык жана калыс өтүүсүн камсыздоодо турат.

Кызматкерлердин көргөн пайдалары

Биз штаттык кызматкерлерибизге берген артыкчылыктар төмөнкүлөрдү камтыйт:

- Кызматкерлердин жумуш менен байланыштуу маанилүү мааракелерине, балалуу болуу же бала багып алуусуна байланыштуу акчалай төлөмдөр;
- Турак-жай шарттарын жакшыртууга субсидиялар;
- Кызматкерлердин ден соолугун чыңдоого отпускалык жөлөкпул;
- Эмгек майыптыгы же ооруп калуудан улам убактылуу ишке жарамсыздык боюнча жөлөкпул.

«Кумтөр» ай сайын жергиликтүү кызматкерлердин бир айлык эмгек акы фондунун 1,5% өлчөмүндө ишкананын профкомунун эсебинде иштөөчүлөрдүн саламаттыгын чыңдоо жана социалдык камсыздоо үчүн арналган акча каражаттарын которот.

Жамааттык келишим

Ассоциацияларга катышуу эркиндиги эл аралык декларациялар жана конвенциялар менен кепилденилген адам укугу, жамааттык келишимге кол коюу процесси болсо жоопкер башкарууга ылайык келүүчү жалпы системанын бөлүгү болуп саналат, ал ишканада жоопкер башкарууга өбөлгө түзөт. Профком менен «Кумтөрдүн» администрациясынын ортосунда кол коюлган Жамааттык келишим (2013-ж. 1-январынан күчүнө кирди жана 2014-ж. 31-декабрына чейин күчтө) ишкананын жалпы штатынын 96%ын камтыйт.

«Кумтөрдөгү» баштапкы акы КРдагы минималдуу акыга салыштырмалуу

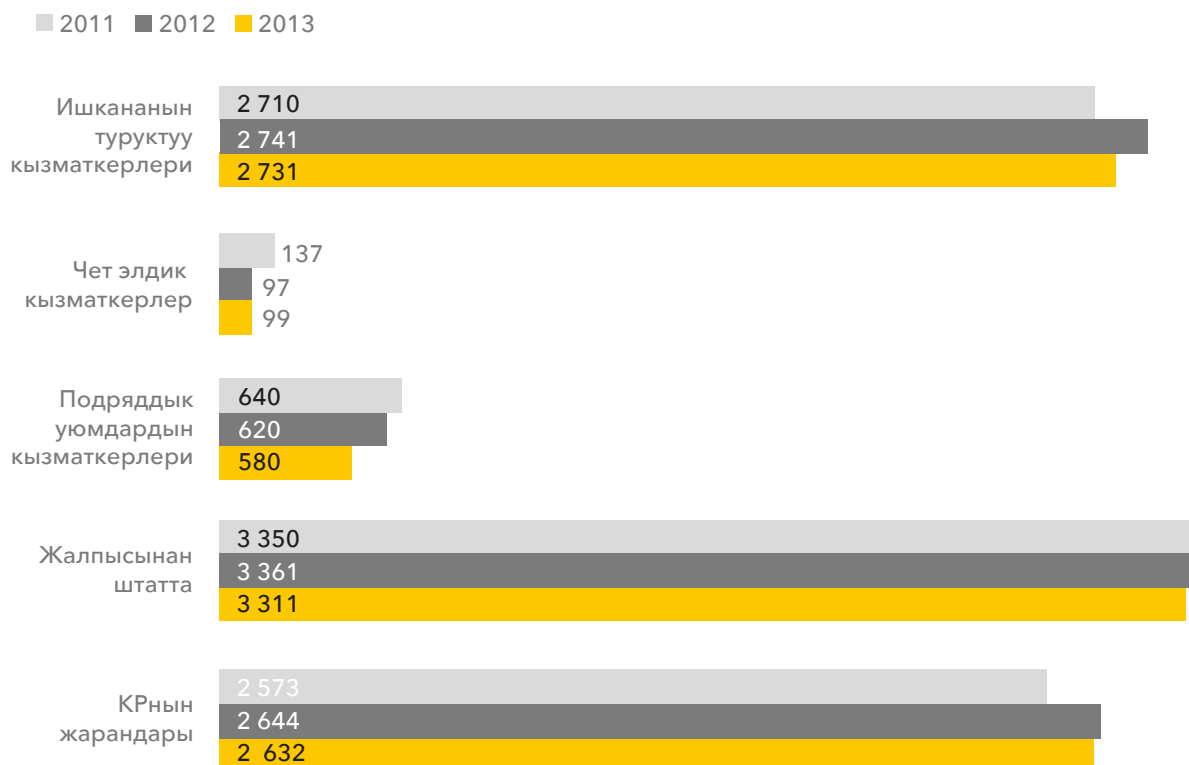
	2011-ж.	2012-ж.	2013-ж.
КРдагы минималдуу сааттык акы (сом менен)	4,13	4,55	5,18
«Кумтөрдөгү» минималдуу сааттык акы (сом менен)	57,76	60,36	70,43
«Кумтөрдөгү» минималдуу акы КРдагы минималдуу акыга салыштырылмасы (катышы)	14,0:1	13,3:1	14,0:1

Бул келишим эмгекке акы төлөөнү, иш графикин, эмгекти жана саламаттыкты коргоону, сыноо мөөнөтүн, кызматкерлер жана алардын үй-бүлөлөрү үчүн артыкчылыктар, ошондой эле эмгек талаштарын чечүү процедураларын кошо алганда маселелердин кеңири спектрин аныктайт. Келишимде өндүрүштүк ишмердүүлүккө тиешелүү олуттуу өзгөрүүлөр жөнүндө алдын ала билдирүү мезгили (бир ай) да белгиленет.

Персонал тандоо процесси

«Кумтөрдүн» саясаты ишке кабыл алуунун ачык-айрым процессин камсыз кылат. Бизде саясат жана процедура боюнча «Ишке кабыл алуу - жергиликтүү кызматкерлер» боюнча документтер жана «Конкурстук тандоо жана иштөөчүлөрдү жалдоо» боюнча документ бар. Бизде эң татыктуу талапкерлерди аныктоо боюнча так критерийлер бар, биз ишке кабыл алуунун ачык-айрым процессин жүргүзөбүз.

«Кумтөрдүн» кен ишканасындагы персоналы

Алдынкы өнөр жай өндүрүшүнө ишке орноштуруу боюнча критерий катарында биз минималдуу квалификациялык талаптарды коёбуз. Талапкерлердин билими жана квалификациялык сапаттары арыз берилген позицияларга дал келиши керек, талапкерлер кен ишканасында бийик тоо шарттарында иштөө үчүн зарыл болгон жакшы саламаттыгы бар экенин далилдөө үчүн медициналык изилдөөдөн өтүүгө тийиш. Айрым иштер үчүн (мисалы, бургулоо жабдуусунун машинистинин күбөлүгү/жардыруучунун бирдиктүү китепчеси) атайын мамлекеттик сертификаттардын болушу талап кылынат.

Персоналды жалдоо процессибиз эл аралык стандарттарга дал келет жана калыстык менен ачыктыкты камсыз кылуу үчүн жергиликтүү өнөктөштөрдүн мамилесин эске алат:

- Алгач кызматкерлердин квалификациясын жогорулатуу жана карьердик өсүш үчүн кулактандыруулар тактасында «Вакансиялар» аталышы астында ички кулактандыруу жайгаштырылат;
- Ишкананын ичинде ылайыктуу талапкерлер жок болгондо талапкерлерди тыштан тандоо демилгеленет;
- Вакансиялар жөнүндө маалымат ишкананын веб-сайтында, газеталарда жана биздин маалымат борборлору болгон жергиликтүү жамааттарда жайгаштырылат;
- Талапкерлерди тандап алуу үчүн жарыяланган вакансияларга ар ким анкета бере алат;
- Тоо-кен ишканасы жана башка объектилерибиз жайгашкан административдик райондордогу жамааттардан талапкерлерге артыкчылык берилет;
- Талапкерлерди тандап алууда үй-бүлөлүк жана жеке байланыштар үстөмдүк же артыкчылык кылбайт;
- Кызматты алуу үчүн негиз болуп квалификация, тажрыйба жана ишке жарамдуулук саналат; жана
- Рекомендациялар комитет тарабынан берилет, акыркы чечим болсо жетекчилик тарабынан алынат.

**ДЕН СОЛУКТУ КОРГОО ЖАНА
КООПСУЗДУК ТЕХНИКАСЫ**

Ден соолукту коргоо жана коопсуздук техникасы боюнча окутууга 50 000 адам-саат жумшалды.

Билдирүүгө жаткан травматизм учурларынын жыштыгынын мактарлык 0,20 көрсөткүчүнө жетишилди.

Гриппке каршы эмдөө, тамекини таштоо жана сергек тамактануу программаларын жүзөгө ашырылды.

4 000 метр бийиктикте кенди иштетүүдө негизги татаалдыктар суук климатта жана кычкылтектин төмөн курамы шарттарында жашоодо жана иштөөдө турат. Минималдуу температура минус 50°C болсо, орточо жылдык температура минус 8°C түзөт. Биздин кызматкерлер үзгүлтүксүз медициналык кароодон жана саламаттык абалын текшерүүсүнөн өтүшөт, жогорку сапаттуу коргоочу атайын кийимдер менен камсыздалышат, өздөрүн жана кесиптештерин коргоо үчүн ден соолукту коргоо жана коопсуздук техникасы боюнча окутуудан өтүшөт. Биз күтүлбөгөн кырсыктардын жана медициналык жардам керектирбеген бардык травмалардын каттоосун жана анализин жүргүзөбүз. Мындан тышкары кырсыктан сактоо командабыз бар, ал үзгүлтүксүз машыгууларды өткөрүп турат. Биздин ураан - «Коопсуздук техникасына текебер мамилени актай турган маанилүү иш болбойт».

Медициналык текшерүү жана кызматкерлердин саламаттыгы

Бийик тоо жана кычкылтек жетишсиздиги шарттарында болууга жана иштөөгө жарамдуулугун текшерүү үчүн кызматкерлерибиз үзгүлтүксүз түрдө медициналык текшерүүдөн өтүп турушат.

Саламаттык сактоо министрлиги тарабынан берилген лицензияга ылайык, «Кумтөр» Бишкек шаарында, Балыкчы өткөөл базасында жана тоо-кен жайында дарыгерлерден, тез жардам адистеринен, медайымдардан жана биринчи жардам нускоочуларынан турган квалификациялуу медперсоналы бар медициналык кеңселерге ээ. 2013 жылы Бишкек шаарында ишканабыздын жаңы медициналык кеңсеси ачылды.

Медициналык текшерүүлөр жана медициналык жардам үчүн кайрылуулар

■ 2011 ■ 2012 ■ 2013

Ишкананын жана подряддык уюмдардын бардык жаңы кызматкерлери кен ишканасына биринчи жолу баруунун алдында толук медициналык текшерүүдөн өтүшөт. Кийин, ишкананын кызматкерлери жыл сайын подряддык уюмдардын кызматкерлери болсо 3-6 айда бир жолу медтекшерүүдөн өтүшөт. Айдоочулардын кен ишканасына баруу жана андан кайтуу алдында, Бишкектик айдоочулардын болсо ар бир вахта убагында кан басымы текшерилет жана кычкыл-текке тест жүргүзүлөт. Андан тышкары, ишкананын жана подряддык уюмдардын кызматкерлери ооруп калганда же чочулоо жараткан симптомдор келип чыкканда ар бири тиешелүү текшерүүдөн жана дарылоодон өтүшөт. Кен ишканасында, мындай зарылчылык келип чыкканда, организмдин акклиматизациясына жардамдашуу үчүн барокамера да бар.

Бизде кызматкерлерибизди коргоо жана алардын саламаттыгынын жалпы абалын жакшыртуу үчүн профилактикалык программалар бар. Жыл сайын сасык тумоого каршы иммунитетти чыңдоо программасы ишке ашырылып, 2013/14 сезонунда 580 кызматкерге эмдөө жасалды. Байкоолорубузга жараша, жогорку дем алуу жолдорунун инфекциясы ишке чыкпоонун негизги себеби болуп калууда. 2002 жылдан бери тамеки чегүү менен күрөшүү программабызды ишке ашыруу алкагында жеке консультациялар, медициналык каражаттарды таратуу (никотин малаамдары сыяктуу) жана тамеки чегүүгө уруксат берилген жерлерди чектөө сыяктуу чараларды катар алып баруу демилгелеринен турат. Тизмеленген чаралардын акыркысы пассивдүү тамеки чегүү тобокелчилигин төмөндөтүүдө өзгөчө мааниге ээ.

2010 жылдан бери сергек тамактануунун мониторинг программасын ишке ашыруу алкагында

кызматкерлерге жеке консультация берилип, лагерьде даярдалган тамактын азык-зат балансы көзөмөлдөөдөн өтүп турат.

Күнүмдүк тамактануу үчүн адамдардын тандоосуна жеке жана салттык көңүлгө жаккан жана жалгыз гана Кыргыз Республикасынан алынган азык заттардан жасалган жогорку сапаттагы жана жаңы даярдалган көп түрдүү тамактар сунулат.

Ден соолукту коргоого жана коопсуздук техникасына окутуу

Кен ишканасынын бардык жаңы кызматкерлери биринчи жардам көрсөтүү боюнча окутуудан жана үзгүлтүксүз кайталоо окутуусунан өтүп турушат. Бизде (башка кызматтарда толук саат иштеген ыктыярчы жумушчулардан түзүлгөн) кырсыктан куткаруу жана биринчи жардам берүү командалары бар. 2013-ж. аралыгында биз кызматкерлерибизди жана подряддык уюмдардын жумушчуларын окутууга 1,73 млн. АКШ долларын жана 50 000 адам-саат жумшадык. Окутуу коопсуздук техникасы боюнча киришүү инструктажы биринчи жардам көрсөтүү, өрт өчүрүү жана кырсык баскан учурларда жасалуусу зарыл иш аракеттерди; иш орундарындагы коркунучтардын алдын алуу, коркунучтуу жүктөрдү транспорттоо, коопсуз айдоо, жүктөгүч унаасын колдонуу ыкмаларына үйрөтүү, атайын иш уруксаттарын берүү усулдарына үйрөтүү; радиация жана ультрафиолет нурдануу коркунучун алдын алуу; басым астында иштеген идиштерди колдонуу, чектелген мейкиндикте иштөө, цианиддер жана башка химикаттарды колдонуу, угуу органдарын коргоо, үшүккө чалдыгуудан жана гипертермиядан коргонуу эреже куралдарын камтыган.

Саламаттыкты жана эмгек коопсуздугун сактоо боюнча негизги статистикалык маалыматтар («Кумтөрдүн» кызматкерлери жана подрядчылар)

ЭСКЕРТҮҮ: ЭЖАТ - Эмгекке жараксыздыкка алып келген травма; КЖОЖ - Катталган травматизм учурларынын жыштыгы. Оордук жана жыштык түшүндүрүлмөсүн глоссарийден таба аласыз

Жыл	Иш сааттары	ЭЖАТ	Мед. жардам	Биринчи жардам	Жоготулган күндөр	ЭЖАТ жыштыгы	ЭЖАТ оордугу	КТУЖ жыштыгы (ад./саат)	Мүлккө зыян келтирилген учурлар
2011-ж.	6 446 936	2	8	19	134	0,31	4,57	0,29	73
2012-ж.	5 990 024	1	5	16	23	0,17	0,77	0,20	66
2013-ж.	5 925 671	5	1	24	82	0,77	2,77	0,20	77

Капилет кырсыктар жөнүндө отчетторду берүү

Биз капилет кырсыктар менен коркунучтарды аныктоо, каттоо, баалоо жана контролдоо боюнча программаны жүзөгө ашырып келебиз. Өндүрүштүк участкада коркунучту байкаган жана аныктаган учурда кызматкер коркунучтун булактарын аныктоо боюнча форманы толтуруусу жана аны КТ боюнча координаторго берүүсү керек. Координатор тобокелчиликтердин классификациясына ылайык тобокелчиликтин даражасын баалайт жана болочокто тобокелчилик даражасын төмөндөтүү максатында коркунучтун булагын четтетүү боюнча тиешелүү чараларды көрөт. 2013-ж. иш убактысын жоготуу менен 5 травманы жана медициналык жардам көрсөтүлгөн 1 учурду кошо алганда 6 капилет кырсык катталган. Катталган травматизм учурларынын жыштыгы (КТУЖ) 2012 жылга салыштырмалуу өзгөргөн жок, бирок 2011 жылга караганда азайган. Биз дайыма кыраакылык көрсөтүп, аны кызматкерлерибизге дагы адат алдырууга аракет кылып келебиз.

Жол кырсыктырын азайтуу

2012-ж. сыяктуу эле эң олуттуу тобокелчиликтерди түзгөн карьердин ичинде транспорт каражаттарынын кагышуулары жана

2011-ж. бери жол кырсыктарынын саны 2 эсе кыскарды

оодарылуулары менен байланышкан жол кырсыктарына кызматкерлердин аң сезимдүү мамилелерине өзгөчө көңүл бурулду. Биздин программабыздан улам жол кырсыктарынын саны 2011-ж. салыштырмалуу эки эсеге азайган. Таблицада 2013 жылга коюлган максаттарыбыз чагылдырылган. Ушул максаттар менен чогу, жакында эле болгон жол кырсыгы натыйжаларынын сурөттөрү тоо-кен жайынын ар кайсы жерлеринде жайгашкан маалымат дубалдарына, айдоочуларыбыздын дайыма этият болуу зарылдыгын эске салуу иретинде, илинет. Биз окутуу жүргүзүү жана айдоону баалоо аркылуу айдоочулардын айдоо көндүмдөрүн жакшыртууну жана кыраакылыгын жогорулатууну да улантабыз.

Өзгөчө кырдаалдардын алдын алуу жана алар менен күрөшүү

Биздин ишканада 24-саат бою нөөмөттө турган жана ичине даарыгер, тез жардам машинасы жана ишканадагы реанимациялык жабдуу кирген кырсыктан куткаруу командасы кызматта турат.

ЖКны азайтуу программасы (кырсыктардын жалпы саны)

Максаттын сүрөттөлүшү	2011-ж.	Максат	2012-ж.	Максат	2013-ж.
ЖКлардын жалпы санын кыскартылышы	34	10%га кыскартуу	30	10%га кыскартуу	17
Травматизм тобокелчилигин камтыган жеңил автоунаалардын ЖК	5	10%га кыскартуу	4	10%га кыскартуу	1
Оор карьердик техниканын жеңил автоунаалар менен кагылышуусу	0	0	3	0	1
ЖКнын натыйжасындагы травмалар	0	0	0	0	1

Өзгөчө кырдаал учурунда аткарылуучу иш-чаралар пландары жыл сайын кайра каралып жаңыланып турат, тиешелүү окутуулар өткөрүлүп, мезгил-мезгили менен машыгуулар өткөрүлөт. Сценалаштарылган машыгуулар, Бороо Голд кен ишканасынын («Центерранын» Монголиядагы алтын кени) командасы жана башка командалардын (ӨКМдин, «Кыргызалтын» ААКсынын сыяктуу) катышуусу менен жылдык мелдештер өткөрүлүп, биздин даярдыгыбыздын жогорку деңгээлде болуусуна жана өзгөчө кырдаалдарда аракеттешүүнү чыңдообузга өбөлгө түзөт.

Биз Экологиялык жана техникалык коопсуздук боюнча мамлекеттик инспекциянын талаптарына ылайык окутуу жүргүзөбүз. Олуттуу окуялар болгон учурда биз алардын анализин жүргүзүп, тийиштүү тыянак чыгаруу менен бирге өзгөчө кырдаалдарда аракеттер процедураларын кайра карап, тиешелүү түрдө түздөйбүз. Маанилүү мисал болуп, төмөндө биздин цианид төгүлүшүнө каршы жасаган иш чараларыбыз көрсөтүлгөн.

Цианидти ташуу жана колдонуу

Цианид алтынды бөлүп алуудагы башкы химикат, ошондуктан цианидди кен ишканасына жеткирүү керек. 1998 жылы Балыкчы өткөөл базасынан тоо-кен жайына цианидти алып келе жаткан авто унаа жол кырсыгына кубулуп, цианид төгүлгөн. Жол кырсыгынан кийин тез эле арада көз карандысыз эл аралык илимий комиссия кырсыктын тергөөсүн жүргүзгөн. Комиссиянын корутундусунда айлана-чөйрөгө олуттуу же болбосо узакка созулган таасир тийбегендиги, Ысык-Көлгө

кыска же узак мөөнөттүү эч кандай зыян келтирилбегендиги жана цианидке ууланып каза тапкандар жөнүндө маалыматтын келип түшпөгөндүгү аныкталган.

2012 жылдын апрель айынан тарта Кумтөр ишканасы цианидти Балыкчы өткөөл базасынан тоо-кен жайына чейин ташуусу, Цианидти колдонууну башкаруу эл аралык институту (ЦБЭИ) тарабынан чыгарылган, Цианидти колдонууну башкаруу эл аралык кодексинин талаптарга ылайык аткарылгандыгы тиешелүү түрдө тастыкталган. Тастыктамага ылайык, «Кумтөр», коопсуз транспорттоо жана сактоо, керектүү жабдууну колдонуу, коопсуздукту камсыз кылуу программасы, көзөмөлдөө системасы жана өзгөчө кырдаалдарда иш-чаралар планы бир катар талаптарга «толук ылайык» келет.

HCN - СИНЬЛНАЯ КИСЛОТА

- ЦИАНИСТЫЙ ВОДОРОД
- БЕСЦВЕТЕН
- ЗАПАХ МИНДАЛЯ
- ЛЕТУЧА ПРИ $N + C$
- ВЕЗДЕ ПРОНИКАЕТ
- ГОРЬКИЙ ВКУС ВО РТУ
- ГОЛЦНОТА И РВОТА
- ОДЫШКА, СУДОРОГИ
- ОНА ЯРКО-РОЗОВАЯ
- МОЛНИЕНОСНОЕ ДЕЙСТВИЕ

Будет!

**ТОО-КЕН ӨНӨРЖАЙЫНЫН
КАЛДЫКТАР ЧАРБАСЫ (ТУЮККАП)**

Туюккаптын коопсуздук абалы сырттан чакырылган эксперттер тарабынан үзгүлтүксүз түрдө бааланып турат.

Туюккап объектилери жакшы жана коопсуз абалда экени тастыкталган.

Туюккаптан чыккан агындылар белгиленген ченөлчөмгө жеткенче тазаланат.

Калдыктар - бул талкаланган кенден майдалоо жана кайра иштетүү жолу менен экономикалык кызыкчылык жараткан металлдар менен минералдарды бөлүп алгандан кийинки суюк жана катуу калдыктар (аралашмасы пульпа деп аталат).

«Кумтөр» тоо-кен ишканасында иштетилген кенден чыккан калдыктар 6 км узундугундагы түтүктөр аркылуу фабрикадан туюккапка жеткирилип төгүлөт, жайгаштырылат жана сакталат. Пульпанын суюк курамбөлүгү сыртка агызылуудан мурда тазалоодон өтөт, катуу курамбөлүктөр болсо туюккапта тоо-кен жайынын рекультивациясына жана эксплуатациядан чыгарылышына чейин сакталат. «Кумтөрдүн» калдыктар чарбасы пульпаөткөргүч кош линия системасынан, туюккап дамбасынан, өнөр жай агындыларын тазалоочу курулмалардан (ӨАТК) жана туюккаптын айланасындагы жер үстүндөгү сууларды буруу үчүн колдонулган эки айланма каналдан турат.

Туюккаптын башкаруусуна кошумча болуп, төмөнкү эки маанилүү маселе көзөмөлдөнүп, контролдонот: (i) туюккаптын ичинде тыңгылыктуу сакталган цианиди бар эритиндилер, жана (ii) дамбанын туруктуулугу. Бул маселелер төмөндө талкууланмакчы.

Цианиддин тунмаларын башкаруу

Туюккаптагы цианиддин концентрациясы үзгүлтүксүз түрдө көзөмөлдөн өтүп турат. Калдыктарды сактоочу жайдын көлмөсүндө

химиялык реакциянын жана күндүн ультрафиолет нурдануусунун таасири натыйжасында табигый ажыроо жүрөт. Суюк курамбөлүктүн андан ары Кумтөр дарыясына төгүлүүшү жана айлана-чөйрөгө зыян келтирбеши үчүн ичиндеги цианид жана металлдардын санын төмөндөтүү максатында ӨАТКларда тазаланып турат. Тышкы айлана-чөйрөдөгү цианиддердин концентрациясы жөнүндө «Суунун сапаты жана анын нормативдерге ылайыктуулугу» боюнча бөлүктө кененирээк маалымат берилет.

ӨАТКлар бийигирээк жерге которулуп, 2013 жылы кайрадан эксплуатацияга кабыл алынган. Бул, туюккаптын аянтын чоңойтууга жана көшумча көлөмдөгү калдыктарды төгүүгө жол ачты.

Туюккап дамбасын көзөмөлдөө үчүн өлчөө аспаптары

Саны		Тиби	Арналышы
2012-ж.	2013-ж.		
49	48	Инклинометрлер	Горизонталдык жылышууну өлчөйт
28	28	Тунуу плиталары	Дамба негизинин отуруусун аныктайт
32	31	Пьезометрлер	Дамба дубалынын жана негизинин суу деңгээлин өлчөйт
45	44	Термисторлор	Дамба дубалынын жана негизинин температурасын өлчөйт

«Кумтөр» кен ишканасынын туюккабынын сырттан келген эксперттердин текшерүү жана сырттан кароо корутундулары

Геотехникалык көзөмөлдөө маалыматтарынын талдоосу КРнын Улуттук илимдер академиясынын Геомеханика жана жер казынасын өздөштүрүү институтунун адистери тарабынан жасалган. Институттун 2014 жылдын январь айында жарык көргөн отчетунда төмөнкүдөй корутунду берилген: «Инклинометрлер жалдан таяныч шынаага чейин жылышуу ылдамдыгынын ырааттуу төмөндөөсүн көрсөттү. Жылышуу ылдамдыгы таяныч шынаасынын эң аягында дээрлик нөлдук мааниге чейин кыскарган» жана «Туюккап дамбасынын жалпы абалы иштөөгө жарактуу деп табылган».

«Голдер Ассошиэйтс» эл аралык инженердик ишкана туюккап дамбасынын абалын жана коопсуздугун, зарыл болгон жерлерде өзгөртүү жана түздөө үчүн рекомендацияларды берүү менен жыл сайын текшерүү жүргүзөт. 2013 жылдын

декабрындагы отчетунда төмөнкү корутунду жасалган:

- «Кумтөр» кен ишканасындагы дамбаны жана ага байланышкан жабдууларды сыртынан кароо жалпысынан жабдуулар жакшы абалда жана тийиштүү түрдө иштеп жатканын көрсөттү. Бул жабдууларды үзгүлтүксүз көзөмөлдөө менен бирге көрсөтмөлөргө ылайык техникалык тейлөө боюнча айрым иштерге рекомендация берилет.
- «Кумтөр» үзгүлтүксүз текшерүүлөрдү аткаруу, көзөмөлдөрдүн отчетторун даярдоо, контролдук-өлчөө приборлорунун көрсөтмөлөрүн талдоо жана жалпы тоо-кен жайынын коопсуз иштешин камсыз кылуу үчүн тийиштүү процедураларды же өзгөртүүлөрдү киргизүү менен бирге абдан эффективдүү иш алып келе жатат.

«Кумтөр» кен ишканасынын туюккабынын негизги мүнөздөмөсү

ЭСКЕРТҮҮ | ддм - деңиз деңгээлинен жогору метрлер

	2011-ж.	2012-ж.	2013-ж.
Жылдын акырында эсептелген бош суулар (млн. м ³)	3,31	2,70	4,89
Жылдын ичинде кошулган калдыктар (млн. м ³)	4,43	2,56	5,92
Жалпы топтолгон калдыктар (млн. м ³)	57,10	59,66	65,58
Туюккап дамбасынын жалынын бийиктиги (ддм)	3 664,0	3 664,0	3 667,0
Калдыктар көлмөсүндө суунун максималдуу деңгээли (ддм)	3 658,26	3 659,12	3 659,88
Көлмөдөгү суунун дамбанын жалынан төмөндүгү (м)	5,74	4,88	7,12

Геотехникалык көзөмөлдөө

Дамба, калдыктар массасын коопсуз түрдө кармап туруу үчүн курулат жана тейленет. Дамбанын узундугу 3 км. жакын, участкадан эң бийик жери 39,0 м. түзүп, жалдын бийиктик белгиси 3 667,0 м. бийиктикте. Дамба негизинен ошол эле жерден алынган, тапталып тыгыздалган майда толтургучтан курулган. Дамбанын бетинде анын жогорку бьефинен контролдук сызылып чыгуу жерине чейин 100 м. жакын аралыкка жогорку тыгыздыктагы полиэтилен (бышык өткөрбөөчү синтетикалык материал) төшөлгөн. Бул материал, түбөлүк тоң зонасына чейин, суунун дамбадан жылжып өтүүсүн минималдаштыруу үчүн төшөлгөн. Дамбанын бийиктиги калдыктардын көбөйүп жаткан көлөмүнө дал келтирилүү үчүн улам жогорулатылып турат. 2013 жылдын ичинде дамба жалынын бийиктик белгиси 3 метрге бийиктетилип, узундугу болсо 50 м. узартылганда жалпы узундугу 3 050 м. жетти. Дамба бийиктетилген сайын анын төмөнкү бьефиндеги учурдагы призма берманын таманына көздөй да кеңейтилет, бул дамбанын бекемдигин жана туруктуулугун жогорулатууга жардам берет.

Дамбанын кыймылын токтотуу

«Кумтөрдө» биринчи жолу дамбанын бир аз жылышы 1999-ж. байкалган. Андан бери биз дамбанын кыймылын башкаруу жана четтетүү боюнча консультацияларды Кыргызстандын жөнгө салуучу органдарынын кызматтарынан жана инженердик технология боюнча эл аралык эксперттерден алып турабыз. Натыйжада, акыркы жылдары дамбанын кыймылын азайтуу жана биротоло четтетүү үчүн дамбанын таманын төмөнкү бьефине узатасынан таяныч шынаасы жана призма курулган.

Дамбанын структурасында ар бир кыймылды аныктоо жана жазуу үчүн сезгич контролдук-өлчөө приборлордун жайылтылган тармагы орнотулган. Туюккаптан тышкары, биз ишкананын бардык территориясындагы башка объектилерде да көзөмөлдөө жүргүзөбүз. Аларга бош тектин үймөктөрү, карьердин борттору, кургатылган мөңгү ширендилери, мөңгүлөр жана кар менен таш көчкү коркунучу сакталган зоналар жана Барскоон өрөөнүндөгү технологиялык жол кирет. Маалыматын көбү биздин веб-сайтта техникалык отчеттордо талкууланат: <http://www.centerragold.com/operations/kumtor>.

Туюккаптагы суунун балансы (м³)

	2012-ж.	2013-ж.
Жылдын башында эсептелген бош суу, (1-январь)	3 307 023	2 695 825
Калдыктарга кошулган суу	4 959 799	6 239 760
Нак жаан-чачындар/буллануу тышында төгүүлөр	569 500	677 859
Калдык боштуктарында калган суу	-1 417 316	-1 667 683
ӨАТК аркылуу төгүлгөн суу	-5 058 181	-3 056 301
Батиметрикалык изилдөө негизиндеги түзөтүү	335 000	0
Жылдын аягында бош суу (31-декабрь)	2 695 825	4 889 461

Калдыктардын балансы

Туюккапты коопсуз тейлөөнүн эң маанилүү бөлүгү бул анын ичине кирген жана андан чыккан заттарды билүү жана ичиндеги суюк менен катуу заттардын көлөмү жөнүндө маалыматка ээ болуу. Көлмөнүн чоңдугун жана тереңдигин изилдөө менен бирге, туюккаптын ичине төгүлгөн калдыктардын көлөмүн көзөмөлдөп жана ӨАТКдан тазаланып агызылган жана көлмөнүн бетинен бууланып

жок болгон суунун көлөмдөрүнө көз салабыз. 49%ы катуу заттардан турган калдыктар пульпасы фабриканын иштөө мөөнөтү бою (жылдын көпчүлүк мезгилинде) дайыма кошулуп турат. Көлмөдөгү суу жылдын жылуу айларында (адатта майдан ноябрьга чейин) гана ӨАТКда тазаланып сыртка агызылат. Ушуга байланыштуу, туюккаптагы суунун эң бийик деңгээли жаз айларына, эң төмөн деңгээли болсо кыштын башында байкалат.

БОШ ТЕК ЖАНА МУЗ

Эскертүүлөрү менен аэросүрөт Петров мөңгүсүнүн убакыттын өтүшү менен табигый азаюусун көрсөтүүдө. «Кумтөрдүн» ишмердүүлүгү 1994-ж. башталган

Мөңгү муздарын алуу 1994 жылдан бери тоо-кен иштеринин бекитилген бөлүгү болуп саналат

Музду алуу кенге жетүү жана коопсуз иш жүргүзүү шарттарын түзүү үчүн талап кылынат

Табигый жараяндардан улам эрип жок болгон муздун көлөмүнө салыштырмалуу ишмердүүлүк натыйжасында алынган муз алда канча аз

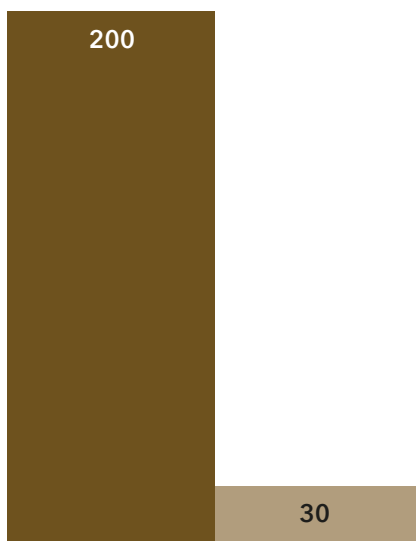
Дүйнөдөгү ачык карьер негизинде иштеген көпчүлүк долбоорлор сыяктуу эле Кумтөр тоо-кен ишканасы кенге жетүү үчүн көптөгөн тонна бош тоо тектерин жана башка материалдарын алып салууга тийиш. Бош тектер, башынан белгиленип атайын бөлүнгөн жерлерге топтолот жана үзгүлтүксүз көзөмөлдөө астында болот.

«Кумтөр» бийик тоолуу алтын казып алуу комплекси активдүү мөңгүлөргө өтө жакын жайгашкан, мында кендүү дененин бир бөлүгү жана аны иштетүүгө байланышкан инфраструктура кыймылдагы мөңгүлөрдүн алдында турат же алардын таасирине тушугат. Биздин «Кумтөр» долбоору башталган 1994-ж. бери тоо-кен ишмердүүлүгүбүз КРнын мамлекеттик контролдоо органдарынын уруксаты менен музду жана коштоочу материалдарды алып салууну камтыйт. Музду алып салуунун максаты кенге коопсуз жетүүнү камсыз кылуу жана ачык карьерди жана иштөөчүлөрдү эриген мөңгү сууларынан коргоо болуп саналат. Кызыкдар тараптардын кабатырлануусуна жана алар КРда мөңгү муздарын алууга тыюуну белгилеген мыйзам актыларынын пайда болушуна жооп аракеттер катарында бул бөлүктө биз регионалдык контекстке жана дүйнөлүк тенденцияларга акцент жасоо менен тоо-кен иштерин жүргүзүү практикабыз боюнча талаптагыдай маалыматты беребиз.

Кыргызстанда мөңгүлөрдүн азаюусу

(млн.тонн/жыл)

- Климаттын өзгөрүшүнөн улам Ак-Шыйрак тоо массивинде («Кумтөр» жайгашкан жер. шилтемени кар.) муздун орточо жылдык азаюусу
- «Кумтөрдүн» 2013-ж. муз алып салуусу

Мөңгүлөрдүн азаюусу

Кыргызстан түбөлүк тоң зоналары жана ак мөңгүлүү бийик тоолуу өлкө болуп саналат, алар өлкөнүн негизги мүнөздөмөсүн түзүшөт. Болжол менен өлкөнүн территориясынын 94%ы деңиз деңгээлинен 1 000 м. ашуун бийиктикте турат, 40% - 3 000 м. бийиктикте жана 4%ын дайыма муз жана кар каптап турат.

Өткөн жүз жыл аралыгында Борбор Азиянын территориясында климаттын өзгөрүүсүнүн таасири байкалган. ПРООН жүргүзгөн изил-

дөөлөргө ылайык, 1930-ж. бери КРнын мөңгү аянттын кошо алганда, Борбор Азиянын мөңгү аянттарынын 1/3 бөлүгү жоголгон.

Кыргыз Республикасынын 2009 жылы БУУнун Климаттын өзгөрүүсү жөнүндө алкактык конвенциясы үчүн жасаган билдирүүсүндө 1960-жылдарынан 2000-жылга чейин мөңгүлөрдүн көлөмү болжол менен 20%га азайганы маалымдалат. Ушул эле билдирүүдө жазылгандай, климаттын өзгөрүүсүнүн эң ыктымал сценарийлери боюнча 2000-2100 жылдары арасында мөңгүлү аянттын 64%дан 95%га чейин азаюусу күтүлөт.

Мөңгүлөрдүн кыймылын көзөмөлдөө

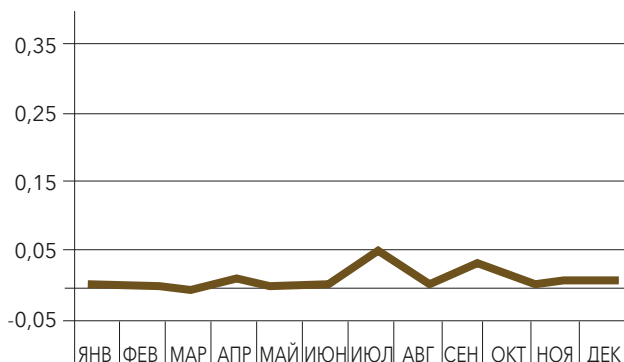
Бул отчеттун «Экологиялык мониторинг» бөлүмүндөгү аэросүрөттөн көрүнгөндөй, «Кумтөр» активдүү мөңгүлөргө жанаша болуп алар менен курчалып турат. Бардык мөңгүлөрдүн каптал менен ылдый дайыма жылышуусу табигый нерсе, бул дарыянын өтө жай кыймылын эске салат. Давыдов мөңгүсү борбордук ачык карьерге карай жылууда, ошондуктан тоо-кен иштерин жүргүзүүдө кооптуу шарттардын алдын алуу жана эриген мөңгү суусунун ачык карьерди каптап кетишине жол бербеш үчүн мөңгү музун жана коштоочу материалдарды карьердин кырынан үзгүлтүксүз түрдө алынып турушу керек. Тоо-кен иштерин жүргүзүүнүн мындай кооптуу шарттары 2012 жылы биринчи жолу пайда болгон, натыйжада тоо-кен иштеринин планына зарыл өзгөртүүлөрдү киргизүүгө туура келип, ошол жылы алтын өндүрүмүнүн болжол менен 46%га кыскаруусуна алып келген.

2013 жылы, алынган муздун көлөмүнүн көбөйүүсүнө карабастан тоо-кен иштеринин толук көлөмүнүн калыбына келүүсү менен, кендин, бош тектин, калдыктардын жана бөлүп алынган металлдын көлөмдөрү олуттуу өскөн. Мындан ары да тоо-кен иштеринин алкагында кенге коопсуз жетүү үчүн музду алууну улантуу зарыл.

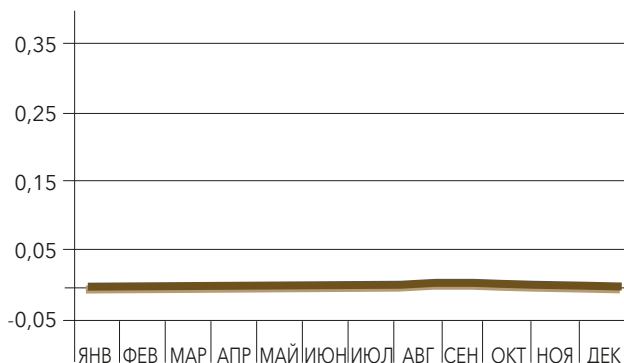
Мөңгүлөрдүн жылышы Орточо кыймыл (м/күн)

■ 2012 ■ 2013

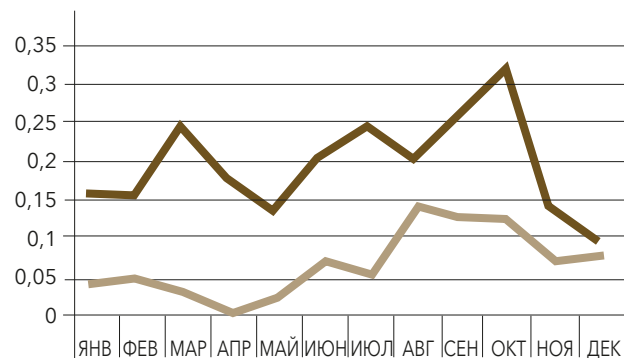
Лысый

Сарытөр

Давыдов

Ак-Шыйрак тоо тутумунда мөңгүлөрдүн чегинүүсү

Кумтөр алтын кени, болжол менен 1 000 км² аянтын ээлеген жана ишканын тоо-кен жайынын жакынында жайгашкан мөңгүлөрдү кошо алганда көптөгөн мөңгүлөрдү камтыган, Ак-Шыйрак тоо тутумунун батыш жагында жайгашат. Петраков жана башкалар тарабынан мөңгүлөрдүн чегинүүсү боюнча өткөргөн жакынкы илимий изилдөөлөр (2013-ж.)* мурункуларына караганда тагыраак баа беришет. Аталган изилдөөлөрдүн алкагында тоо-кен иштеринин мөңгү массасынын жоголуусуна тикелей жана кыйыр таасири да каралган.

Мөңгүлүү аянттын өзгөрүүсүн ченеш үчүн окумуштуулар мурунку жана жаңы спутниктен тартылган сүрөттөрдү салыштырышкан.

2003 жана 2013 жылдары арасында, тоо тутумундагы мөңгүлөрдүн аянты 373,2 чарчы километрден 351,2 чарчы километрге азайган. Бул, Борбордук Азияда жүргүзүлгөн байкоолордун маалыматына да туура келет. Аянттын азайышы 21,9 км² же 5,9 пайызды түзөт. Ушул эле мөөнөт ичинде тоо-кен жумуштарына байланыштуу муз жоготуулардын көлөмү, жалпы мөңгү массасынын 0,5 пайызын же 1,9 чарчы километр түзгөндүгү аныкталды.

Жылдык муз жоготуулар 200 миллион м³ же болжол менен 200 миллион тонна түзгөндүгү эсептелинген. Салыштырсак, тоо кен жумуштарына байланыштуу активдүү муз алып салуу 2013-жылы 30 миллион тоннаны же тоо кен жумуштарынын башталышынан бери жылына орточо 4 миллион тоннаны түздү.

Кээ бир кызыккан тараптар тоо кен жумуштары учурунда көтөрүлгөн чаң, күндүн жараткан жылуулугун көбүрөөк тартып алганынан улам аймактагы муз жоготуулардын көбөйүшүнө алып барышы мүмкүн деген коркунучтарын көтөрүүдө. Эгерде бул чын болсо, муз жоготуу ылдамдыгы

кен казуу жайынан алыстаган сайын азаймак. Изилдөө учурунда болсо, «Кумтөр кен казуу жайынан болгон алыстык Ак-Шыйрак тоо тутумундагы мөңгүлөрдүн чегинүү ылдамдыгына таасир этпепегени табылган. Ошондой эле, башка изилдөөлөрдөгү тоо-кен жумуштарына байланыштуу чаңдын конушу мөңгүлөрдө табигый чаңдын конушуна салыштырмалуу абдан аз экендигин ырастайт.

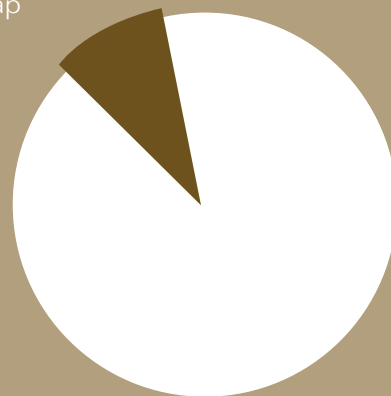
* Д. А. Петраков, А. А. Алейников, А. М. Шпунтова, Р. А. Усубалиев, «2013-жылы Ак-Шыйрак тоо тутуму үчүн мөңгүлөрдүн жаңы тизмесин түзүү жана алыстан зонддоо маалыматы негизинде мөңгүлөр ээлеген аянттагы өзгөрүүлөрдү баалоо».

2013-ж. 17-июнунда №С-3555 келишими негизинде даярдалган илимий жана техникалык отчет (Москва).

2003-2013 ж.ж. ичинде тоо кен жумуштарынын айынан мөңгү аянтындагы жоготуулар жана климаттын өзгөрүшү натыйжасында Ак-Шыйрак тоо тутумунда мөңгү аянтындагы жоготуулар менен салыштырылышы

(изилдөө материалдарынын негизинде)

- Климаттын өзгөрүшү натыйжасында жоготуулар
- Тоо кен жумуштары натыйжасында жоготуулар

«Кумтөр» ишканасына жакын жайгашкан Давыдов жана Лысый мөңгүлөрүнүн кыймылын көзөмөлдөө иши кеңди казып алуу процесси баштала электе эле 1995 жылы жүргүзүлүп баштаган. Акыркы жылдары Сарытөр мөңгүсү да көзөмөлдөө программасына кошулган. Мөңгүлөрдүн кыймыл ылдамдыгы сезондук мүнөзгө ээ болуп, жай айларында ылдамдайт жана кыш айларында акырындайт. Давыдов мөңгүсү 2013-ж. 45 м. жалпы аралыкты өтүү менен баарынан тез жылышууда. Лысый жана Сарытөр мөңгүлөрү салыштармалуу аз: алардын ар бири болжол менен 2 метр жылган. 2012 жылдан 2013 жылга чейин үч мөңгүнүн тең жылуу ылдамдыктары эки эсе көбөйгөнү көрүлгөн.

Кыймылдын мындай ылдамдыктары дүйнөлүк жана регионалдык контекстте алганда адаттагыдан тышкары болуп саналбайт. Дүйнөлүк деңгээлде мөңгүлөрдүн жылышуусу, климаттык шарттарга, бийиктигине жана өлчөмүнө жараша жылына 1 метрден, күнүнө 10 метрден өйдө ар түрдүү болот. КРнын чыгыш чек арасынын жанында жайгашкан эң ири Эңилчек мөңгүсү боюнча акыркы илимий изилдөөлөр мөңгүлөрдүн кыймыл ылдамдыгы жылына орточо алганда 0,90 метр түзгөнүн көрсөткөн. Давыдов мөңгүсүнүн кыймылынын ылдамдыгы өзгөчө көрүнбөсө да, кыймылдын ылдамдыгынын тездеши кабатырлануунун булагы болуп саналат жана биз ошондуктан көзөмөлдү улантабыз.

Мөңгү музун жеңилдетүү

Беш активдүү мөңгүлөр жарым-жартылай «Кумтөр» ишканасынын концессиялык аянтынын чек арасынын чектеринде жайгашкан.

1930 жылдан бери Борбор Азиядагы мөңгүлүү аянттын 1/3 бөлүгү жок болгон

Мөңгүлөрдөн тышкары, концессиялык аянттын түштүк жана түндүк бөлүктөрүнүн чектериндеги кеңири территорияларды ээлеген муздуу талаалар да бар. Жалпысынан 260 км² барабар «Кумтөр» ишканасынын жалпы концессиялык аянтынын болжол менен 45%ын муз каптап турары эсептелип чыккан.

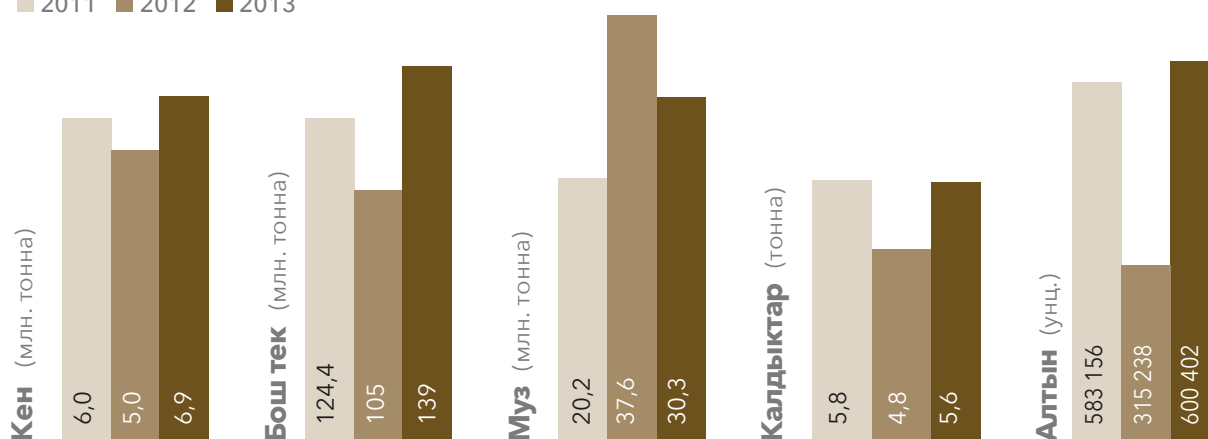
1995-ж. 2013-ж. чейин аткарылган тоо-кен иштеринин бөлүгү катары Давыдов жана Лысый мөңгүлөрүнөн 76. млн. тонна муз алынган. Бул иш чаралар КРнын тиешелүү органдары макулдугун берген тоо-кен иштеринин планына ылайык жүргүзүлгөн. Ошентип, ар жылдык негизде муздарды жеңилдетүү орточо 4,2 млн. тоннаны түзөт.

«Кумтөр» ишканасы тарабынан жасалган музду жеңилдетүү иш чаралары ошол эле мөңгүлөрдө климаттын өзгөрүшүнө байланыштуу табигый процесстерден улам азайган муздун көлөмүнүн 6% түзүп, жалпы жок болгон муздун арзыбаган бөлүгү болуп саналат. Акыркы илимий изилдөөлөрдө көрсөтүлгөндөй (шилтемени кара) тоо-кен ишмердүүлүгүнүн таасири, узак мөөнөттүү тенденцияларга салыштырылганда дагы да азыраак олуттуу.

Тоо массивинен, табигый процесстерден улам, жыл сайын жок болгон 200 млн. тоннага жакын муздун көлөмүнө салыштырмалуу, «Кумтөр» тарабынан алынган, орточо эсеп менен 4 млн. тоннага жакын муз, аталган жалпы көлөмдүн 2% түзөт

Негизги өндүрүш көрсөткүчтөрүнүн статистикасы

■ 2011 ■ 2012 ■ 2013

Жөнгө салуу базасын өзгөртүү

Мөңгүлөрдү жана музду башкаруу иш-чаралары, 1994 жылы долбоордун жүзөгө ашырылып башташы менен «Кумтөрдүн» тоо-кен ишмердүүлүгүнүн бир элементи болуп саналып келип, Кыргыз Республикасынын жөнгө салуу көзөмөлдөө органдары жана эларалык техникалык жана экологиялык эксперттери тарабынан улам-улам текшерилип ырасталып келет. «Кумтор» тоо-кен жайында кен казуу иштеринин уланышы, ишкананын эксплуатациялоо мөөнөтү бою карьер жана башка инфраструктурага жакын жайгашкан музду башкаруу жана жерин которуу мүмкүнчүлүгүбүзгө көз каранды.

Өткөн жылдардын негизинде, биз дагы тоо-кен иштерин жүргүзүү дагдыларыбызды жөнгө салдык. Айрым кызыкдар тараптардын кабатырлануусуна жооп кайтаруу катары мындан ары бош текти мөңгүлөргө төгүүнү токтоттук. Бош текти муздан бөлүп, аларды эки бөлөк жерге төгөбүз. Тоо-кен иштерин жүргүзүүнүн алкагында, алынган муз кайрадан башка муз төгүндүлөрүндө топтолот.

2012-ж. аягында «Кумтөргө», бош тектин мөңгүлөргө төгүүлүсүнөн улам келип чыккан божомол зыянга негизделген доолор коюлган. Биз КРнын Өкмөтү менен бул жана башка маселелерди чечүүдө байланыштарды улантабыз.

Петров көлү жана көл чегин жырып кетүү тобокелчилиги

Мөңгүлөрдүн чегинүүсү менен байланышкан дагы бир кооптуу маселе бул эриген мөңгү суусунун, адатта мөңгүлөрдүн этегиндеги табигый мореналык дамбалардын ичинде

пайда болгон тоо көлдөрүнө келип куюшу жана ушунун натыйжасында дамбалардын туруктуулугу төмөндөп, чоң көлөмдөгү суу массасынын чегинен чыгып бошонуусу. Бул табигый кырсык мөңгү көлүнүн жырылып кетүүсү деп билинет. «Кумтөр» ишканасынан анча алыс эмес жайгашкан жана ишкананын негизги суу булагы болгон Петров көлү дал ушундай табигый мореналык дамба чегинде пайда болгон көлдөрдүн бири. Петров көлү, акыркы бир нече он-жылдык ичинде олуттуу түрдө чегинген Петров мөңгүсүнүн этегинде жайгашкан.

Ушул күнгө чейин, Петров көлүнүн мореналык дамбасынын жагдайын жакшыраак түшүнүү жана көлдүн жырылып кетүү тобокелин баалоо үчүн биз көз карандысыз эксперттик изилдөөлөрдү колдоп, айрым учурларда өзүбүз дагы тиешелүү демилгелерди көтөрүп келдик.

Аталган изилдөөлөрдүн натыйжалары боюнча биз мореналык дамбанын кыймылын көзөмөлгө алып, Петров көлүнүн суу көлөмүн азайтуу ыкмаларын аныктоо үчүн тиешелүү изилдөөнүн демилгесин көтөрүп, көлдүн ичинен агып чыккан суу көлөмүнүн кокустан өсүшүн күн мурун кабарлоо системасын сатып алуу жана орнотуу иш-чараларын баштадык (2014-ж. аяктайт). Тиешелүү түрдө ишкананын инфраструктура объектилерин коргоо максатында кошумча чараларды киргизүү менен бирге КРнын көзөмөлдөө органдары менен байланышта болууну жана бул иштин статусу жөнүндө билдирүүнү улантабыз.

Бош тек төгүндүлөрүнүн жылышы

2012 жылы жана 2013 жылдын башында пайда болгон бош тек төгүндүлөрүнүн кыймылы, 2014 жылы тоо-кен жайынын аянтында жайгашкан кээбир инфраструктура объектилеринин, анын ичинде турак жай лагеринин ордун алмаштыруу зарылчылыгына алып келди.

Биз тоо-кен ишмердүүлүгүбүздүн коопсуз жүрүүсүн камсыздоо жана жапа чекчү инфраструктура объектилеринин убагында орун алмаштыруу үчүн бүтүндөй кен ишканасы боюнча бардык кыртыштардын потенциалдуу деформацияларына, ошондой эле музду, тоо тектерин жана бош тектерди башкарууга көзөмөл жүргүзүүнү улантабыз.

Кычкылданган суунун анализи

Кычкыл тектерден чыккан суу (КТС) бул - иштеп жаткан же болбосо жабылган тоо-кен жайларынан сордурулган же өзү агып чыккан, негизинен күкүрт камтыган тектердин

суу менен болгон кычкылдануу реакциясынан улам булганган суу. Мындай суу менен байланыштуу кооптонуулар айрым кызыкдар тараптар тарабынан көтөрүлүп, тоо-кен иштеринин жүрүп жаткан жана эксплуатациядан чыгарылгындан кийинки мезгилдерге түз тиешеси бар.

«Кумтөр», эң биринчи айлана-чөйрөгө тийген таасирди баалоо иш-чарасынан баштап, кенди, бош тектерди жана калдыктарды эсепке алуу менен бирге, КТС коркунучун аныктоо үчүн үзгүлтүксүз көзөмөл жүргүзүүдө. Эл аралык консультанттар жүргүзгөн бир нече көз карандысыз баалоолордун негизинде, «Кумтөр» кендүү жеринин катмарында кычкылдыкты нейтралдаштыруучу карбонат материалдары курамынын жогорку пропорцияда болушуна байланыштуу, КТС коркунучу өтө төмөн деңгээлде экендиги аныкталган. КТСтин көзөмөлдөө иш-чаралары мындан ары дагы улантылып, кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруу планында дагы өз ордун табышы айкын.

ЭКОЛОГИЯЛЫК ЖООПКЕРЧИЛИК

2013 жылы экологиялык кырдаалды баалап- изилдөөгө жана айлана-чөйрөнү башкарууга 6,5 млн. долл. жумшалган.

Өнөр-жай ишмердүүлүгү-бүздүн айлана-чөйрөгө тийгизген таасирин жөнгө салуунун жолунда келе жатып, тоо-кен жайын эксплуатациядан чыгаруу пландарын түзүп, каражаттарды бөлүп келебиз.

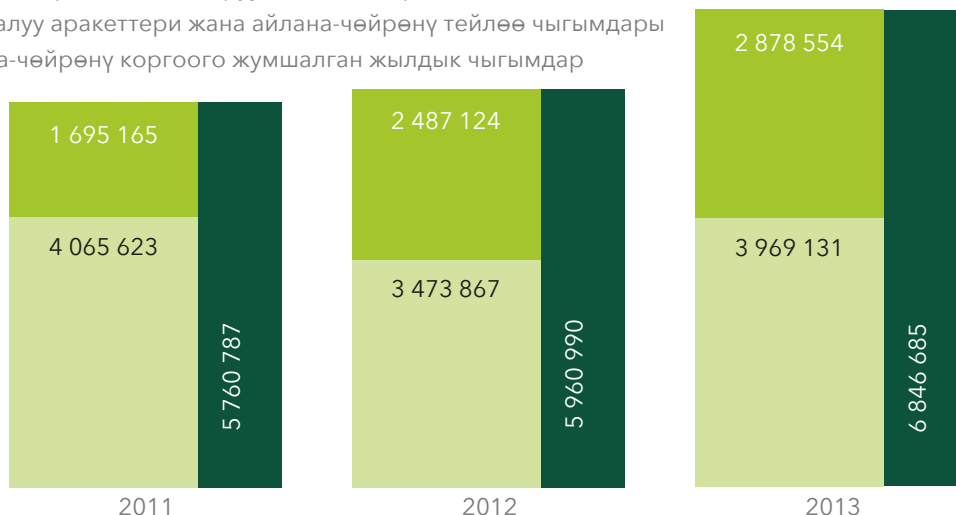
Биздин айрым кызыкдар тараптар биоартүрдүүлүк, табигый жана геотехникалык коркунучтар, калдыктарды башкаруу, мөңгүлөр жана суу булактары жана ошондой эле ишканалары эксплуатациядан чыгаруу менен байланышкан маселелер кооптонуу жараткандыгын айтышкан. Биз бул отчетто ал аспектилерди талкууладык. Чечим күткөн долор менен эскертүүлөр жана аларга байланышкан талкуулар төмөндө чагылдырылган. Мындан тышкары, ишканабызда тажрыйбага жайылтылган суу кыймылынын технологиясы, булганган сууну тазалоо процесси, энергияны пайдалануу жана парник (күнөскана) газдарын бөлүп чыгаруу процесстерине байланышкан маанилүү экологиялык аспектилер боюнча да маалымат берилген.

Айлана-чөйрөнү коргоого жумшалган каражаттар

Ишканабызда толук күн иштеген жана толук комплекттелип, 30 адамдан турган Экология бөлүмү өз ишин алып келет. Бөлүм кызматкерлеринин көпчүлүгү тоо-кен жайында эмгектенишет. Айлана-чөйрөнү коргоого жумшалган чыгымдарыбыз 6,5 млн. долларды түзүп, тиешелүү көзөмөлдөө, лаборатордук анализдөө, сырттан келген консультанттар менен иштешүү жана аудитордук текшерүүлөрдү өткөзүү сыяктуу процесстер каржыланып келет. Мындан тышкары, өндүрүш аракетинен чыккан чыгындыларды, таштандыларды жана агындаларды тейлөө иш-чараларына жумшалган каражаттар жогоруда аталган суммага кирет.

«Кумтөрдүн» айлана-чөйрөнү коргоо чыгымдары жана капиталдык салымдары (АКШ доллары)

- Таштандыларды жайгаштыруу, чыгындыларды тазалоо
- Алдын алуу аракеттери жана айлана-чөйрөнү тейлөө чыгымдары
- Айлана-чөйрөнү коргоого жумшалган жылдык чыгымдар

Экологиялык атайын изилдөөлөр

Төмөндө кыскача баяндалган негизги багыттарды изилдөө иш-чараларын каржылоону улантып келебиз. Бул иш чаралардын максаты - жаратылышты жана биоартүрдүүлүктү таануу жолу аркылуу өндүрүшүбүздүн жүрүшүндө аларды коргоо жана тоо-кен ишканасынын жабылышынан кийин табигый шарттарга эң жакын абалды түзүп берүү.

Изилдөөгө Кыргыз улуттук илимдер академиясынан, Кыргыз улуттук агрардык академиясынан, Биология жана топурак институтунан жана башка 30дан ашуун жергиликтүү илимпоздор, аспиранттар жана изилдөөчүлөр катышып, «Кумтөр» ишканасынын айлана-чөйрөнү коргоо бөлүмүнүн кызматкерлери менен кызматташтыкта иш алып барышат.

Үч илимий-изилдөө төмөнкү багыттарды камтыйт:

1. Топурак жана өсүмдүктөр. Топурактын толук анализин жасоо, өсүмдүк түрлөрүн аныктоо жана алардын жерлерин белгилөө, гербарий үчүн уруктарын чогултуу (изилдөө үчүн сактоо жана келечекте себүү үчүн), өсүү шарттарын жана биротоло рекультивация үчүн эксперименталдык отургузуу тесттерин баалоону камтыган изилдөө.

2. Жаныбарлар. «Кумтөр» концессия аянтынын чегинде жана жанаша жаткан тегеректеги аймактарда жашаган канаттууларын жана сүт эмүүчүлөрүн; алардын ичинде ак илбирс, Марко Поло текеси, тоотеке, карыш-

Экология бөлүмүндө, өз ишине берилген 30га жакын туруктуу кызматкер иштейт

кыр, түлкү жана бир катар канаттуулардын түрлөрүнөн турган биоартүрдүүлүктү тыкан изилдөө.

3. Суу жана сууда жашаган жаныбарлардын түрлөрү. «Кумтөр» концессия аянтынын чегинде жана ага жанаша жаткан тегеректеги аймактарда жайгашкан суулардын жана андагы балыктардын, зоопланктондун жана зообентостун гидробиологиялык изилдөөсүн жүргүзүү жана суу фаунасынын негизги жашаган жерлерин иликтөө.

2013-ж. изилдөөлөр аяктаган жана төмөнкү темалар боюнча отчеттор түзүлгөн:

- «Кумтөр» тоо-кен жайы жайгашкан аянттын вегетативдик катмарын изилдөө жана эксперименталдык участокто рекультивацияга багытталган иш-аракеттерди Скрыбин атындагы Кыргыз улуттук агрардык университети тарабынан жүргүзүлгөн. 2013 жылы, мындан эки жыл мурун башталган, аймактын табигый топурак менен өсүмдүктөрүн көзөмөлдөө жана ошондой эле түрдүү өсүмдүктөр отургузулуп, ар кандай жер семирткичтер колдонулган эксперименталдуу участокту башкаруу жөнүндө аралык отчету жарыяланган. Бул иш чаралардын натыйжалары, тоо-кен жайын эксплуатациядан чыгаруу жана аймакты кайра калыбына келтирүү пландарында пайдаланылмакчы.
- «Кумтөр» тоо-кен ишканасындагы туюккапты суу канаттуулары кандай колдонуп аткандыгын КРнын УИАсынын Биология жана топурак институтунун биологиялык илимдер эксперти изилдейт. Бул изилдөөнүн алкагында куштардын сезондук миграция мезгилинде туюккап жана жанашкан жерлерине келген суу канаттууларынын саны жана түрлөрү байкоого алынып, туюккаптын жана ичиндеги цианид сыяктуу уулу заттардын аларга кандайдыр-бир терс таасир тийгизип- тийгизбегендиги аныкталат. Азыркы күнгө чейин алынган аралык маалыматтар кийин улантылуучу изилдөөлөрдө пайдаланылмакчы.
- «Кумтөр» тоо-кен ишканасына жанашкан аймакты жердеген омурткалуу жаныбарлардын түрлөрүн изилдөө, ошол эле автор тарабынан жүргүзүлгөн жогорудагы изилдөөнүн бир бөлүгү болуп саналат.

АЙЛАНА-ЧӨЙРӨНҮН КӨЗӨМӨЛҮ

Биздин көзөмөлдөө программаларыбыз Кыргыз Республикасынын жана эл аралык стандарттарына баш ийүү менен бирге, төмөнкү тармактарды камтыйт:

- Суунун сапаты жана агымы
- Агындылардын сапаты жана агымы
- Биоартүрдүүлүк
- Топурак жана жаан-чачын анализи
- Абанын сапаты
- Радиация
- Таштандыларды жайгаштыруу
- Кычкыл тектерден чыккан суулар

Ушул бөлүмдүн ичинде көзөмөл жүргүзүү түйүндөрү жайгашкан жерлер кеңири сүрөттөлгөн. Биздин ишмердүүлүгүбүздүн көрсөткүчтөрү, бул отчеттун «Суунун сапаты жана анын нормативдерге дал келүүсү» бөлүгүндө келтирилет

Метеорологиялык көзөмөл

Биздин Кыргыз Республикасынын Гидрометеорология агенттиги менен эки тарапка тең пайдалуу макулдаштыгыбыз бар. Метеостанцияларыбыздын бири улуттук метеорологиялык тармактын бөлүгүн түзөт, ошол эле учурда, агенттик биз иштеп жаткан экстремалдык климаттык шарттарда коопсуз жана натыйжалуу иштейбилишибиз үчүн маанилүү болгон жергиликтүү метеорологиялык маалыматтар менен камсыздайт.

«Кумтөр» ишканасындагы адистешкен автоматтык метеорологиялык станция биринчи жолу 1996 жылы орнотулуп, 2012 жылы ага кошумча катары экинчи станция тоо-кен жайынын аймагында орун алган. Бул станциялар Канадалык метеорологиялык кызматтын протоколдорун пайдалануу менен маалыматты топтоо жана отчетун түзүүнү жүзөгө ашырышат. Станциялардын туура жана так иштөөсүн камсыз кылуу максатында датчиктер калибрдөөдөн өтүш үчүн Канаданын

Саскачеван провинциясынын Илимий изилдөөлөр кеңеши менен контракт түзүлгөн.

Гидрологиялык көзөмөл

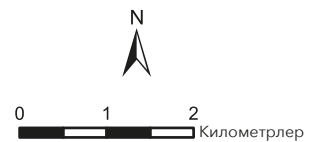
Биз, концессиялык аянт чегинде жайгашкан негизги суу ресурстарынын гидрологиялык кыймылына көз салып турабыз. Буга, Кумтөр дарыясы жана ага куйган негизги куймалар (Чоң-Сарытөр, Кичи-Сарытөр жана Лысый суулары), Петров көлү жана Арабел дарыясын туюккаптан айлантып өткөзгөн Жогорку жана Төмөнкү каналдары камтылган.

Кумтөр дарыясынын агымы жылдын июнь айынан сентябрь айына чейин эң жогорку деңгээлине жетип: 2013 жылдын 4-августунда эң жогорку көлөмү 26,43 м³/с болуп белгиленген. Бул, 2012-ж. катталган максималдуу агымдан 2,48 м³/с көп. 2013 жылы «Кумтөр» концессиялык аянтынын чектеринде өлчөлгөн Кумтөр дарыясынын жылдык агымы 87,6 млн. м³ түзгөн, бул 2012 жылдын толук көлөмүнөн 22,8 млн. м³ сууга аз. «Кумтөр» ишканасынын суунун сапатынын ылайыктуулугунун негизги точкасындагы, аралашуу зонасынын этегиндеги (W1.5.1 деп да аталган) агымы 115,3 млн. м³ болуп, 2012-ж. караганда 22,9 млн. м³ аз эсептелген. Адаттагы ар жылдык термелүүлөрдүн контекстинде бул айырма олуттуу деп эсептелбейт.

Түшүндүрмө ачкычтары

- Концессиялык аянттын чектери
- Суунун үлгүлөрүн алуу станциялары
- Кыртыш сууларынын үлгүлөрүн алуу
- Кардын үлгү алуучулары
- Күмтөр суусу
- Суунун сапатын текшерүү тоңкалары
- Суунун чыгымдалышын көзөмөлдөө тейендер
- Чоң көлөмдөгү абанын үлгү алуучулары
- Метеостанциялар

Жер бетиндеги суу үлгүсүн ылгоо түйүндөрүнүн жайгашкан жерлери

Түйүн коду	Жайгашкан жери (Комментарийлер)
W1.1	Петров көлүнүн агып чыккан жери - Кумтөр дарыясынын башаты (бийик тоолуу мөңгүдөн азыктанган көл - Al, Fe жогору деңгээлдер)
W3.1	Лысый мөңгүсүнүн ылдыйкы кыры (Лысый суусунун башаты)
W3.2	Лысый суусунун бассейниндеги бош тектердин төгүндүлөрүнө жакын
W3.3	W3.1 жана W3.2 кошулган агымы - Кумтөр суусуна кошулган жерден өйдө
W1.3	Кумтөр дарыясы Лысый суусу менен кошулуу точкасынан төмөн
T8.1	Калдыктар көлмөсү (өнөр жай агындыларын тазалоо курмаларына барат)
T8.4	АТКдан Кумтөр суусуна агызуу точкасы (ЖЧК лимиттери колдонулат)
NP1	Карьердин түндүк зумпфасынан чыккан суу (сульфаттардын жогорку курамы бар суу АЫФка басылат)
SP1	Карьердин түштүк зумпфасынан чыккан суу (Чоң-Сарытөр дарыясынын бассейнинде бурулат)
SSS.5, SSS.6	Кар үлгүсүн ылгоо түйүндөрү
W1.4	Кумтөр көпүрөсү менен гидролотоктун ортосунда, АТКдан чыккан суунун оозунан, агым боюнча 1 км. төмөн жакта
W4.1	Арабел дарыясынын айланма каналынын башаты (булгануу фонунун деңгээли)
W4.2	Төмөнкү айланма канал (ТАК)
W4.3	Жогорку айланма каналдан (ЖАК) тундургуч көлмөсүнө агызуу оозунда
W4.3.1	ЖАКтын тундургуч көлмөсүнөн Кумтөр дарыясына агызуу оозунда
W2.4	Чоң-Сарытөр дарыясынын тоо-кен жайы лагеринин төмөн жагында
W2.4F	Чоң-Сарытөр дарыясынын Кумтөр дарыясына кошулган жеринен өйдө
SWS.1	Мөңгүнүн кырынан табигый агып чыгуу - түштүк-батыш зонасы (SSS1, SSS2 түйүндөрүн камтыйт)
SWS.2	Кичи-Сарытөр дарыясы - ортосу
SWS.3	Кичи -Сарытөр дарыясынын Кумтөр дарыясына кошулган жеринен өйдө
W1.5.1	Кумтөр дарыясы, АТКнын суу чыккан жеринен 8 км алыстыкта (ыктыярдуу баш ийүү чегинде коюлган түйүн)
W6.1	Арабел дарыясы, контролдук-өткөрүү пунктуанан 7 км. алыстыкта (булгануу фонунун деңгээли)
W1.6	Кумтөр дарыясы, кен ишканасынан 17 км алыстыкта (Тарагай дарыясына кошулуу алдында)
W1.7	Кумтөр дарыясы, кен ишканасынан 40 км алыстыкта (Тарагай + Кашка Суу + Майтөр дарыялары)
W1.8	Нарын дарыясы Нарын ш., кен ишканасынан 230 км. төмөн
P5.2, P5.3, P5.4	Лагерь, АЫФ жана администрациянын имараты (ичүү суусу)
SDP	Тазаланган чарбалык-тиричилик агындыларынын Кумтөр дарыясына куйуу үчүн чыккан жерде (ЖЧК лимиттери колдонулат)
S1.2	Тазаланган чарбалык-тиричилик агындыларынын Кумтөр дарыясына куйган жеринде
TPX	Пульпаөткөргүчтүн аягы - туюккаптын көлмөсүнө агызуу точкасы

Аны менен бирге, биз «Кумтөрдүн» ичилчү таза суунун булагы болгон Петров көлүнүн суу деңгээлине да көз салып турабыз. 2013 жылы Петров көлүнүн суу деңгээлинин максимуму апрельде байкалып деңиз деңгээлинен 3 734,38 метр жогору болгон (салыштыруу үчүн: 2012-ж. 3 734,18 ддм.) Минимуму болсо 2013 жылдын июнунда байкалып деңиз деңгээлинен 3 732,41 метр жогору болгон (салыштыруу үчүн: 2012-ж. 3 732,38 ддм.) болуп белгиленген. 2013-ж. акырына карата Петров көлүндөгү суунун деңгээли 3 732,49 ддм. болгон. Ошентип, жылдан жылга көлдүн суу деңгээлинин өзгөрүүсү арзыбас өлчөмдө экени натыйжаланды.

Кумтөр дарыясы концессиялык аянттан чыгып, ылдыйга аккан жолунда, ага куймалар жана суулар кошула берип, агымыдын көлөмүнүн дагы да чоңоюшун камсыз кылышат. «Кумтөр» кен ишканасынан, суунун нугу менен алганда, болжол менен 230 км. аралыкта жайгашкан Нарын шаарына жеткиче агымдын көлөмү жылына орточо 2 340 млн. м³ чейин көбөйөт.

Биздин ишканада суу керектөөбүз Нарын дарыясынын суусунун чыгымдалышына олуттуу таасир эте албайт, себеби Петров көлүнөн тоо-кен казып алуу иштери үчүн алынган суу Нарын дарыясынын орточо чыгымынын болжол менен 1 000ден 2 бөлүгүнө (же 0,2%ына) барабар. Дарыяга агызылган тазаланган агындылар да алынган суунун ордун толуктоого жардам берет.

Суунун сапатын көзөмөлдөө

Биз 30дан ашуун үлгү ылгоо станцияларын камтыган тармактан туруучу суу үлгүсүн алуу жана анализи боюнча комплекстүү программаны карманабыз. Алар, станциялардын концессиялык аянттын аэрофотосурөттөрүндө

чагылдырылган жайгашуусун кошо алганда, бул бөлүктөгү таблицада берилген. Суу сапатын анализдөө ишинин натыйжалары ушул отчеттун «Суунун сапаты жана анын нормативдерге дал келүүсү» бөлүгүндө берилген.

Сапатты камсыз кылуу/сапаттын контролу (СКК/СК)

Кара-Балта шаарында жайгашкан «Stewart Assay and Environmental Laboratories LLC» ишканасынын лабораториясы (SAEL - ALS лабораториялардын эл аралык тобунун филиалы) - биз келишимдик негизде иштешип жаткан негизги лаборатория. SAEL биздин анализдердин көбүн жасап келет. Өндүрүштүк ишмердүүлүктү колдоо үчүн кен ишканасында да бир лаборатория негизделген. Биз, үлгү ылгоо программасын жана процесстерди көзөмөлдөө менен бирге, талабына жараша аларга өзгөртүүлөр киргизип турабыз.

Биздин көзөмөлдөө программабыз үлгүлөрдү чогултуу жана тейлөө боюнча сапатты камсыз кылуу/сапатты контролдоо (СКК/СК) расмий программасын камтыйт. Анын ичине кайра алынган үлгү, контролдук үлгүлөрдү алууну, бош үлгүлөрдү, ошондой эле аспаптарды жана процедураларды калибрлөө жана каттоону камтыйт.

Маалыматтардын сапатын камсыз кылуу үчүн биз үлгүлөрдү, SAEL (Кыргызстан), Саскачевандын илимий-изилдөө кеңешин (Канада) жана Лэйкфилддин илимий-изилдөө лабораторияларын (Канада) кошо алганда, жогорку квалификациялуу жергиликтүү жана эл аралык лабораторияларга жөнөтөбүз. Лэйкфилддин лабораториялары цианиддердин химиялык касиеттерине жана анализине адистешишкен.

Аудиттер, текшерүүлөр жана доолор

Ишканабызда Кыргызстандык жана эл аралык уюмдар жана эксперттердин үзгүлтүксүз текшерүүлөрү жүрүп турат. Ошондой эле, өндүрүштүк объектилерибизде ар дайым тийиштүү улуттук органдар инспектордук текшерүүлөрүн жүргүзүшөт. «Центерранын» жана Европалык реконструкция жана өнүктүрүү банкынын (ЕРӨБ) тапшыруусу боюнча аудитордук текшерүүлөр жүргүзүлүп турат.

2013-ж. ишканада 168 адамдын катышуусу менен 36 мамлекеттик текшерүү жүргүзүлгөн.

2012-ж. КРнын комиссиялары тарабынан жүргүзүлгөн текшерүүлөрдүн алкагында экологиялык текшерүүлөрдүн саны жана масштабы олуттуу көбөйгөн. 2013-ж. дагы текшерүүлөрдүн саны азайган эмес. Мамлекеттик органдар тарабынан кен ишканасында өткөрүлгөн 168 адамдын катышуусунда жана жалпы саны 584 адам-күн болгон 36 өзүнчө ар кандай текшерүүлөр болуп, документтердин жана жазуулардын абдан чоң көлөмү талап кылынган.

Экологиялык доолор

2012-ж. декабрында «Кумтөр» Экологиялык жана техникалык коопсуздук боюнча мамлекеттик инспекциядан жана Айлана-чөйрөнү коргоо жана токой чарбасы мамлекеттик агенттигинен (КТЧКжТЧ) жалпы суммасы

152 млн. АКШ доллары болгон бир катар олуттуу дооматтарды жана жазуу жүзүндөгү эскертүүлөрдү алды. Бул дооматтар жер пайдаланууга, суу пайдаланууга, таштандыларды тейлөөгө, ошондой эле бош тек төгүндүлөрүн жайгаштыруу методдоруна тиешелүү айыптоолорго негизделген. 2013-ж. башында АЧКжТЧМанын 2,8 млн. АКШ доллардык суммага доосу кайтарылып, кийин 319 млн. АКШ доллардык суммадагы башка экологиялык доого алмаштырылган. 2013-ж. аралыгында «Кумтөр» Мамэкоотехинспекциядан жер ресурстарына келтирилген зыян үчүн 0,5 млн. доллар, кошумча доо, ошондой эле «Кыргызстандын жашылдар партиясынан» айлана-чөйрөгө жана жер ресурстарына келтирилген зыян үчүн 9,4 млрд. доллар суммадагы компенсация төлөө жөнүдө доо алган.

Бул отчет түзүлүп жаткан мезгилде бул доолор жөнгө салынбай келген, ошондой эле айыл чарба жерлерин жоготуу жана колдон чыгарылган пайда үчүн компенсация төлөө жөнүндө 8,9 млн. доллардык суммада Мамэкоотехинспекциядан дагы бир доо алынган. Ошентип, мамлекеттик органдар тарабынан коюлган доолор боюнча жалпы сумма 470 млн. долларды түзгөн, ошондой эле «Кыргызстандын жашылдар партиясынан» доо калган.

Мурда билдирилгендей, ишкана аталган бул доолордо коюлган айыптарга каршы жана алар ашыртылган же негизсиз деп эсептейт.

«Кумтөр» долбоору, жылдар бою уланып келген Кыргызстандык жана «Центерранын» Директорлор кеңешинин Саламаттыкты,

эмгекти жана айлана-чөйрөнү коргоо боюнча комитетинин өтүнүчү боюнча дүйнөлүк деңгээлде таанылган консалтинг ишканасынын өкүлдөрүн кошо алганда, эл аралык эксперттер «Кумтөрдүн» саламаттыкты, эмгекти жана айлана-чөйрөнү коргоо тармагындагы ишмердүүлүгүнүн системалык текшерүүсүнө тушуккан. Алардын отчету 2012-ж. октябрында жарыяланган жана «Кумтөрдүн» веб-сайтында жеткиликтүү: (http://www.kumtor.kg/kg/environment-protection/otchet_ob_ohrane_okrujayushey_sredy/)

Экологиялык кырсыктар

«Кумтөрдө» экология жана иш коопсуздугу менен байланышкан кырсыктар боюнча отчетторду берүү системасы колдонулат. Ал, билдирүүгө жатчу жана билдирилбөөчү экологиялык кырсыктарды жана төгүлүүлөрдү классификациялоого мүмкүндүк берген беш пункттан турган отчеттуулук системасына негизделген. Классификациялоо системасы, экологиялык таасирдин деңгээлин, улуттук жана башка нормативдик талаптарга жооп берүүсүн жана жергиликтүү жамааттардын чочулоолорун эске алып тыянак чыгарат.

Айлана-чөйрөнү коргоо боюнча бөлүмдүн жетекчилерине бардык кырсык жана окуялар жөнүндө токтоосуз маалымат берилип, алар кырсыкка тийиштүү классификацияны ыйгарат. Масштабы жана таасири олуттуу болбо-

2013-ж. каттоого жаткан экологиялык окуялар катталган эмес

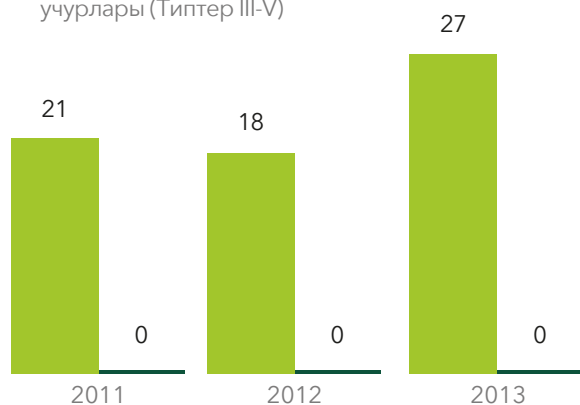
гон кырсык жана окуяларга I жана II типтеги деңгээл берилип, сыртка маалымат берүү өзгөчө талабы буга тийиштүү эмес. Мындай окуялар «Кумтөрдүн» президентине жана «Центерранын» Директорлор кеңешине токтоосуз билдирилбейт.

III типтен V типке чейин классификацияланган кырсыктар токтоосуз Директорлор кеңешине билдирилүүгө тийиш болуп, көпчүлүк учурларда жергиликтүү көзөмөл органдарына да маалымат берилүүсүн талап кылат.

«Кумтөр» алтын кенинде 2013 жылдын ичинде билдирилүүгө жаткан экологиялык кырсыктар орун албаганы менен 2012 жылдан тартып 2013 жылдын аягына чейин билдирүүгө жатпаган 27 окуя (алардын 18-и 2012-ж. катталган) орун алган. Булар негизинен отундун арзыбас төгүлүүлөрү болуп, ошол замат токтотулуп, тазаланган жана олуттуу экологиялык кесепеттерге алып келген жок. Катталган олуттуу эмес окуялардын санынын көбөйүшү экологиялык чаралардын кемигенин эмес, кен ишканасында жумушчулардын экология маселелерине көбүрөөк маани бергенин белгилейт.

Экологиялык кырсыктар жана төгүлүүлөр

- Төгүлүүлөрдүн жана экологиялык кырсыктардын каттоого жана билдирүүгө жатпаган учурлары (Типтер I-II)
- Төгүлүүлөрдүн жана экологиялык кырсыктардын каттоого жана билдирүүгө жаткан учурлары (Типтер III-V)

БИОАРТУРДУҮЛҮК

Кен ишканасы иштей баштагандан бери жапайы жаныбарлардын саны көбөйгөн

Биз жаратылышты колдоо үчүн өкмөттүк эмес уюмдар менен иштейбиз

Биз жакын жайгашкан Сарычат-Ээрташ мамлекеттик коругуна колдоо көрсөтөбүз

Биздин милдеттенмелер

«Кумтөр» чоң тоо-кен жайын ачык ыкма менен иштеткен ишкана болгонунан жергиликтүү айлана-чөйрөгө аргасыз таасирин тийгизет. Биз эксплуатациялык мөөнөт ичинде тийгизип келген таасирибизди толук түшүнүү, табигый биоартүрдүүлүктү таануу жана тоо-кен жайын иштетүү убакты бою тийгизген терс таасирибизди төмөндөтүү керектигин мойнубузга алып, биоартүрдүүлүктүн максаттарына жетишүү үчүн өнөктөштөрүбүз менен тыгыз кызматташтыкта иштеп келебиз. Ийгиликтин чечүүчү фактору жергиликтүү, мамлекеттик жана эл аралык өнөктөштөр менен кеңешүүдө жана чогуу иштешүүдө камтылганына ишенебиз. Кошумча маалымат биздин веб-сайтта жеткиликтүү, андан Биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо стратегиясын жана иш чаралар планын (2012) жүктөп алууга болот <http://www.kumtor.kg/kg/environment-protection/biodiversity/>

Регионалдык контекст

Тянь-Шань тоо кыркасы Борбор Азиядагы эң узун тоо кыркаларынын бири болуп, негизинен Кыргызстан жана Кытайдын территориясы боюнча 2 800 км. созулат. Бул регион, дүйнөлүк масштабта маанилүү биоартүрдүүлүккө мекен болуп, жоголуу коркунучу астында болгон ак илбирс жана Марко Поло текеси (аркар) баштаган жаныбарлар түрлөрүнүн узун тизмесине жашоо чөйрөсү болуп келет.

Ак илбирс Борбордук жана Түштүк Азияда маанилүү маданий символ катары саналып, фольклордо кеңири сүрөттөлөт. Кабатырлануу жараткан башка түрлөр кош жалбырактуулар түркүмүндөгү суу өсүмдүгүн (*Hedysarum kirgizorum*) камтыйт, ал Кыргызстандын кызыл китебине да киргизилген, ошондой эле, ыктымалдуу эндемикалык, каакымдын түрлөрүн (*Taraxacum syrtorum*) жана жоогазынды (*Tulipe tetraphylla*) камтыйт.

Экосистемалык кызматтар

Экосистемалык кызматтар – бул, адамдар жана коммерциялык уюмдар экосистемалардан алышкан пайдалар болуп эсептелинет. «Кумтөр» ишканасы, тоо-кен жайында болуп жаткан өндүрүш иш-чараларынын таасири астында калчу жакын тегеректе айылдар болбогон алыскы жерде жайгашкан. Кен ишканасына эң жакын жайгашкан конуш, 80 км алыстыктагы жана 120 жакын адам жашаган, башка өрөөндөгү Ак-Шыйрак айылы.

Ак-Шыйрак айылынын жашоочуларынын дан эгиндерин өстүрүү сыяктуу айыл чарба ишмердүүлүгү татаал климаттык шарттардан улам өтө чектелген. Ушундан улам, айыл калкы кой-эчки жана башка малды багуу менен бирге өкмөттүн дотацияларынын эсебине жан багып келишет. Андан тышкары, «Кумтөргө» барчу өрөөндөрдө койлор сезон сайын жайылат.

Изилдөөгө кирген жана сактоо статусу берилген регионалдык фаунанын өкүлдөрү

Эскертүү 1: СЭМК - Сарычат-Ээрташ мамлекеттик коругу; ЖКЭС - Жаратылышты коргоонун эл аралык союзу

Жалпы аталышы	Латынча аталышы	КРнын Кызыл китеби (2006)	ЖКЭСнын Кызыл китеби	Кумтөр концессиясы	СЭМК
Сүт эмүүчүлөр					
Ак илбирс	<i>Uncia uncia</i>	Жоголуу чегинде	Жоголуу коркунучу астында	x	x
Күрөң аюу	<i>Ursus arctos</i>	Бул регоиндо сейрек	Аз кооптонуу жаратат	x	x
Аркар	<i>Ovis ammon</i>	Аялуу	Кооптонуу жараткан абалда	x	x
Мадыл	<i>Otocolobus manul</i>	Кооптонуу жараткан абалда	Кооптонуу жараткан абалда		x
Канаттуулар					
Бүркүт	<i>Aquila chrysaetos</i>	Кооптонуу жараткан абалда	Аз кооптонуу жаратат	x	x
Таз жору	<i>Gypaetus barbatus</i>	Кооптонуу жараткан абалда	Аз кооптонуу жаратат	x	x
Кекилик	<i>Falco cherrug (ssp. cherrug)</i>	Жоголуп кетүү коркунучу алдында	Жоголуп кетүү коркунучу алдында		x

Ак-Шыйрак экосистемалык кызматтарына терс таасир тийгизчү өндүрүштүн көлөмү абдан аз болгонуна карабастан, жаратылышты сактоо боюнча башка негизги катышуучулар менен бирге биоартүрдүүлүктү сактоо үчүн (төмөндө көрсөтүлгөн) «Кумтөрдүн» көрсөткөн колдоосу жалпы регион үчүн позитивдүү салым кошот.

Петров көлүнөн чыккан Кумтөр дарыясы менен бирге, мөңгүлөрдөн башталган дарыялар Кыргызстан калкынын кеңири чөйрөсү үчүн маанилүү экосистемалык кызматты түзөт. Тянь-Шань региону көмүртек запастарын бөлүп алып аларды жок кылган шалбааларга бай аймак.

Сарычат-Ээрташ коругу

1990 жылдардын ортолорунда кен казуу жайында өндүрүш башталгандан бери «Кумтөр», жаратылышты коргоо жөнүндө кабатырланган кызыктар тараптар менен чогуу иштешип келет. Европалык реконструкция жана өнүктүрүү банкынын (ЕРӨБ) жана Эл аралык Финансылык Корпорациясынын (ЭФК) катышуусу менен башталган бул иш-чаралардын натыйжасы болуп, 1995 жылы Өкмөттүн токтому менен Сарычат-Ээрташ коругунун (СЭК) түзүлүшүнө алып келген.

СЭКтин башкаруу планынын долбоору 2008 жылы басылып чыгарылган. Анын иштелип чыгуусуна «Флора энд Фауна Интернешнал» (ФФИ) демилге берип, Кумтөр долбоорунун көп тараптуу кредиторлору болгон ЕРӨБ жана ЭФК тарабынан чогуу каржыланган. Тилеке каршы, ушул күнгө чейин аталган пландын ишке ашырылыш пайызы, ресурстардын жана каржылоонун жоктугунан улам өтө төмөн болуп келет. Бирок, бул жагдай, пландын такыр аткарылбай калбастан, акырында иш жүзүнө ашырылаарына ишеничибиз арбын.

2012-ж. октябрь айында, Кумтөр тарабынан кызыкдар тараптар үчүн уюштурулган биоартүрдүүлүк семинарынан кийин, ФФИ менен өз ара түшүнүшүү меморандумуна кол койулду. ФФИ 1903 жылы түзүлүп, дүйнөдөгү эң алгачкы жаратылышты коргоо уюму катары дүйнө жүзүндө 40-тан ашуун өлкөдө ишин жүргүзөт. Кыргыз Республикасынын айлана-чөйрөнү коргоо мамлекеттик агенттиги мурун эле ФФИ-нын аракеттерин жогору баалап, Кыргызстандагы

биоартүрдүүлүктү сактоодогу демилгелери жана ийгиликтери үчүн ардак грамоталары менен сыйлаган.

Кумтөр тарабынан каржыланган ФФИ ар-кандай семинарларды өткөрүп, СЭКтин башкаруу планын жакшыртып (2014-жылы бүтүрүлүүсү күтүлүүдө), СЭКтин ичинде жана тегерегинде өткөрүлгөн экспедицияларды жана баштапкы изилдөөлөрдү техникалык жана финансылык жактан камсыздоо аркылуу СЭКке колдоо көрсөтүүнү улантат.

2013-ж. бою өткөрүлгөн ар кандай изилдөөлөр (алардын ичинде Кумтөр тарабынан каржыланбагандар) региондо жаратылышты коргоого тийиштүү маанилүү маалыматты көбөйттү. Алардын ичинде:

- Илбирстерди жана жырткыч канаттууларды изилдөө (USAID/WWF долбоору)
- Корук үчүн туруктуу киреше булагы катары, азыктарын сатуу максаты менен, 20 топоз камсыздап берүү (WWF тарабынан)
- Ботаникалык жана зоологиялык изилдөөлөр (ФФИ/Кумтөр)
- Алгачкы башкаруу планын кайрадан кароо (ФФИ/Кумтөр)
- Илбирстерди изилдөө («Пантера»)
- Орнитологиялык изилдөөлөр (Франция жана Бельгия окумуштуулары)
- Айбанаттарды жана өсүмдүктөрдү спутник аркылуу мониторинг жүргүзүү жана 4 фото-тузак камсыздап берүү (Шиньшу Университети, Япония)

**ЭНЕРГИЯНЫ ПАЙДАЛАНУУ ЖАНА
КӨМҮРТЕК ЧЫГЫНДЫЛАРЫ**

Биздин энергетикалык система жаңыланма булактарга негизделген

Ишканабыздын атмосферада калтырган көмүртек изи (көмүртектин чыгарылган көлөмү) көзөмөл астында болуп, тиешелүү маалыматтар коомчулука жарыяланат

Биз, энергияны жана отунду үзүрлүү керектөө чараларын көрүп келебиз

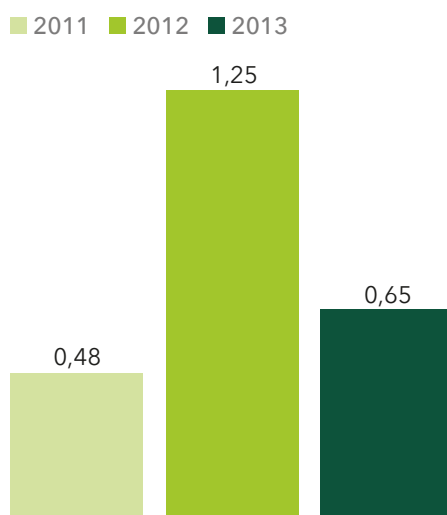
Энергияны керектөө

Биздин ири масштабдуу тоо-кен казып алуу өндүрүшүбүз отундун жана энергиянын маанилүү керектөөчүсү болуп саналат. Отун, ишкананын чийки зат жана кызматтарга тиешелүү сатып алуулардын 20%дан ашкан көлөмүн түзөт. Дизель отуну жана бензин көп максаттар үчүн, мисалы, автоунаалар жана негизги генераторлор үчүн пайдаланылат. Ошентсе да, колдон келишинче электр энергиясын колдонууга аракет кылабыз. Тоо-кен жайынын фабрикасы электр энергиясынын эң негизги керектөөчүсү болуп, кубаттуулуктун 75% дан ашуун көлөмүн керектейт.

Жогоруда көрсөтүлгөн изилдөөлөр ишкананын негизги үч объекттин камтыйт: тоо-кен жайы, Балыкчы өткөөл базасы жана Бишкектеги башкы кеңсе. Алардын ичинен тоо-кен жайы бардык энергия кубаттуулугунун 98% керектеп, жардыргыч заттар пайдаланган жалгыз объект.

Биз, ПГ чыгындыларынын эсебин жүргүзүүнү жана көзөмөлдөөнү улантып келүү менен бирге, энергияны үнөмдөө чараларынын бөлүгү катарында алардын көлөмүн төмөндөтүү жолдорун изилдөөдөбүз. 2012 жылы энергия керектеген объектилердин жана ПГ чыгынды булактарынын тизмесин түзүп бүттүк. Жардыргыч материалдары өтө маанилүү курамбөлүк болуп саналгандыгы үчүн аларды ПГ чыгындыларынын эсептөөсүнө коштук.

ПГ чыгындыларынын интенсивдүүлүк катышы

Эскертүү: ПГ = парник газы. Интенсивдүүлүк катышы, ПГ чыгындыларынын жалпы көлөмү (тонна CO₂e)/алтындын жалпы көлөмү (унция) катарында эсептелген

Гидроэнергиясын колдонуу мүмкүндүгү

Кыргыз Республикасы электр энергиясынын 70%дан ашык көлөмүн гидроэнергетикадан иштетип чыгарат. Негизинен, Кыргыз Республикасы тоолору жана суу ресурстары кең өлкө болгондугу үчүн, Борбордук Азия регионунда гидроэнергиянын алдыңкы өндүрүүчүсү жана экспорттоочусу болуп саналат.

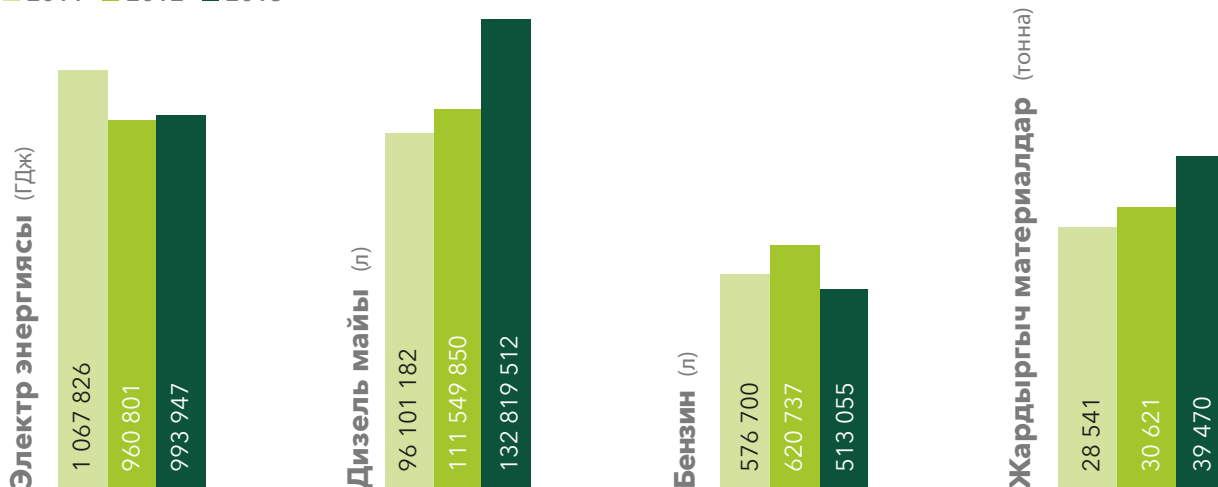
Күйүүчү май жетишсиздиги учурунда жергиликтүү дыйкандарга жардам берүү

Энергия колдонуучулары үчүн натыйжалуулук абдан маанилүү болуп турган кезде, көптөгөн чакан ишкерлер, алардын ичинде өзгөчө дыйкандар, негизги жазгы жана күзгү талаа иштери учурларында күйүүчү майды колдонуунун туруктуу мүмкүнчүлүгү түзүлмөйүнчө өз иштерин алып бара алышпайт.

2010 жылкы революциядан кийин, жеке май куюучу жайларда дизель майынын чоң жетишсиздиги айынан дыйкандар катуу зыянга учураган. Бирок, күйүүчү май сактоо жайларында ашыкча күйүүчү майы болгон Кумтөр, бул кырдаалда дыйкандарга жардам берген. Кумтөрдүн дизель майын камсыздап берүүсү, миңдеген адам үчүн дыйкандыктыктан тапкан кирешесин жоготпой, айылчарба сезонун сактап калууга мүмкүнчүлүк берди. Ушундан улам, Кумтөр ишканасы жыл сайын жазгы себүү жумуштары учурунда дыйкандарды субсидияга берилген дизель майы менен камсыздайт.

Электр энергиясын, отунду жана жардыргыч заттарды керектөө

■ 2011 ■ 2012 ■ 2013

«Кумтөр» кен ишканасынын электр тармагынан алынган электр энергиясынын эң негизги булагы болуп Нарын дарыясында жайгашкан Токтогул ГЭСи саналат. Бул, электр энергиясына байланыштуу парник газ чыгындылары түрүндөгү таасирибиз салыштырмалуу төмөн болгондугун билдирет. Мындан тышкары, отунду пайдаланууну кыскартуу же тармактан алынган электр энергиясына алмаштыруу аракетинин ПГ чыгындыларын азайтуу жолунда абдан чоң пайда алып келгендигин дагы билдирет.

гынан алынган электр энергиясына өтүп келебиз. Буга ишкананын жарыктандыруусу, суу соргуч насостордун жана башка шаймандардын иштетилүүсү мисал катары келтирилсе болот. Бул, биздин финансылык чыгымдарды да, ПГ чыгындыларын да кыскартат.

ПГ чыгындылары жана интенсивдүүлүгү

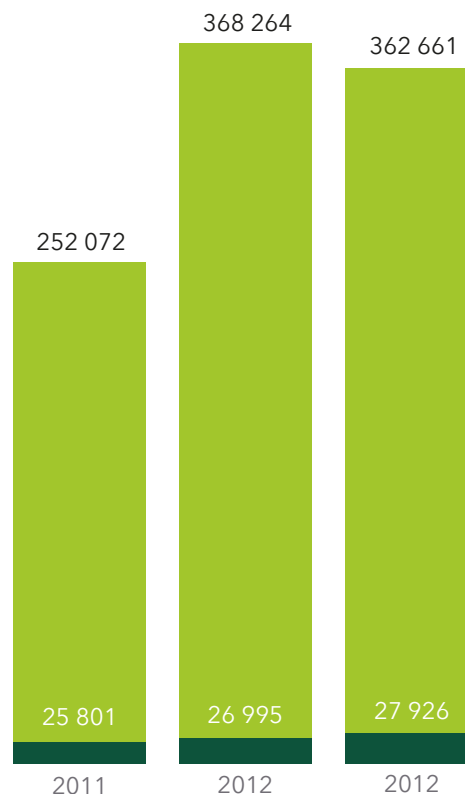
Көлөм 1 (түздөн түз) – парник газ чыгындыларынын жалпы көлөмү 2012 жылга караганда бир аз азайды. Көлөм 2 (кыйыр) – парник газ чыгындыларынын жалпы көлөмү өзгөрүүсүз калды. ПГ чыгындыларын алтын өндүрүмүнө нормалаштырган ченөлчөм катары билинген ПГ чыгындыларынын интенсивдүүлүгү 2013 жылы, алтын өндүрүшүнүн көбөйүшүнө байланыштуу 2012 жылга караганда алда канча төмөн.

Энергетика ресурстарын рационалдуу пайдалануу чаралары

Айрым энергия керектөө чөйрөлөрүн кыскартуу жана энергиянын эффективдүүлүгүн жогорулатуу аркылуу ПГ чыгындыларынын интенсивдүүлүгүн кыскартуу максатын көздөп келебиз. Мүмкүн болгон жерлерде дизель генераторлордон баш тартып, электр тарма-

ПГ чыгындылары (тонна CO₂e)

■ Көлөм 1 ■ Көлөм 2

Фабрикадан кийин эле оор техникалар паркы эң ири энергия керектөөчүсү болуп саналат. «Экономикалык жоопкерчилик» бөлүгүндө жазылгандай, биздин автоунаалар менен байланышкан отунду керектөөбүздү кыскартуу программабыз энергия керектөөнү жана кычкылтектеги чыгаруунун интенсивдүүлүгүн кыскартууда пайда алып келди. Мисалы, биз отун үнөмдөөчү кыймылдаткычтарга өтүп, токтомодо турган автоунаалардын кыймылдаткычтар иштеп турган учурларын жана зарылчылыгын төмөндөтүү боюнча практикалык программа киргиздик.

Автоматташтырылган жарыктандыруудан баштап адамдардын жүрүм-турумун өзгөртүүгө багытталган үгүттөөлөрдү камтыган энергияны сактоо иш-чараларын жүзөгө ашырып келгенибизге карабастан, бул иш-чаралар ПГ чыгымдар көлөмүндө эч кандай практикалык өзгөрүүлөргө алып келген жок, анткени жогоруда аталган энергия керектөөчүлөрү пайдаланган кубаттуулук көлөмдөрү негизги өндүрүш тарабынан колдонулган энергияга салыштырмалуу өтө аз, анткени электр энергиясынын ПГ чыгымдар интенсивдүүлүгү абдан төмөн.

Мүмкүнчүлүктөрдү издөө

Биз энергия керектөөсүн азайтууга жана ПГ чыгындыларынын интенсивдүүлүгүн кыскартууга багытталган жолдорду издөөнү улан-

Биз мүмкүн болгон жерде дизель отунун пайдалануудан, көмүртекти көп чыгарбаган электр энергиясына өтүп жатабыз

табыз, бирок электр энергиясы негизинен кайра калыптануучу булактардан келгендиги үчүн тиешелүү масштаб чектелген. Зарыл болгондо, экономикалык жактан эң үзүрлүү ПГ чыгындылары, тоо-кен жайынын чегинен тышкары иштетилчү, ордун толтурулуу концепциясына байланыштуу болууга туура келүүсү мүмкүн.

Сыртка отчет берүү

Мурдагы жылдардагыдай эле, «Кумтөр» ишканасынан иштелип чыккан көмүртек көлөмү жөнүндө маалымат, «Центерра» мүчө болгон Көмүртекти жарыялоо долбоору (Ири бизнес өкүлдөрү тарабынан чыгарылган ПГ чыгындылары жөнүндө маалыматты топтоо жана жарыялоо долбоору) аркылуу жарыяланган. Бул, климаттын өзгөрүлүшү менен байланышкан корпоративдик маалыматты чогултуу жана жарыялоо иш-чараларын алып барган көз карандысыз эл аралык коммерциялык эмес уюм. Айрым ишканалар берген маалыматтар жалпыга жеткиликтүү.

АТМОСФЕРАГА КОШУЛГАН ЧЫГЫНДЫЛАР

Тоо-кен жайынын унаа жолдорун тейлөө менен бирге, транспорттун кыймылынан чыккан жол чаңын басуу үчүн суу чачуучу унаалары пайдаланылат

Калктын чочулоосуна өзүбүздүн мамилебизди корсөтүү максатында чаңды басуу программабызды кеңейттик

Барскоон өрөөнүнөн өткөн технологиялык жолубузда жеңил жана оор автоунаалардын ары-бери кыймылынын натыйжасында көтөрүлгөн чаң, байкалган жана өлчөнүлүүчү чыгындылардын негизги булагы болуп саналат. Чочулоолор, тоо-кен жайынын тегерегинде жайгашкан мөңгүлөргө кен чаңынын конуусу жөнүндө дагы көтөрүлүп келет. Катуу бөлүкчөлөр аралашкан айланадагы абанын сапатын көзөмөлдөө Айлана-чөйрөнү көзөмөлдөө программасынын курамбөлүгү болуп саналат. Бул көзөмөлдүн натыйжалары жана ага байланыштуу аткарган иш-чараларыбыз бул бөлүмдө талкууланат.

Барскоон өрөөнүндөгү чаңдоо деңгээли

Жумушчуларды иш орундарына жеткирүү, ошондой эле керектелүүчү товарларды жана башка материалдарды тоо-кен жайына жеткирүү, «Кумтөр» тарабынан тейленген жана Барскоон өрөөнүнөн өткөн жол аркылуу жүргүзүлөт. Мындан тышкары, бул жол туристтик жайларга, Ак-Шыйрак айылын кошо алганда бир нече кичи жергиликтүү жамааттарга, бийик тоолуу өрөөндөрдөгү аңчылык чарбаларына жана жайкы жайыттарга жана Сарычат-Ээрташ жаратылыш коругуна баруучу жол катарында да кызмат кылат. Ошондуктан, бул жол жалгыз биздин ишибизге керектүү товар жана адамдарды жеткирүү үчүн гана эмес, жергиликтүү калктын, изилдөөчүлөрдүн, аңчылардын жана туристтердин барчу жерлерине жетүүсү үчүн дагы колдонулат.

Кызыкдар тараптардын Барскоон өрөөнүндөгү чаң деңгээли менен байланышкан чочулоолоруна мамиле катары, бак-дарак

отургузуу жана жолго суу чачуу сыяктуу иш-чараларды күчөтүү менен бирге, чаң деңгээлинин көзөмөлүн үзгүлтүксүз түрдө улантып келебиз. Мурдагы жылдардагыдай эле, абадагы катуу бөлүкчөлөрдүн жалпы көлөмүнүн (КБК) концентрациясын аныктоо үчүн 2012 жылдын жай мезгилинде чоң көлөмдөгү үч үлгү ылгоочу орнотмо коюлган. 2013-ж. августунда (адатта жылдын эң кургак жана чаңдуу мезгилинде) алынган үлгүлөрдүн натыйжалары мурдагы жылдарга салыштырмалуу чаңдоонун орточо деңгээлинин төмөндөгөнүн көрсөтөт. Бирок, 2013 жылдын сентябрында алынган эки натыйжада стандарт болгон кубометрине 100 микрограмм ($\mu\text{g}/\text{m}^3$) көлөмдөн ашып кеткен. Бул мезгилдүү көрүнүш болгон, ишканага таандык эмес автомашиналардын кыймылында кошо алганда, жол кыймылынын көбөйүшүнүн натыйжасы болгон.

Көтөрүлгөн чаңдын айынан жолдун боюнда өскөн өсүмдүктөргө терс таасир тийип жатат, дөбөлөрдүн тик боорлорунда пайда болгон жер көчкүлөрдүн (көп учурда нөшөрлөгөн жаандан кийин) себеби - чаң жана жоогазындын сейрек кездешкен айрым түрлөрүнө (*Tulipa tetraphylla*) коркунуч жаратылып жатат деген тынчсыздануулар көтөрүлүп келет.

Ысык-Көл жээгинин боюнда жайгашкан айрым айылдардын тургундары кен ишканасынан чыккан чаң жана башка атмосферага бошотулган чыгындылардан терс таасир алып келгендери жөнүндө айтып келишет. Бирок ал айылдардын тоо-кен жайынан тоо кыркасы менен ажыратылганы жана радиус боюнча оңдогон чакырым алыстыкта жайгашканы ал аймактын абасынын булганышынын себеби болуусу мүмкүн эмес. Айыл жерге-

синде таштандыларды өрттөө жана ушуга окшогон башка аба бузуулар кадимки көрүнүш

болгондугу үчүн, булар чыгындылардын негизги булагы болушу көбүрөөк ыктымал.

Барскоон өрөөнүндөгү чаңдоо деңгээлин көзөмөлдөө

Эскертүү: №1 үлгү алгычы жолдон түштүккө 50 метрде, «КамАЗ» монументинен жогору орнотулган; №2 үлгү алгычы жолдон Барскоон дарыясы тарапка 100 метр түндүктө орнотулган; №3 үлгү алгычы жолдон 50 метр түндүккө, «КамАЗ» монументинин бет маңдайында Барскоон дарыясы тарапта орнотулган. *Калктуу өрөөндөр үчүн рекомендацияланган жол берилген чектеги концентрация (ЖЧК) нормативи.

Үлгүлөрдү алуу станциялары	Чаңдоонун орточо деңгээли (µg/m ³)					
	Июнь, 2011-ж.	Июнь, 2012-ж.	Август, 2011-ж.	Сентябрь, 2012-ж.	Август, 2013-ж.	Сентябрь, 2013-ж.
№1	19	28	47	31	20	120
№2	11	63	15	22	33	93
№3	12	92	18	25	12	163
ЖЧК нормативи*	100	100	100	100	100	100

Кызыкдар тараптардын чочулоолоруна жооп катары биз «Кумтөр» ишканасынын транспортунун жана башка транспорттун Барскоон өрөөнүндөгү кыймылы менен байланышкан чаңдоонун деңгээлин төмөндөтүү максатында жолго суу чачуунун жыштыгын андан-ары көбөйтүү менен суу чачуучу унаа паркыбызды кеңейттик. Биз кызыкдар тараптардын чаңдоо жана башка чыгындылар боюнча чочулоолору боюнча ылайыктуу чечимдерди табуу үчүн алар менен ишти улантмакчыбыз.

Кен ишканасындагы абанын сапаты

Биз кен ишканасындагы абанын сапатына үзгүлтүксүз көз салып жана тиешелүү отчетторду берип турабыз. Бул чара катуу бөлүкчөлөрдүн жалпы көлөмүнүн (КБК) аныктоо үчүн ишкананын айланасына орнотулган чоң көлөмдөгү 6 үлгү алгыч менен камсыздалат. Бардык станцияларда КБКнын орточо жылдык концентрациясы КРдагы өнөр жай зоналары үчүн кабыл алынган 500 микрограмм/м³ суткалык чектөөсүнөн төмөн болгон.

Биздин анализдерге таянсак, жазгы маалда кез-кезде айрым жерлерде аталган деңгээл-

ден ашуулар пайда болуп, адатынча ошол мезгилде башталган туюккап дамбасындагы иштер менен шартталат. Кышында байкалган айрым жерлердеги белгиленген деңгээлден ашуулар кургак калдыктардын мезгилдүү катуу шамалга тушугуусу менен шартталган.

Айрым жерлерде белгиленген деңгээлден ашуулар пайда болгондо, кошумча чаң басуу иш-чаралары аткарылат. Туюккаптын жээктеринен көтөрүлгөн чаңдын көлөмүн төмөндөтүү жана жылдын эң суук күндөрүндө агызылган пульпадан келип чыккан жана чыгындылардын белгилүү бир бөлүгүн түзгөн "тоңуп кургоо" эффекттин азайтуу үчүн ар кандай жолдорду издөөнү улантабыз.

КБКнын үлгүлөрү, курамында цианид, күкүрт, мышьяк, никель, селен, цинк, уран, радий 226 жана стронций 90 заттарынын болушуна карата дагы изилденет. Мындан мурунку анализдин натыйжалына ылайык, бул отчетко тиркемеде келтирилген 2013 жылдын көзөмөлдөө маалыматтары, натыйжалардын тиешелүү босого чегинин санынан алда канча төмөн экендигин көрсөтөт.

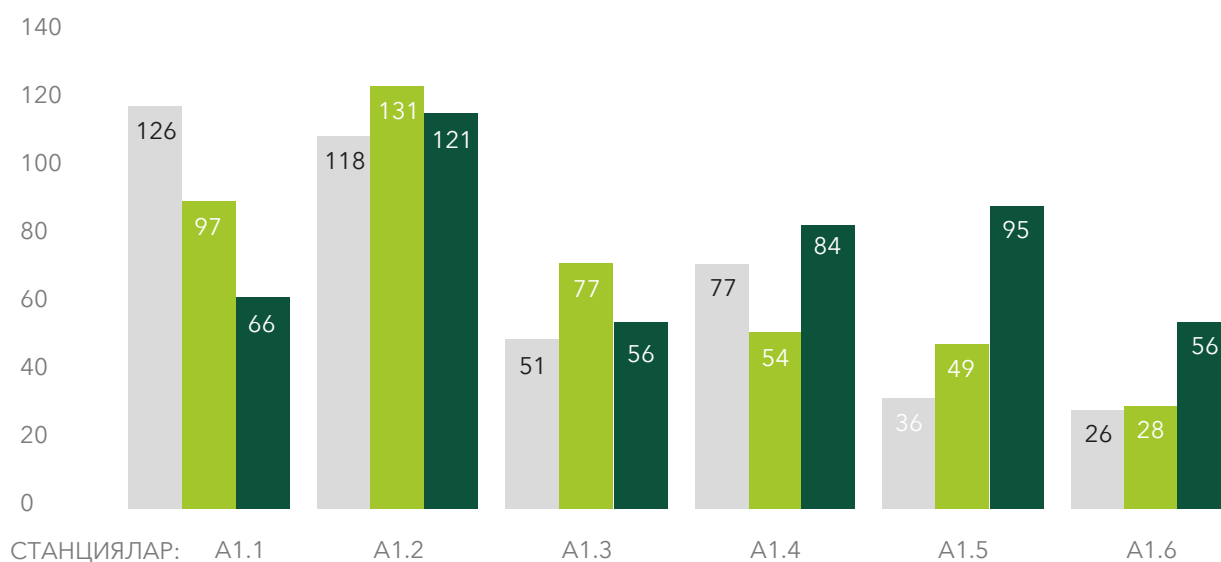
«Кумтөр» кен ишканасындагы чаңдын орточо жылдык концентрациялары

(КБК, микрограмм/м³)

Эскертүү: КБЖК катуу бөлүкчөлөрдүн абадагы жалпы көлөмү. КБЖК боюнча суткалык орточо көрсөткүч 500 мг/м³ ашпашы керек (Дүйнөлүк Банк).

■ 2011 ■ 2012 ■ 2013

Ылайыктуулук чеги (500 мг/м³)

СУУНУ ПАЙДАЛАНУУ ЖАНА ТАЗАЛОО

Петров көлүнөн алынган суунун көлөмү 2011 жылдан бери 17%га кыскарды.

«Кумтөр» тоо-кен жайынын керектөөсү үчүн алынган суунун көлөмү, Петров мөңгү көлүнөн табигый жол менен агып чыккан суунун 7% түзөт

«Кумтөр» тоо-кен жайынан чыккан өнөр жай жана чарбачылык-тиричилик агындылары агызылардан мурда тазаланып турат

Биз сууну негизинен фабрикадагы өндүрүштүк иш-аракеттерде жана лагерде, кеңселерде, устаканаларда тиричилик керектөөлөргө (ичүү жана санитардык максатта) жумшайбыз. Андан тышкары, коопсуз жана туруктуу ишти камсыз кылуу үчүн карьерде чогулган сууну четтетибиз.

Биздин суу ресурстарын пайдалануу боюнча негизги милдеттерибиз төмөнкүлөрдү камтыйт:

- Кызматкерлерибизди таза суу менен камсыз кылуу;
- Кенге коопсуз түрдө жетүүнү камсыз кылуу жана туруктуу жана коопсуз иш шарттарын түзүү үчүн карьердин ичинен сууну жана музду чыгаруу;
- Айлана-чөйрөгө кайтарылган суунун коопсуз жана белгиленген критерийлерге дал келишин камсыздоо;
- Жер үстүнө чыккан сууларга кошулчу калдыктардын көлөмүн кыскартуу үчүн агындыларды башкаруу.

«Кумтөрдө» суу ресурстарын пайдалануу саясатын түшүндүргөн маалымат китепчесин биздин веб-сайттан ала аласыз: <http://www.kumtor.kg/kg/environment-protection/water-management/>

Суу булактары

Тоо-кен ишканасына келген суунун эки булагы бар. Пайдаланылган суунун дээрлик көлөмү Петров көлүнөн алынат. Мындан тышкары, карьердеги жумуштардын коопсуз

жана туруктуу түрдө аткарылабилүүсү үчүн ичинде чогулган суу насостор менен басылып чыгарылат. Ошол суунун бир бөлүгүн фабрикада пайдалануу менен бирге, Петров көлүнөн алынган суунун көлөмүн азайтууга жетишебиз.

2013 жылы Петров көлүнөн 5,2 млн. м³ жакын суу алынып, былтыркы жылы алынган көлөмдөн көп деле айырмаланган жок.

2013 жылы карьердин ичинен бардыгы 11,9 млн. м³ суу чыгарылды. Анын ичинен 1 млн. м³ фабриканын керектөөлөрү үчүн пайдаланылды, калган 10,9 млн. м³ айлана-чөйрөгө агызылды.

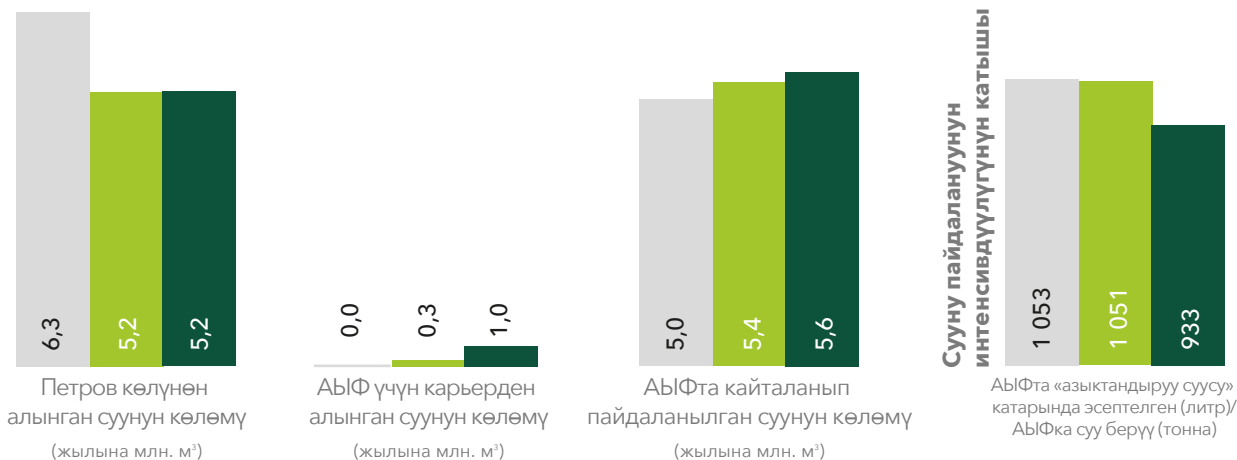
Сууну өндүрүштө пайдалануу

Суунун негизги көлөмү, фабриканын ишмердүүлүгүндө техникалык суу катары кенди майдалоо жана алтын чыгаруу процесстеринде колдонулат. 2013 жылы фабрикада суунун 6,3 млн. м³ «азыктандыруу суусу» катарында пайдаланылып, ал көлөмдүн 5,2 млн. м³ Петров көлүнөн жана 1 млн м³ ишкананын карьерлеринин биринен алынган.

Петров көлүнө болгон муктаждыгыбызды азайткан карьерден алынган суу, 2011 жылы 0 метр кубдан 2012 жылы 0,3 млн. м³ чейин бир топ өскөн. Мындан тышкары 5,6 млн. м³ жакын суу фабрикада кайра тазаланып пайдалануу менен бирге (бул да мурдагы жылдардагыдан көп) Петров көлүнөн алынган таза суу муктаждыгын азайткан. Натыйжада Петров көлүнөн алынган суунун көлөмү 2011 жылдан бери 17%га же болбосо 1 млн. м³ азайган.

Сууну пайдалануу жана тазалоо

■ 2011 ■ 2012 ■ 2013

Ичилген суу

Мындан тышкары, Петров көлүнөн алынып, тазаланган сууну кен ишканасынын лагеринде, фабрикада жана башка өндүрүштүк жайларда тиричилик керектөөлөргө (ичүү жана санитардык суу катары) жумшайбыз.

2013 жылы тиричилик багытта 190 000 м³ суу пайдаланылып, Петров көлүнөн алынган суунун 3 гана пайызын түзгөн. Ичилчү суунун сапаты коопсуздукту камсыз кылуу жана нормативдерге дал келүүсүн камсыздоо үчүн үзгүлтүксүз түрдө текшерилип турат.

Суу пайдалануу таблицасы (жылына млн. м³)

	2011-ж.	2012-ж.	2013-ж.
Суу булактары			
Карьерден чыгарылып, айлана-чөйрөгө агызылган суу	11,1	11,1	10,9
Тиричилик керектөөлөргө жумшалган суу (= ичилчү суу)			
Лагерьдин тиричилигине жумшалган суу (Петров көлүнөн)	0,2	0,2	0,2
АЫФтын тиричилигине жумшалган суу (Петров көлүнөн)*	0,0	0,0	0,0
Жалпысынан тиричиликке жумшалган суу	0,2	0,2	0,2
АЫФтагы техникалык суу			
Технологиялык процесске жумшалган таза суу (Петров көлүнөн)	6,1	5,0	5,2
Жалпысынан АЫФтагы техникалык суу	6,1	5,3	6,2
Агынды суулар			
ӨАТКда тазаланган өнөр жай агындылары	5,0	5,1	3,1
ТАТКда тазаланган тиричилик агындылары	0,2	0,2	0,2

* АЫФта тиричилик муктаждыка жумшалган суунун көлөмү болжол менен 20 000 м³/жыл түзгөндүгү үчүн 0,0 млн. куб метрден аз.

Карьерди кургатуу

Карьердин коопсуздугун жана туруктуулугун сактоо максатында ичиндеги сууну четтетүү программасынын милдеттүү түрдө аткарылчу бөлүгү катары чоң көлөмдөгү суу массасы топтолуп сыртка чыгарылат. Негизинен карьерди кургатуу процесси жыл бою сүрүп келет, бирок жай мезгилинде мөңгүлөрдүн эриген суулары карьерге топтолгондо өзүнүн эң жогорку деңгээлине жетет. Суунун көп бөлүгү айлана-чөйрөгө агызылат. Мындан тышкары, 2013 жылы Түндүк карьерден сордурулган 1 млн. м³ жакын көлөмдөгү суу техникалык сууну толуктоо үчүн фабрикага жиберилген.

Сууну тазалоо

Өнөр жай жана ичилчү суу булагы катары, негизинен эриген мөңгү суусунан пайда болгон Петров көлү болуп саналат. Көлдүн мындай теги, темир, алюминий жана тартылган катуу бөлүкчөлөр сыяктуу кээ бир параметрлеринин жогору көрсөткүчтөрү менен коштолуп келген табигый булгануунун жана анда тунган калдыктардын табигый жогору концентрациясы бар экендигин билдирип, суунун мүнөздүү сүттөй болгон түсүн түшүндүрөт.

Техникалык суу тундуруудан башка тазалоону талап кылбайт. Бирок Петров көлүнүн суусу ичилчү сууга коюлган санитардык жана гигиеналык нормативдердин талаптарына жооп бербегени үчүн, алдын-ала тазаланбай колдонулбайт.

Биз бүтүндөй дүйнөдө коммуналдык-тиричилик суу жабдуунун стандарты болуп саналган тазалоо методдорун колдонобуз. Ага: флокуляция, фильтрация, хлордоо жана ультрафиолет менен тазалоо кирет. Жалпысынан, бул процесстер металл камтышы мүмкүн болгон майда бөлүкчөлөрдү тазалашат жана сууну коопсуз сактоо жана пайдалануу үчүн дезинфекциялашат.

Тиричилик агындыларын тазалоо

Тоо-кен жайында сууну айлана-чөйрөгө агызуудан мурда тазалоонун эки системасы орнотулган. Коммуналдык-тиричилик агынды суулары тиричилик агындыларын тазалоочу курулмаларда (ТАТК) тазаланат. Бул курулмалар агындыларды стандартташтырылган процесстин негизинде биологиялык иштетүү жана хлордоо процесси аркылуу тазалайт. Биологиялык иштетүү органикалык заттардын кычкылтекке болгон муктаждыгын жокко чыгарып, дарыядагы кычкылтекти түгөтүү менен анын сапатын түшүрүүсүнө жол бербейт. Хлордоо процесси аркылуу болсо потенциалдуу зыяндуу бактериялардын жоголуусу камсыздалат. Кычкылтек курамы төмөн болгон бийик тоолу аймакта жана оор жаратылыш шарттарында иштетилишине карабастан, агындыларды тазалоо процесси тыкан долбоорлоо жана башкаруудан улам ийгиликтүү өтөт. Кышкы аяздар убагында тазаланган агындылар тундургуч көлмөсүндө сакталып, жай мезгилинде акырындык менен агызылат. 2013 жылы 150 000 м³ жакын агынды суулары тазаланган.

Өнөр жай агындыларын тазалоо

Цианид калдыктарын камтыган өнөр жай агындылары фабрикадан туюккапка өзү агып келген калдыктардын пульпанын компоненти болуп саналат.

Пульпанын болжол менен 51% түзгөн калдыктардын суюк бөлүгү Кумтөр дарыясына агызылардан мурда ӨАТКга жиберилип, бардык стандарттарга дал келтирилип тазаланат. Кыштын катуу суугунан улам агындыларды тазалоо жана агызуу жараяны негизинен майдан ноябрга чейинки жылдын жылуу мезгили менен чектелет.

Кызыкдар тараптардын «Кумтөрдө» түзүлүүчү агынды сууларга карата негизги чочулоолору цианид менен байланышкан. Бул химиялык зат майдаланган кенди кайра иштетүүдө жана алтынды бөлүп алууда үзгүлтүксүз пайдаланылат. Жогорку концентрациядагы цианид абдан уулу мүнөзгө ээ болот.

2013 жылдын ичинде цианид сыяктуу тазаланбай туруп айлана-чөйрөгө чыгарылганда көптөгөн зыян келтирчү уулу заттарды камтыган 5,6 млн. м³ калдыктар иштелип чыккан. Калдыктардын катуу фазасы туюккапта калып, суюк фазасы айлана-чөйрөгө агызылардан мурда цианид, металл жана башка жогорку деңгээлдеги заттарды азайтуу жана алып салуу үчүн ӨАТКга жиберилип тазаланат. Тоо-кен ишканабызда, агындыларды тазалоо тармагында патенттелген INCO процедурасын пайдаланып, Түндүк Американы эсепке албаганда дүйнөдөгү эң чоң тазалоо курулмалардын бирин иштетип келебиз.

2013 жылдын ичинде ӨАТКнын ордун которуу иштери бүтүрүлгөн. Ошол эле жылы, 3 млн. м³ жакын өнөр жай агындылары тазаланган жана айлана-чөйрөгө агызылган. Бул, акыркы 2 жылда агызылган көлөмдөрдөн 2 млн. м³ аз. Мунун себеби, 2013 жылы ӨАТКнын ордун которуусунан улам агындыларды тазалоо жана агызуу жараянынын кыскарышында.

Айлана-чөйрөгө тийгизилген таасир

ӨАТКдан агызылган суунун сапаты жана анын белгиленген нормативтерге ылайыктуулугу үзгүлтүксүз көзөмөлдөнүп турат. Аталган көзөмөлдүн жыйынтыктары «Суунун Сапаты» бөлүмүндө берилип, кеңири талкууланган.

Ишкананын керектөөсү үчүн Петров көлүнөн алынган суунун көлөмү көлдүн орточо жыл-

дык деңгээлине арзыбас өлчөмдө таасир этет. Көлдөгү суу деңгээлинин термелүүсү жыл ичинде 2 м жакын болот. 2013 жылы суу деңгээлинин эң жогорку белгиси 2012 жылга салыштырмалуу 20 см жогору болуп, эң төмөнкү белгиси болсо ошол эле 2012 жылдын минимум деңгээлинен 3 см жогору болгондугу байкалган.

2013 жылы Петров көлүнөн алынган 5,2 млн.м³ суу Кумтөр дарыясына табигый жол менен агып чыккан суунун жалпы көлөмүнүн 6,5% пайызын гана түзөт. Алынган көлөмдүн 3 млн. кубметри агындыларды тазалоочу курулмалардан (ӨАТК менен ТАТК) агызылган таза суу катары кайрадан кайтарылган. Карьерди кургатуу жараянынын натыйжасында айлана-чөйрөгө агызылган 10,9 млн м³ сууну кошо алганда, дарыяга тийген накта таасир дээрлик нейтралдуу.

Суу пайдалануунун интенсивдүүлүгү

Металлургия тармагындагы маселелер, биздин калдыктар көлмөсүнөн алынып тазаланган өнөр жай агындыларын кайра колдонуу аркылуу суу пайдалануу интенсивдүүлүгүн төмөндөтүү жөндөмдүүлүгүбүздү чектейт. Тийиштүү изилдөөлөр көрсөткөндөй, калдыктар көлмөсүндөгү суунун курамындагы арзыбаган цианид өлчөмү алтынды бөлүп алуу процессине жагымсыз таасир этет. Ошол эле убакытта, 2012 жылдын июль айынан баштап карьерди кургатуу иш-чараларынын жыйынтыгында чыгарылган суу, фабрикада колдонулуп келет. Натыйжада, өндүрүшүбүздө суу пайдалануу интенсивдүүлүгү төмөндөө тенденциясына алып келгендигин жана ал фабриканын ичинде кайра пайдалануу жана карьерди кургатуудан суунун өсүп жаткан пропорцияда пайдалануунун оң таасирин чагылдырганын көрүп келебиз.

Жер үстүндөгү сууларды буруу

Бош тек төгүндүлөрүнөн тунмаларды чогултуп агызган, кар жана муздан пайда болгон акма сууларды башкарууну жакшыртуудабыз. Мүмкүн болушунча, Давыдов жана Сарытөр мөңгүлөрүнүн эриген сууларын бош тек төгүндүлөрүнөн кайтарып Кичи-Сарытөр суусуна бурабыз. Мындан тышкары, ири бөлүкчөлөрдү тундуруу үчүн Лысый өрөөнүнө удаа бир катар көлмөлөрү курулду. Планыбызда 2014 жылы кошумча тундуруу бассейндерин куруу иш-чарасы бар.

**СУУНУН САПАТЫ ЖАНА АНЫН
НОРМАТИВДЕРГЕ ДАЛ КЕЛҮҮСҮ**

Биздин ичилчү суубуз коопсуз жана нормативдерге ылайык келет

Ишкананын бардык агындылары тийиштүү түрдө тазаланып, айлана-чөйрөгө агызылаардан мурда экологиялык зыян келтирбегендей деңгээлге жеткирилет

Ичилчү суу

Ишкананын күнүмүдүк тиричилик керектөөсүндө (ичүү, тамак даярдоо, жеке гигиена жана ишкананын лагерин жана кеңселерин тазалоо) колдонулган суунун сапаты Кыргызстандын, Канаданын жана Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюмунун (ДССУ) ичилчү суу стандарттарына ылайык үзгүлтүксүз түрдө текшерилет. Биздин ичилчү суу бул стандарттарга дал келет, ошондуктан тиешелүү пайдалануу үчүн коопсуз.

Суунун сапатына экологиялык контроль

Бул отчеттун «Айлана-чөйрөнүн көзөмөлү» бөлүмүндө тизмеленгендей жана ошол эле жерге тиркелген картада көрсөтүлгөндөй, жалпы концессиялык аянттын чегинде суунун сапатын текшерүү үчүн 30дан ашуун үлгү ылгоо түйүндөрү орнотулган. Бул түйүндөр мыйзам алдындагы милдетибиздин жана экологияны коргоо багытында өзүбүзгө алган жоопкерчилигибиз менен программаларыбыздын айкалышынын негизинде тандалат. Натыйжалар негизги мүнөздөмөлөргө шилтеме жасоо менен кийинки тарамчаларда талкууланат.

Кумтөр дарыясындагы W1.5.1 контроль түйүнү

Биздин негизги суу сапатын текшерүү түйүнүбүз концессия аянтынын тышында, Кумтөр дарыясынын агымын бойлоп төмөн карай, тазаланган суунун сыртка агызылып, жер

үстүндөгү суулар менен кошулган жеринде жайгашкан. Бул, W1.5.1 деген номер берилген же болбосо «Аралашуу зонасынын аягы» деп аталган түйүн «Кумтөр» тарабынан жаратылышты коргоо иш-чаралары планынын (ЖКП) аткарылышын жана Кумтөр дарыясынын булгануусуна жол берилбешин камсыздоо максатында коргоо чарасы катарында тандалып алынган. W1.5.1 түйүнүндөгү суунун сапатынын параметрлеринен ар кандай ашып кетүү дарыя суусунун кен ишканасынан төмөн жагындагы эң жакынкы пайдалануучу болуп саналган Нарын шаарынан 1 км. жогору аралыкта жайгашкан W1.8 көзөмөл түйүнүнөн алынган маалыматтарды текшерүү үчүн себеп болуп саналат. 2013-ж. натыйжалары төмөндөгү мамылуу диаграммада берилген жана Кыргыз Республикасында кабыл алынган концентрациянын максималдуу чегинин (КМЧ) чоңдуктарын камтыйт.

Биздин натыйжаларга таянсак, суу сапатынын параметрлеринин көпчүлүгү 2013 жылы КМЧ нормативдеринен төмөн экендигин көрсөтөт. Бул көрсөткүчтөр суу сапатынын негизги нормативдерине ылайык келгендигин билдирет. Бирок, койгон максаттарыбызга жете албаган тармактарды аныктап, ал маселелерди чечүү боюнча пландаштырылган кадамдарыбызды төмөндө түшүндүрөбүз.

Негизинен, «Кумтөрдүн» территориясындагы жер үстүндөгү суулар жогору деңгээлде катуу бөлүкчөлөрдүн тунмасын камтыган, жана ошондуктан сүттүн түсүн алган, мөңгү суусунан башат алып келет. Ушул катуу бөлүкчөлөрдүн тунмасы жалпы метал концентрациясын таасирлеп, алюминий, жез, темир жана цинк

сыяктуу ар кандай металлдардын параметрлеринин жогорку көрсөткүчтөрүнүн чыгышына алып келет. Бул табигый булгануу кырдаалы, кен казуу иштери башталардын алдында жасалган фондук көзөмөлүндө документтүү таризделген.

Жогору фондук деңгээлдер Кумтөр дарыясынын башаты болуп саналган жана «Кумтөр» ишканасынан жогору жайгашкан Петров көлүнүн суусунун сапатында да көрүнөт. Катуу бөлүкчөлөрдүн жана коштоочу металлдардын бар болушу, «Кумтөр» ишканасынын экологиялык көрсөткүчтөрү начар экендигин билдирбейт.

КРда пайдаланылуучу нормативдер металлдардын жалпы концентрациясына тиешелүү, ошол эле учурда суунун сапатынын эл аралык экологиялык нормативдери көпчүлүк учурда эриген металлдарга негизделген, себеби, ал айлана-чөйрөгө таасирди жана тобокелчиликти тагыраак көрсөтөт. Биз Кумтөрдөгү суунун сапатын баалоодо бул аспектилерди эске алабыз.

2013-ж. жыйынтыктарын талдоо алюминийдин жана темирдин орточо жалпы курамы КМЧ нормативдеринен ашканын көрсөтөт. Бирок, алар региондогу ушундай же жогору болгон табигый жогору фондук концентрацияга дал келет. Анын ичинде марганецтин жалпы концентрациясынын орточо көлөмү анын КМЧ нормативдеринен бир аз ашат. Бирок, бул адамдын саламаттыгы же айлана-чөйрө үчүн олуттуу тобокелчилик жаратпайт, себеби темирдин жана марганецтин таасири негизинен эстетикалык болот. Жер кыртышы бул металлдарга бай жана ошондуктан бул металлдардын концентрацияларынын адаттагыдан жогору деңгээлдеринде эч кандай өзгөчөлүк жок.

2013 жылы, алынган 6 үлгүнүн негизинде суудагы нефть продуктуларынын орточо жылдык концентрациясынын курамы лабораториялык 2 мг/л сезимталдык чегинен төмөн экендиги байкалган. Буга байланыштуу, 2013 жылдын суудагы нефть продуктуларынын орточо курамы лабораториялык сезимталдык чегине тең экендигин көрсөткөн. Азыркы мезгилде Кыргыз Республикасында белгиленген КМЧ стандарты 0,3мг/л же болбосо нефть продуктуларынын лабораториялык сезимталдык чегинин 1/7 бөлүгүнө барабар. Жогорудагынын натыйжасында, 2013-ж. алынган үлгүлөрдүн эч биринде нефть продуктуларынын курамы байкалбаса дагы биздин белгиленген талаптарды сактоо

боюнча контролдук точкаларыбызда нормативдерден ашып кетишине алып келген. Бул маселе боюнча жүргүзүлгөн жакынкы изилдөө биздин коммуналдык суу объектилери үчүн КМЧ нормативдерин жана натыйжасында “нефть продуктулары” боюнча лаборатордук анализдерин түшүнүүбүз анча туура болбогондугун көрсөтөт. Учурда биз нефть продуктуларын коммуналдык пайдалануу суу объектилери үчүн КМЧ нормативи менен салыштырууга туура келген аныктоо чегин чагылдыруу боюнча туура параметрди жана лаборатордук анализ методун издөөдөбүз.

Аммиактын (аммиактык азот) курамын өлчөө жыйынтыктары, бул заттын КМЧдан өтө аз санда ашканын көрсөткөн. Аммиактын негизги өндүрүштүк булактары ӨАТКдагы цианидин бузулуу процессине жана жардыруучу заттарды пайдаланууга тиешелүү. КРнын жогоруда сүрөттөлгөн КМЧ нормативдеринде металлдардын жалпы концентрациясын пайдалануудагы эле, аммиактын жалпы санын пайдалануу аммиактын башка курамы (иондоштурулган жана иондоштурулбаган), рН деңгээли жана температура үчүн түзөтүлбөгөн учурда гана экологиялык тобокелчиликтен ашып кетүү тенденциясына ээ.

Суу ресурстарын башкаруу ыкмаларын изилдөөдөн тышкары, биз алдыңкы эл аралык өнөр жай көнүгүүлөрүнө ылайык, экологиялык тобокелчиликке негизделген мамилени кабыл алуу жана «Кумтөр» ишканасында аммиактын концентрациясы үчүн эң алгылыктуураак нормативди иштеп чыгуу үчүн кыргыз бийликтерине кызматташууну сунуштадык.

Сульфат айрым кызыкдар тараптардын чочулоосунун булагы болуп калды, алар муну кычкыл тектерден чыккан суу менен байланыштырышат. Бирок сульфаттын орточо жылдык деңгээли КМЧ нормативинен төмөн бойдон калууда. Кычкыл тектерден чыккан суу бул - кычкыл фильтрат чыгарып металлдарды айлана-чөйрөгө бошотуу процесси. Бул тема ушул отчеттун «Бош тек жана муз» бөлүгүндө кененирээк талкууланат.

ӨАТКдан агызуулар

Кен ишканасындагы оор климаттык шарттарды эске алуу менен «Кумтөрдүн» туюккапта сакталган өнөр жай агындыларын тазалоочу курулмалары (ӨАТК) адаттагыдай жыл сайын майдан ноябрга чейин эксплуатацияланат (суу тоңбогон учурда). 2013 жылы ӨАТКнын ордун которуусунан улам тазаланып агызылган суунун көлөмү орточо алганда 1 400 м³/с

болгон, бирок 2014 жылы бул сан 1 700 м³/с чейин жетээри пландаштырылууда.

Тазаланган агындылардын массасы куюлуучу Кумтөр дарыясы тазалоо сезону убагында тоңбойт жана агымдын олуттуу көлөмдөрүн берет. 2013-ж. августта Кумтөр дарыясында 26,4 м³/с. ылдамдыктагы максималдуу агым катталган жана чыгаруу мезгилинде минималдуу агым 0,65 м³/с. түзгөн.

2013-ж. ӨАТКдан тазаланган өнөр жай агындыларынын сапаты боюнча натыйжалар төмөндөгү гистограммада берилген (логарифмдик шкалага көңүл буруңуздар). Натыйжалар АМЧ нормативдери менен салыштырылып төмөндө каралган. Натыйжалар цианид жана башка олуттуу параметрлерди камтыган агындылардын концентрациясы АМЧнын ичинде экендигин көрсөткөн. Бирок, натрий, сульфат, марганец жана аммиактык азоттун концентрациялары тиешелүү АМЧлардан жогору чыккандыгы байкалган.

Бул жогорку концентрацияларды себептери карьердеги суунун бөлүгүнүн фабрикада пайдаланылганын (ал акырында ӨАТКлар аркылуу өтөт), ошондой эле цинанидди тазалоо процесси үчүн зарыл болгон реагенттерди жана алардын натрий метабисульфат жана күкүрт кислотасы сыяктуу химиялык реакцияларын да камтыйт.

Жалпысынан, КРнын АМЧ нормативдерин иштеп чыгуусу, Кумтөр дарыясына тазаланган сууну агызуу мезгилиндеги минималдуу чыгымдалуусуна негизделген. Бул эгерде биз тазаланган өнөр жай агындыларын Кумтөр дарыясынын максималдуу чыгымдалуу мез-

гилине ылайыктап келтире турган болсок (болочокто изилдене турган варианттардын бири) анда эң жогорку АМЧ нормативдери колдонула тургандыгын билдирет. Отчетто мындан ары жазылгандай, биз экологиялык тобокелчиликке негизделген кеңири пайдаланылуучу мамилелерди колдонуу жана кен ишканасына таандык мисалы, аммоний сульфаты сыяктуу параметрлерди иштеп чыгуу үчүн КРнын контролдоочу органдары менен иштөөнү да сунуштадык.

ТАТКдан агызуулар

2013-ж. агынды сууларды жана тиричилик агындыларын орточо чыгарылышы 421 м³/күн түзгөн. ТАТКдан орточо жылдык агызуулардын сапаты, нитрат менен биохимиялык кычкылтек керектөөсүнөн тышкары бардык АМЧ нормативдерине жооп берген.

Суунун сапатын сырттан текшерүү

Биздин ишмердүүлүгүбүз жергиликтүү мамлекеттик агенттиктер тарабынан үзгүлтүксүз текшерилип турат, алар бизге кандайдыр бир табылган кабатырланууларды билдиришет. Биз андан ары ошол кабатырланууларга жооп беребиз же керектүү чараларды көрөбүз.

Тобокелчиликтерге негизделген мамилелерди изилдөө

Кызыкдар тараптардын сульфаттардын деңгээлине карата чочулоолоруна жооп кылып биз кен ишканасын эксплуатациядан чыгарууну пландоо процессинде бул аспектинин

маселесин да көтөрдүк. Биз сульфаттарды изилдөө үчүн эл аралык консультанттарды тарттык. Бул изилдөөдө, ӨАТКдан тазаланып чыккан сууну кошо алганда, Кумтор дарыясына куйган баардык негизги сульфат булактары каралып, ар кандай сценарийлер боюнча Кумтор дарыясындагы сульфаттын концентрациясынын модели иштелип чыкты.

2013-ж. алынган натыйжалар модель жер үстүндөгү суулардын сапатына белгиленген талаптарды сактоонун W1.5.1 контроль точкасында өткөн жылдарда өлчөнгөн чоңдуктар менен ийгиликтүү сыналганын көрсөтүп, ал прогноздорго ишенимдин жогорку даражасын билдирген.

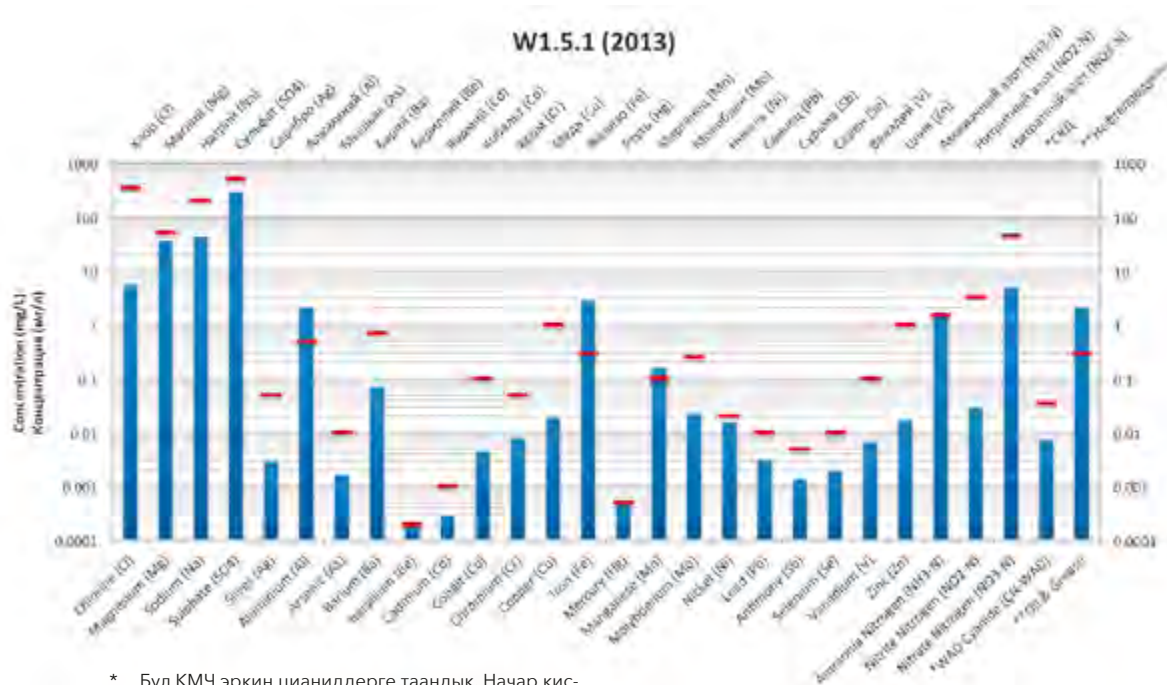
Изилдөөнүн негизги жыйынтыгы, эгер «Кумтор» ишканасында суу ресурстарын туура пайдалануу чаралары ишке ашырылса (мисалы, суунун бош тек төгүндүлөрү менен контактты минималдаштыруу), тоо-кен жайынын иштетилген мөөнөтү бою сульфаттын максималдуу концентрациясынын чегинде калуусун ирээтке салуу толук мүмкүн.

Ушул эле жол аркылуу биз, аммиактын экологиялык тобокелчиликке негизделген башка эл аралык нормативдерге салыштырмалуу өтө төмөн болуп саналган жана биздин ишканада кабыл алынган аммиактын максималдуу чектеги концентрация нормативинин негизинде ашып кетүүсүн андан-ары баалоону пландаштырабыз. Ошондой эле, келечектеги максатыбыз болуп аммиак үчүн параметрлер боюнча фондук концентрацияларды жана тиешелүү жергиликтүү мамилени эске алуу менен конкреттүү нормативдерди макулдашуу борлуп саналат.

Айлык жана өткөн жылдардагы натыйжалар

Көзөмөлдүн орточо айлык жыйынтыктары бул отчетко тиркемеде берилген. Өткөн жылдардагы көзөмөлдөө жыйынтыктары айлана-чөйрөнү коргоо боюнча мурдагы жылдык отчеттордо берилген, алар да «Кумтордун» веб-сайтында жеткиликтүү.

2013-жыл үчүн Кумтор суусундагы Аралашуу зонасынын аягы жана Кумтор концессиялык аянттын чегинде суунун сапаты боюнча маалыматтар

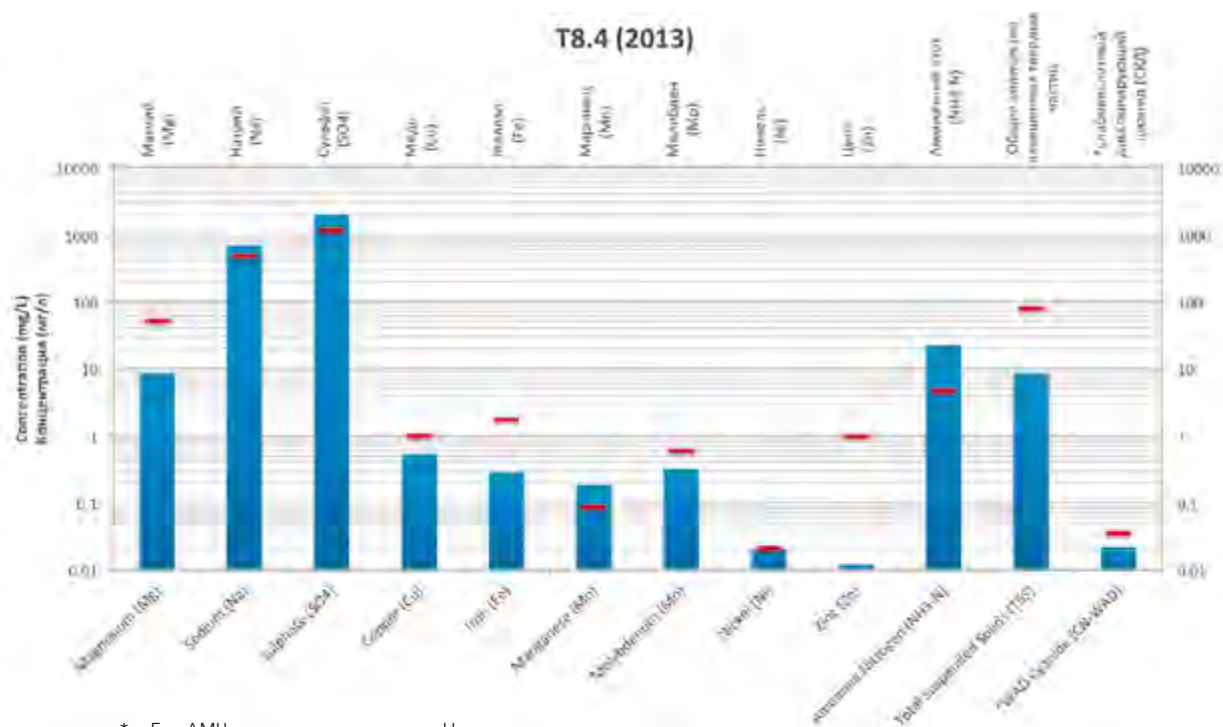

* Бул КМЧ эркин цианиддерге таандык. Начар кислоталуу диссоциацияланган цианиддерди өлчөө коопсуз метод болуп саналат, себеби ЭЦлар дайыма НДЦларга карата аз же барабар.

** Лаборатория шарттарында аныктоо мүмкүнчүлүгү үчүн заттардын минималдуу концентрациясы = 2 мг/л. Кумтор ишканасы нефть азыктарын чагылдыруу үчүн ылайыктуураак параметрди Кыргыз Республикасынын жөнгө салуучу органдары менен кеңешип издөөдө.

— Концентрациянын максималдуу чеги (КМЧ)

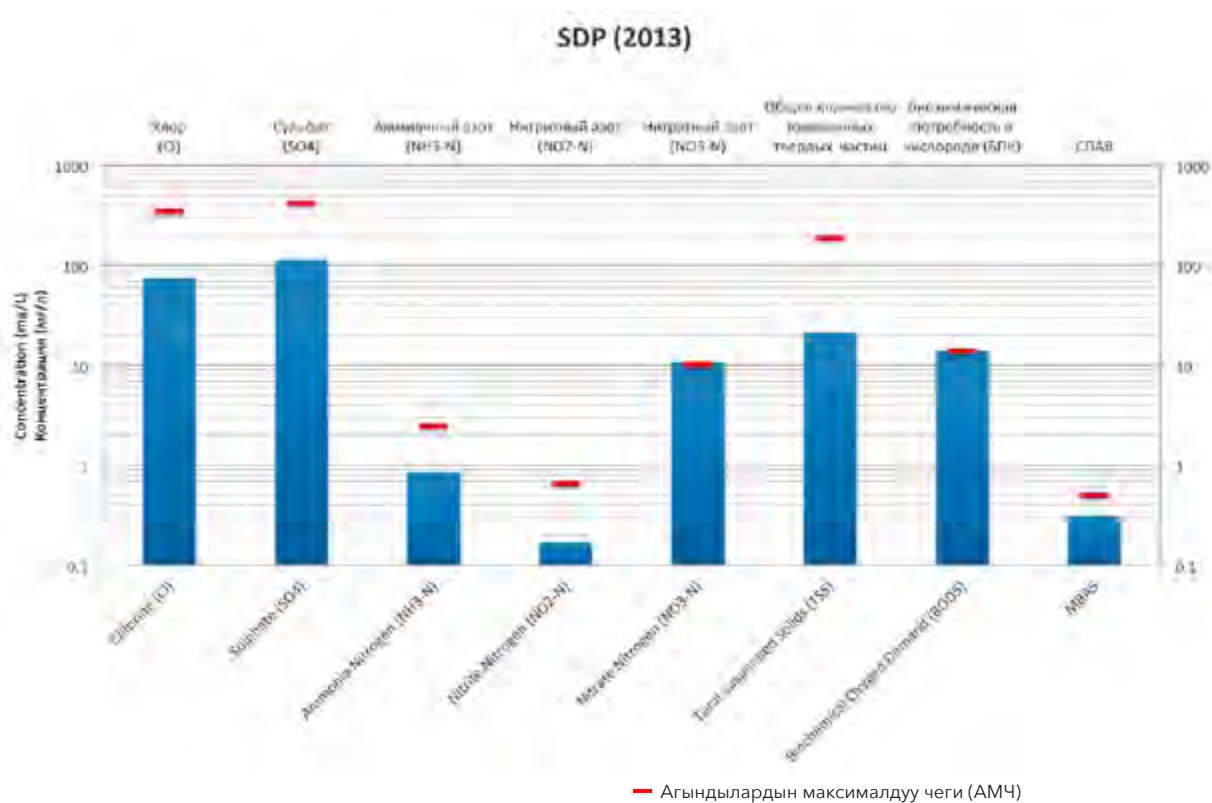
2013-ж. ӨАТКдан чыккан жердеги суунун сапаты боюнча маалыматтар

* Бул АМЧ эркин цианиддер үчүн. Начар кислоталуу диссоциацияланган цианиддерди өлчөө коопсуз метод болуп саналат, себеби ЭЦлар дайыма НДЦларга карата аз же барабар.

— Агындылардын максималдуу чеги (АМЧ)

2013-ж. ТАТКдан чыккан жердеги суунун сапаты боюнча маалыматтар

— Агындылардын максималдуу чеги (АМЧ)

ТАШТАНДЫЛАРДЫ БАШКАРУУ

Тоо-кен ишканабыздын, 1700-гө жакын киши жашаган, лагеринен чыккан бардык таштандылар тиешелүү түрдө башкарылып, ага байланышкан иш-чаралар аткарылып келет

Биз жергиликтүү подряддык уюмдар аркылуу металлоломдун, иштетилген майдын жана жыгачтын 100% кайра иштетебиз

Шиналарды кайра иштетүү жергиликтүү кызмат көрсөтүү рыногудагы кайра колдонуу жана иштетүүгө болгон чектөөлөргө байланыштуу кыйынчылыктарга дуушар болууда

Биз таштандылардын көлөмүн азайтуу жана аларды башкаруу боюнча кыйла натыйжалуу комплекстик стратегияга умтулабыз

Таштандыларды башкаруу практикасы

“Кумтөр ири масштабдагы тоо-кен өндүрүшү болуу менен катар калдыктарды утилизациялоо зарылчылыгын түшүнүү менен, бул тармакта өзүнө калдыктарды башкарууну, материалдар менен иш алып барууну жана персонал үчүн жумуш аткаруунун коопсуз ыкмаларын камтыган өндүрүш инструкцияларына ылайык иш алып барат.

Биз таштандыларды башкаруу стратегиябызды жакшыртууга умтулабыз. 2013-ж. ноябрында эл аралык консультанттар биздин практикаларыбызды талдоону аяктап, «катуу таштандыларды башкаруунун комплекстүү планы» боюнча сунуштарды беришти. Учурда биз өндүрүштөгү таштандылардын көлөмүн кыскартуу жана эл аралык ак ниет өнөр жай практикаларына ылайык таштандылардын агымдарын натыйжалуу башкаруу үчүн тийиштүү процесстерди киргизүү максатында алардын сунуштарын кароо боюнча иш алып баруудабыз.

Таштандылардын негизги түрлөрү

Биздин өндүрүштө таштандылардын негизги түрлөрү тиричилик, өндүрүштүк жана коркунучтуу таштандыларды камтыйт. Тиричилик таштандылары адатта турак-жай лагеринин объектилериндеги жана кеңселердеги тамак-аш калдыктарын жана кагаз материалдарын камтыйт. Өнөр жай таштандылары адатта пластик контейнерлерин, жыгачты, металлоломду жана шиналарды камтыйт. Коркунучтуу уулу таштандылар цианиддердин идиштерин, батареяларды, медицина-

лык таштандыларды жана колдонуу мөөнөтү өтүп кеткен реагенттерди камтыйт.

Таштандыларды урунуу

Таштандыларды топтоо жана жайгаштыруу жайлары туюккаптын территориясында орун алган. Бул территория акырында калдыктар менен жабылат жана кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруу убагында калыбына келтирилет.

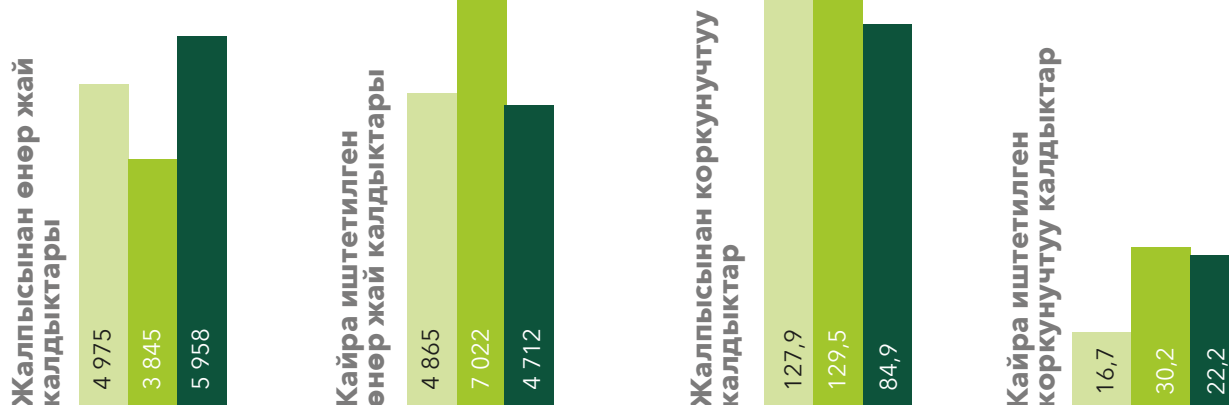
Биздин таштандыларды башкаруу объектилерибиз чарбалык-тиричилик таштандыларды көмүүнү камтыйт, алар негизинен кеңселерде жана 1 700гө чейин адам жашаган турак жай лагеринде түзүлөт. «Кумтөрдө» бир адамга чарбалык-тиричилик таштандылары 1 кг/адам/күндү түзөт. АКШнын Айлана-чөйрөнү коргоо боюнча агенттигинин отчетуна ылайык, АКШда 2012-ж. бул көрсөткүч 2,0 кг/адам/күн болгон, а Монголиядагы салыштырылуучу жез кен ишканасында 5,6 кг/адам/күн. Биз майланган чүпүрөктөр жана цианид идиштери үчүн герметикалык көмүү иштерин да жүргүзөбүз.

Таштандыларды кайрадан иштетүү

Металлолом, жыгач жана иштетилген май сыяктуу таштандылар үчүнчү тараптарга берилет. Кайра иштетүү же колдонуу потенциалына ээ, бирок учурдагы кайра иштетүү рыногунун тийиштүү деңгээлде өнүкпөгөндүгүнөн улам пайдаланылбай жаткан таштандылар тийиштүү чаралар иштелип чыкканга чейин ишканада убактылуу сакталмакчы. Бул иштетилген шиналарга тиешелүү.

Түзүлүүчү таштандылар (салмагы тонналар менен)

■ 2011 ■ 2012 ■ 2013

Жалпысынан чарба-тиричилик калдыктары

Пайдаланылган шиналар

*Төмөндөө көрсөткүчү тагыраак маалымат чогултуу ыкмасын чагылдырат

2013-ж. «Кумтөр» жергиликтүү подряддык уюмдар аркылуу металлломдун, аккумуляторлордун, иштетилген майдын жана жыгач-таш калдыктарынын 100% кайра иштетилишине жетишти. Биз металлломду майдалоочу топторду чыгарууда кайра пайдалануу мүмкүнчүлүгүн да изилдеп жатабыз.

Практикаларды жакшыртуу

КРнын Өкмөтү колдогон комиссиялардын жана башка ички жана көз карандысыз тышкы изилдөөлөрдүн сунуштарына жооп катарында, «Кумтөр» таштандыларды башкаруу практикасын жакшыртууга жетишти. Ал металлломду ташып чыгарууну көбөйтүүнү, иштетилген шиналарды жана жүк контейнерлерин сактоону жакшыртууну жана иштетилген майды жыйноо системасын калыбына келтирүүнү камтыйт.

Биз ар жылы 140 тоннага жакын иштетилген мотор майларын чыгарабыз. Биз аны кийин жылытуу максатында пайдаланууга боло тургандай дизель отуну менен аралаштыруу мүмкүнчүлүгүн изилдөөдөбүз.

Биз иштетилген шиналарды кайталап колдонуу же аларды жайгаштыруу боюнча жол-жоболорду иштеп чыгууга баардык күч-аракетибизди жумшоодобуз. 2013-ж. шиналарды колдонуунун мөөнөтүн узартуу үчүн аталган жол-жоболор протекторлорду алмаштырууну жана шиналарды оңдоону, ошондой эле отун катары колдонууну камтыган. 2011-ж. биз таштандыларды чуңкурларда өрттөөнү токтоттук.

**КЕН ИШКАНАСЫН
ЭКСПЛУАТАЦИЯДАН ЧЫГАРУУ**

Планга ылайык, кен ишканасын эксплуатациялоо мөөнөтү 2026-ж. чейин узартылган

Кен ишканасын жабуу планындагы приоритеттер – коопсуздукту камсыздоо менен айлана-чөйрөгө келтирилген терс таасирлерди минимумга жеткирүү.

Кен ишканасын жабууга кеткен финансылык камсыздоо \$49,2 млн. түзөт

Биз кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруу боюнча концептуалдык планыбызды 2013-ж. кайрадан карап чыгып толуктоолорду киргиздик, коштоочу отчет 2014-ж. башында басылып чыккан. Кен ишканасын эксплуатациялоо мөөнөтүнүн акыркы планына ылайык ачык карьердеги иштер 2023-ж., калган кенди кайра иштетүү 2026-ж. аяктайт. Пландын негизги милдеттери болуп төмөнкүлөр саналат:

- Нормативдик талаптарды максималдуу сактоо;
- Айлана-чөйрөгө калдык таасир этүүнү минималдаштыруу;
- Кен ишканасынын объектилеринин геотехникалык туруктуулугун камсыз кылуу;
- Калктын саламаттыгын жана коопсуздугун коргоону камсыз кылуу;
- Кен ишканасын жапкандан кийин жерлерди ылайыктуу муктаждыктарга пайдаланууга кайтаруу.

Үзгүлтүксүз жаңылоолор

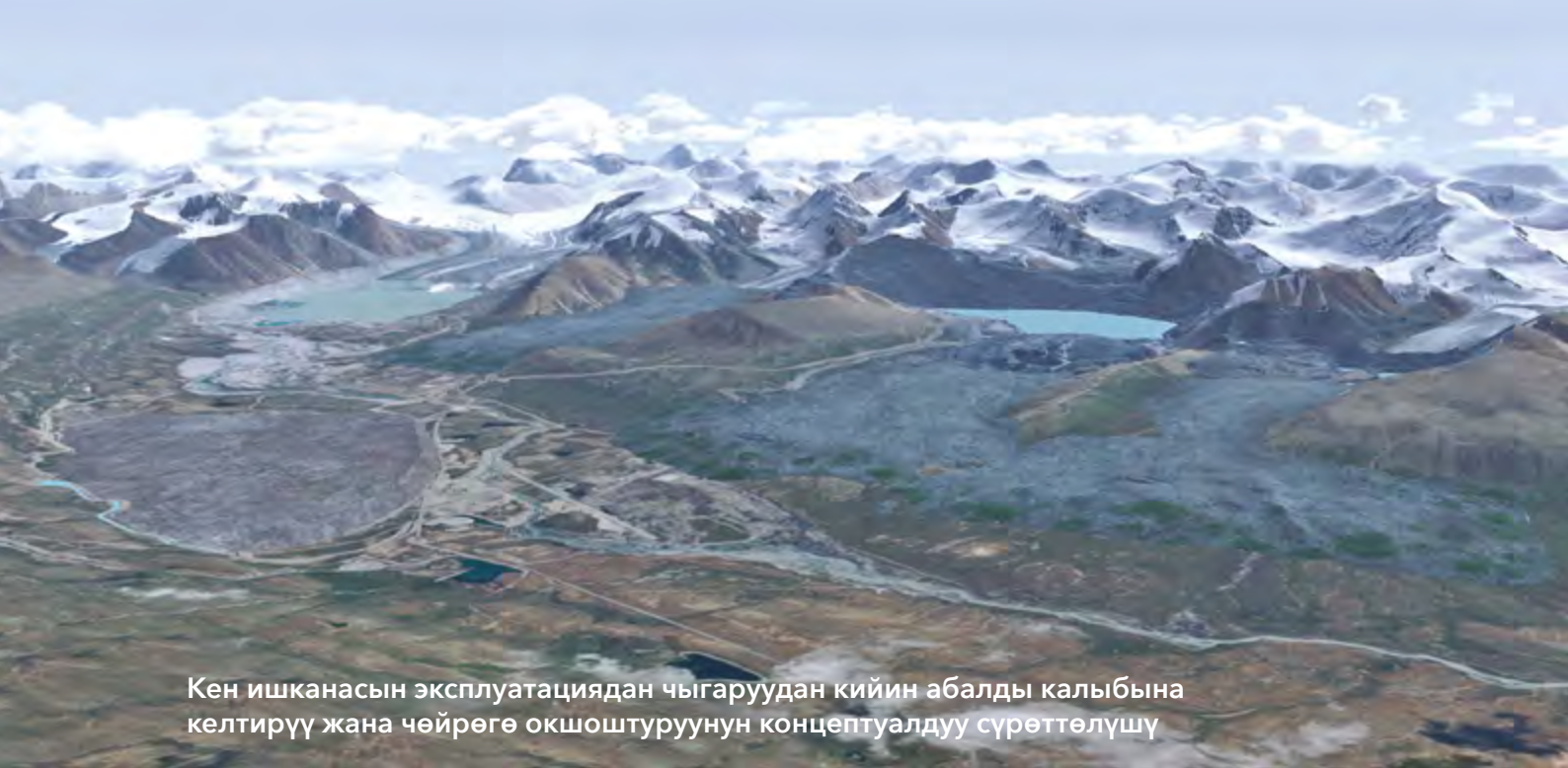
Биз кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруу боюнча Концептуалдык планыбызды (КЭЧКП) үзгүлтүксүз жаңылап турабыз жана аны КР-нын тиешелүү агенттиктерине жана көзөмөл органдарына жиберебиз. 2014-ж. башында КЭЧКП 2013-ж. чыгарылышы «Кыргызалтын» ААКнун «Центерра» жана «Кумтөр» ишканаларындагы үлүшкө ээ болуусун реструктуризациялоо боюнча уланып келген сүйлөшүүлөргө катышуу үчүн тартылган Өкмөттүн техникалык маселелер боюнча эл аралык консультанттарына да жиберилген.

Эксплуатациядан чыгаруу планынын кыскача баяндалышы

Кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруу боюнча жаңыртылган Концептуалдык планы азыркы тапта иштеп жаткан объектилерди камтыйт, алар: ачык карьерлер, бош тек төгүндүлөрү, тийиштүү суу тазалоочу курулмалары менен калдык сактоочу жай, жана ошондой эле алтын ылгоочу фабрика жана кен ишканасынын кошумча инфраструктуралары.

2013-ж. Кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруу боюнча Концептуалдык планындагы олуттуу өзгөртүүлөр ишкана жабылгандан кийин Борбордук карьердеги суунун сапатына прогноз жүргүзүү, кылдат геотехникалык моделин колдонуу маселесин, ошондой эле кендеги өндүрүш ишмердүүлүк мезгилинде бош тектердин төгүндүлөрүнүн динамикалык жылуу ыктымалдуулугун эске алуу менен, бош тек төгүндүлөрүн башкаруу жана рекультивация жагын кайрадан кароо маселелерин камтыйт. Мындан тышкары, кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруу боюнча жаңыртылган Концептуалдык планында алгачкы жолу ишкананы эксплуатациядан чыгаруудан кийинки биоартүрдүүлүк жана социалдык-экономикалык таасир сыяктуу аспектилер каралган.

Кен казуу иштери аяктаганда, материалдар жана жабдуулар мүмкүн болушунча кайрадан колдонуу максатында ылайыктуу жерге ташып-чыгарылат. Имараттардын пайдубалдары түздөлүп, тегиздетилип, мүмкүн болушунча топурак менен жабылат. Кен казуу жайы жана лагерь жайгашкан жер түздөлүп, курчаган чөйрөгө окшош калыпка келтирилет. Карьерлердин жер астындагы, жаан-чачын, жана

Кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруудан кийин абалды калыбына келтирүү жана чөйрөгө окшоштуруунун концептуалдуу сүрөттөлүшү

мөнгүлөрдүн эришинен улам пайда болгон суулар менен толуп, көлгө айланышы болжолдонууда. Суулардын агымдарынын жана сапатынын коопсуз экендигин камсыздоо максатында көзөмөлдөө жүргүзүлөт.

Кен аймагынын алыс жайгашкандыгынан улам алгачкы жер колдонуу чектелүү болгон. КЭЧКП, ишкана жабылгандан кийин жерди ар тараптуу колдонуу, технологиялык жол жана жогорку чыңалуудагы электр линиялары сыяктуу учурдагы инфраструктуралардын айрымдарын колдонуу мүмкүнчүлүктөрүн камтыйт.

Булар учурдагы айлана-чөйрөгө, жапайы жаныбарларга карата жүргүзүлгөн мониторинг, ошону менен катар Сарычат-Ээрташ коругун тейлөө сыяктуу бир катар иш чаралар жыйындысынын жүзөгө ашырылышына түрткү болот. Ошону менен катар, аталган жерлерди колдонуунун акыркы жолдорун талкуулап негизги кызыкдар тараптар менен макулдашуу абзел.

Эксплуатациядан чыгарууга болгон даярдыктардын алкагында “Кумтөр” 2013-ж. топурактын түшүмдүү катмарын жана аллювиалдык материалдарды чогултууну баштаган жана эсептөөлөргө ылайык натыйжада аталган материалдардын 1 450 000 м³ керектелет. Ошондой эле жерди калыбына келтирүү боюнча алдыңкы ыкмаларды иштеп чыгуу максатында 2013-ж. “Кумтөр” тарабынан тажрыйба жүргүзүү үчүн тандалган жер бөлүктөрүндө илимий изилдөө программасы ишке киргизилген. Бул иш чара жергиликтүү өсүмдүктөрдү жана алардын уруктарын чогултууну, жер семирткичтерди колдонуу жолу менен же аларсыз эле түрдүү сапаттагы топурак катмарына ээ болгон ар башка жер бөлүктөрүнө

тажрыйба иретинде отургузууну камтыйт. Аталган изилдөө иштери К. И. Скрябин атындагы Кыргыз Улуттук агрардык университети тарабынан жүргүзүлүүдө

Туюккап (калдыктар чарбасы)

Туюккапты эксплуатациядан чыгарууну пландаштырууда өзгөчө көңүл суу пайдалануу маселесине жана кен ишканасын жабуу мезгилинде туюккаптагы тектерде кычкыл тектерден аккан суу (төмөндө дагы талкууланат) тобокелчилиги жок экендигин камсыздоо маселесине бурулду. Ишкананын калдыктарды сактоочу жайынын геотехникалык мүнөздөмөлөрүнөн улам туюккапты жабуу планына кычкыл тектердин суусунун агышына жол бербөө жана басаңдатуу боюнча өзгөчө талаптарды кошууга негиздер жок. Ошентсе да, ишкананы жабуу учурунда калдыктарды сактоочу жайдын үстүнө эрозияны болтурбоо жана чаңдын пайда болуусун алдын алуу максатында дордогой материалдан жасалган инерттүү каптоо төшөлмөкчү. Бул инерттүү каптоонун үстүнө алдын ала топтолгон түшүмдүү топурак/аллювиалдык материалдан кошумча катмар төгүлүп, топурактын өсүмдүк катмары калыбына келтирилет. Өндүрүш ишмердүүлүгүнүн акырында, калдыктар сакталган жайдагы каптоочу катмарды төшөө алдында, өндүрүш агындыларын тазалоочу курулмалар (ӨАТК) калдык сактоочу жайдын көлмөсүндөгү суунун калдык көлөмдөрүн тазалоодо пайдаланылмакчы.

Кычкыл тектерден аккан суу

Калдыктардын катуу фазасынын кычкыл тектерден чыккан суунун пайда болуу по-

тенциалын аныктоо жана калдыктардын көпшөк мейкининдеги суунун геохимиялык касиеттерин баалоо үчүн бир катар геохимиялык изилдөө программалары жүзөгө ашырылган. Кычкыл тектерден чыккан суунун мүнөздөмөлөрүн изилдөө туюккаптын территориясындагы потенциалдуу кычкыл тектерден чыккан суунун пайда болуу тобокелчилиги өтө төмөн же толугу менен жок экендигин көрсөтөт. Статикалык жана кинетикалык сыноолордун натыйжалары «Кумтөр» кен ишканасындагы калдыктарда нейтралдаштыруучу материал ашыкча экендигин, ал кычкыл тектерден чыккан суунун пайда болуусун алдын ала тургандыгын көрсөтөт. Калдыктардын көпшөк мейкиндигиндеги сууну изилдөө да кычкыл тектерден чыккан суу калдыктарды сактоочу жайдын көлмөсүндө байкалбагандыгы тууралуу ишенимдүү далилдерин берет.

Ошондой эле кычкыл тектерден чыккан суунун пайда болуу потенциалын аныктоо үчүн жүргүзүлгөн статикалык жана кинетикалык сыноолор сыяктуу көптөгөн изилдөөлөр «Кумтөр» кен ишканасында түзүлүүчү бош тектердин материалдарында да ишке ашырылган. Бул изилдөөлөр кен ишканасынын төгүндүлөрүндө топтолуучу бош тектин басымдуу бөлүгү кислота түзүү потенциалына ээ эместигин көрсөттү.

Мындан тышкары, нейтралдаштыруучу потенциалына ээ болгон бош тектеринин ашыкча болушу аз сандагы жана локалдаштырылган кычкыл тектерден чыккан суунун пайда болуу потенциалына ээ участкалардын бул төгүндүлөрдүн ичинде эле нейтралдаштырыла турганын көрсөтөт. Бош тек төгүндүлөрүн-

дө кычкыл тектерден чыккан суунун пайда болуусу прогноздолбойт: сульфиддердин кычкылдануу процесси жүрөт, ал курамында сульфиддердин потенциалдуу жогорку санда болуушу менен pH нейтралдуу деңгээлиндеги дренаж сууларын чыгарат жана бул процесс мындан ары да улана бермекчи.

Бош тек төгүндүлөрү

Бош тек төгүндүлөрүн эксплуатациядан чыгаруу үчүн минимум аракеттер талап кылынат, себеби, төгүндүлөрдү тегиздөө жана биротоло форма берүү ишканадагы өндүрүштүк ишмердүүлүк менен бир убакта жүрөт. Төгүндүлөр жайгашкан жерлерди рекультивациялоо боюнча кошумча чаралар пландаштырылган жок, себеби бийик тоонун климаттык шарттары төгүндүлөрдүн үстүндө өсүмдүктөр катмарын калыбына келтирүү үчүн мүмкүнчүлүк бербейт. Бош тек төгүндүлөрүнүн геотехникалык туруктуулугунун жана мөңгүлөрдүн кыймылынын мониторинги ишкананы эксплуатациядан чыгаргандан кийин 10 жылдык мөөнөткө пландаштырылууда.

Кен ишканасын жабуу боюнча иш чараларды финансылык камсыздоо

Кен ишканасын жабуу боюнча Концептуалдуу планын акыркы жолу карап чыгуунун жыйынтыктары боюнча, кен ишканасын эксплуатациядан чыгарууну финансылык камсыздоо \$29,5 млн. (2010-ж.) \$49,2 млн. чейин жогорулатылган (эсептөөлөр 2013-ж. 31-декабрына карата жүргүзүлгөн).

«Кумтөр» ишканасы дисконттоонун болочок ставкаларын жана инфляция темптерин эске алуу үчүн Финансылык отчеттуулуктун эл аралык стандарттарына ылайык кен ишканасын жабууга болгон финансылык камсыздоону кайра баалоону жыл сайын жүргүзүүгө милдеттүү.

1995-ж. «Кумтөр» ишканасы кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруу боюнча милдеттен-

мелерди аткаруу үчүн зарыл болгон накталай каражаттарды топтоо үчүн рекультивация фондун түзгөн. Каражаттар ар бир жылдын жыйынтыгы боюнча алтынды сатуудан түшкөн пайданын эсебинен топтолот. 2013-ж. 31-декабрына карата фонддун балансы \$13,5 млн. түздү, калган \$35,7 млн. болсо Жаңы шарттар жөнүндө келишимдин негизинде кен ишканасын эксплуатациялоонун калган мөөнөтү аралыгында топтолмокчу.

СОЦИАЛДЫК ЖООПКЕРЧИЛИК

2013 жылы көз карандысыз башкарылган Ысык-Көл областын өнүктүрүү фондуна түздөн-түз \$8,1 млн. (дүң кирешеден 1%) төлөндү

2013 жылы Жамааттарды өнүктүрүү жана демөөрчүлүк жардам көрсөтүү программаларына кошумча \$6,8 млн. бөлүндү

Кызыктар тараптар менен өз ара иш алып баруу

Социалдык жоопкерчилик маселелерин башкаруу үчүн кызыктар тараптар менен натыйжалуу өз ара аракеттешүү өтө маанилүү. Жөнгө салуу органдарын, акционерлерди, ишканалардын жумушчуларын, жергиликтүү жамааттарды, чакан ишканаларды жана жалпы коомчулукту камтыган кызыктар тараптар менен баарлашуу жана алардын маселелерине эң натыйжалуу түрдө мамиле көрсөтүү максатында Кумтөр ишканасы тарабынан структурага негизделген жараяндар жолго салынды.

Бул жараяндын өзгөчөлүктөрүнүн бири, кызыктар тараптардын ортосундагы байланышты уюштуруу болуп саналат. Бул бөлүмдө баяндалган долбоорлордун көбү жамааттарды, башка колдоочу өнөктөштөрдү, эл аралык гуманитардык уюмдардын (төмөндө берилген мисалдарды караңыз) жана мамлекеттик органдардын өкүлдөрүн баш коштурду.

Мисалы, 2013 жылдын март айында биз КРнын парламент өкүлдөрү жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу өкүлдөрү үчүн ишканабыз колдогон мекемелерге барууну уюштурдук. Мындай мекемелердин арасында Тамга айылындагы музыка мектеби, Барскоон айылындагы чакан бизнес ишканалары, Кызыл-Суу айылындагы жаштар жана балдар үчүн калыбына келтирилген парк, Каракол шаарындагы айымдар футбол командасы бар. Биздин жергиликтүү ишкерлерди мобилизациялоо жана колдоо боюнча аракеттерибиз отчетто да төмөндө сүрөттөлгөн.

Өз ара аракеттешүү контексти

Биздин өз ара аракеттешүүгө мамилебиз КРга мүнөздүү татаал социалдык жана саясий контекст шарттарында өз ара урматтоо маанайында олуттуу диалогду түзүү каалообузду чагылдырат. Мисалы, биз 2010 жылы элдин толкундоосуна жана революцияга жана андан кийин өкмөттө болуп өткөн бир катар өзгөрүүлөргө күбө болдук. Өлкө калкынын үчтөн бир бөлүгү жакырчылык чегинен төмөн жашайт. Кыргызстандын советтик тарыхы жана ал доордон калган уран жана башка кен казуу жайлары экологиялык мурас болуп, бүгүнкү күнү өнөр-жайдын кабылдоосун калыптандырууну улантууда.

Бизге карата айлана-чөйрөгө таасир этүүсүнө жана кен ишканасынын өндүрүштүк ишмердүүлүгүнүн техникалык аспектилерине тиешелүү бир катар дооматтар коюлган. Ошондой эле КРнын өкмөтү менен айрым операциялык жана финансылык макулдашууларды кайра кароо боюнча сүйлөшүү процесстери уланууда. Бул контексттен көрүнгөндөй эле коомчулуктун жана ММКлардын «Кумтөр» долбооруна кызыгуусу жогору бойдон калууда.

2013-ж. аралыгында биз Ысык-Көл областынын социалдык-экономикалык жана кызыктар тараптардын жайгашуу карталарын түзүүгө багытталган изилдөө менен да алектендик. Бул изилдөөнүн натыйжалары бизге өз инвестицияларыбызды даректүү пландаштырууга, ошондой эле өнүктүрүү боюнча башка уюмдар менен өнөктөштүк мамилелерди бекемдөөгө жардам берет.

Ичилчү суу менен камсыздоо

“Кумтөр” ишканасы Ысык-Көл областынын Тоң районундагы Тоң жана Көк-Сай айылдарына күн батареяларын орнотуп, 1 000ден ашуун жергиликтүү жашоочунун ичилчү суу менен камсыз болуусуна жол берди. Буга чейин, айыл тургундары үчүн суу

күнүнө бир гана саат акчу. “Кумтөр” ишканасы тарабынан бөлүнгөн 28 000 АКШ доллары, айыл тургундарынын жашоо сапатын гана жакшыртпастан, жергиликтүү калктын электр энергия акысын төлөөдө олуттуу үнөмдөөгө да мүмкүнчүлүк берген.

Структуралык диалог

Биздин жергиликтүү жамааттар менен өз ара аракеттешүүбүз негизинен ишкананын үч Регионалдык комитети жана Регионалдык маалыматтык борборлор аркылуу жүрөт. Регионалдык комитеттер Тоң, Жети-Өгүз райондорунда жана ишкананын өткөөл базасы жайгашкан Балыкчы шаарында түзүлгөн. Комитеттердин курамына райондордун акимдери, Балыкчы шаарынын мэри, жергиликтүү кеңештердин депутаттары, айыл өкмөттөрүнүн башчылары, жаштар уюмдарынын жана ӨЭУлардын өкүлдөрү киришет. Отурумдары ай сайын өткөрүлгөн бул Регионалдык комитеттер жергиликтүү контексте формалдуу жана структуралашкан өз ара аракеттешүүнүн мүмкүнчүлүгүн камсыз кылышат. Мындан тышкары, алар жамааттарга долбоорлордун приоритеттүүлүгүн туура аныктоого жана аларды финансылоо үчүн суроо-талаптарды билдирүүгө жардам беришет.

Ишкананын Барскоон, Жети-Өгүз, Бөкөнбаев, Тоң айылдарында жана Балыкчыда туруктуу маалымат борборлору да бар, алардын ар бири жергиликтүү жамааттар менен байланыштар боюнча кызматкер тарабынан жетектелет. Маалымат борборлорунун негизги максаты - жергиликтүү жашоочуларга «Кумтөр» жөнүндө маалымат берүү. Ал маалыматка ишкананын ишке орноштуруу процедуралары, кадрдык саясаты жана бош вакансиялары жөнүндө жарыяларды камтыйт. Жамааттар менен байланыштар боюнча кызматкерлер жергиликтүү социалдык иш чараларга катышып, «Кумтөр» каржылаган

өнүктүрүү долбоорлордун жүзөгө ашырылуусун көзөмөлдөп, жергиликтүү калк үчүн ишкана менен байланышуу жолунда эң алгачкы кишилер болуп кызмат кылышат. Борборлордо чакан бизнес ишканаларына колдоо көрсөтүү боюнча тренингдер үзгүлтүксүз өткөрүлүп турат.

Ысык-Көл регионундагы гуманитардык иш-чараларды координациялоо

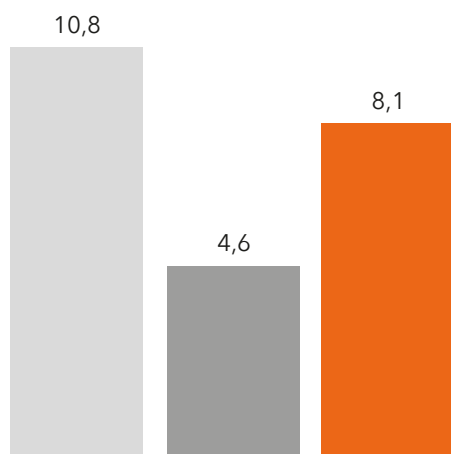
Ысык-Көл регионундагы эң ири донор жана инвестор катары, биз 2013-ж. гуманитардык жардамды координациялоо платформасынын түзүү демилгесин көтөрүп колдоп келдик. Жылда эки жолу өткөрүлчү бул платформанын негизги максаты Ысык-Көл областында иш алып барган эл аралык донордук уюмдардын жана ошондой эле ӨЭУлардын, коомчулуктун жана жергиликтүү башкаруу органдарынын ишин үндөштүрүү болуп саналат.

Кеңири маалымат платформага арналган веб-сайтта жеткиликтүү: <http://platform.kg/index.php/ky/yssyk-k-ld-n-donorloru-zh-apoluru>

Ысык-Көл областын өнүктүрүү фондуна төлөнгөн каражаттар

(миллион АКШ доллары)

■ 2011 ■ 2012 ■ 2013

Бул структуралаштырылган иш-чараларга кошумча катары жамааттардын лидерлери, жергиликтүү мекемелер (мисалы, мектептер, медициналык борборлор, жаштар топтору), чакан бизнес өкүлдөрү жана фермердик чарбалары сыяктуу биздин кызыкдар тараптарыбыз аркылуу жергиликтүү жамааттардагы формалдуу жана формалдуу эмес өз ара аракеттеншүнүн башка типтери да үзгүлтүксүз өтүп турат.

Коомчулук менен байланыш

«Кумтөрдүн» ишмердүүлүгүнө жогорулаган кызыкчылыкка дем берүү максатында акыркы жылдары биз маалымат берүү чөйрөсүндө иш-аракеттерибизди кеңейттик жана байланыш каналдарын көбөйттүк. Ишканабыздын ишмердүүлүгүн, жасаган иштерин жана экология менен коомдук милдеттенмелерибизди орундатуу багытында жүргүзүлгөн иш чараларды үч тилде (кыргыз, орус, англис) кеңири баяндаган маңыздуу веб-сайтыбыз иштеп келет (www.kumtor.kg). Мындан сырткары, веб-сайтыбызда ишкананын жаңылыктары, көчүрүп алууга мүмкүн болгон отчеттор жана «Кумтөр» жөнүндө баяндаган ММКнын макалалары бар.

Ишмердүүлүгүбүз жөнүндө кыска видео тасмалар тартылып, өзүбүздүн веб-сайтыбызда, жана ошондой эле Youtube жана Facebook («Kumtor Gold Company» аты алдында) сыяктуу социалдык медиа порталдарында жайгаштырылат.

«Төрт кубулуш» деп аталган көп сериялуу документалдык фильм, Корпоративдүү социалдык жоопкерчилик тармагы (CSR Business Network) жана Өнүктүрүү саясаты институту тарабынан биргелешип өткөрүлгөн «Өнөктөштүк - 2012» сыйлыгына «Экологиялык коопсуздук темасын эң мыкты чагылдыруу» номинациясында татыктуу болду.

Биз бир нече тилде маалымат бюллетендерин, ошондой эле биоартүрдүүлүк жана суу ресурстарын башкаруу сыяктуу белгилүү бир темаларга үзгүлтүксүз брошюраларды жарыялайбыз (алардын баары веб-сайтыбызда жеткиликтүү).

2013 жылдын март айында катардагы жарандар өз чочулоолору менен бөлүшүү же болбосо маалымат алуусун жеңилдетүү максатында акысыз телефон линиясын киргиздик. Муну менен бирге, билдирүүлөр атайын электрондук дареке же болбосо ишкананын веб-сайтына жөнөтүлсө болот.

Ысык-Көл областын өнүктүрүү фонду

Биргелешкен ишмердүүлүк жөнүндө макулдашуунун жоболоруна ылайык, «Кумтөр» ишканасы дүң кирешесинин 1 пайызын Ысык-Көл областын өнүктүрүү фондуна которот. Бул Фонд «Кумтөр» ишканасынан көз карандысыз байкоо кеңешинин мүчөлөрү тарабынан башкарылат. Кеңеш жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана ӨЭУдардын өкүлдөрүнөн турат. Фонд, жергиликтүү жана регионалдык өкмөттөрдүн приоритеттерине ылайык, Ысык-Көл регионун социалдык-экономикалык өнүктүрүлүүсү үчүн түзүлгөн. Фонд негизделген 2009 жылдан бери «Кумтөр» которгон \$35 млн. ашуун каражат бүтүндөй Ысык-Көл региону боюнча бала бакчаларын, мектептерди, спорт клубдарын куруудан баштап сугат системаларын калыбына келтирүүгө чейинки ар кандай долбоорлорду жүзөгө ашырууга жумшалган. Жетишсиз ачыктыктан улам Фонддун дарегине сын уланып жаткандыгын түшүнөбүз, айрым кызыкдар тараптар болсо долбоорлорду тандап алуу жана Фонддун каражаттарын чыгымдоо боюнча чочулоолорду айтышууда. Биз мындан ары да Фонддун ишинин ачыктыгын жакшыртууда колдоо көрсөтөбүз жана да бул маселе боюнча «Транспаренси Интернешнл» (Transparency International) аттуу коррупцияга каршы күрөшүүнү максат койгон дүйнөлүк бирдик менен тыгыз иштешүүнү сунуштайбыз.

Жерди калыбына келтирүү жана ирригация

АКШнын Эл аралык Өнүктүрүү Агенттиги (USAID) жана Кыргыз Агробизнесин Өнүктүрүү Агенттиги (KAED) менен биргелешип, Липенка жана Ак-Дөбө айыл өкмөттөрүнүн, жер күрдүүлүгүн кайра калыбына келтирүү жана ирригация системасын жакшыртуу өтүнүчүн колдодук. Көрүнүктүү натыйжалар арасында, ээн талаага айланган, 720 гектар жерди кайрадан айыл чарба өндүрүшүнө кайтаруу болду. Ак-Дөбө айылындагы суткалык жөнгө салуу бассейни тазаланып,

көлөмү 5 000м³дан 25 000м³га чейин чоңойтулуп, азыркы учурда 527 гектар жердин суугарылышын камсыздайт. Бул долбоорлор, айыл-чарба түшүмдүүлүгүн кыйла жогорулатуусу жана жергиликтүү айыл өкмөттөрүнүн бюджеттерине кошумча киреше алып келүүсү күтүлүүдө. 2013 жылдын ичинде ишке ашырылган жогорудагы долбоорлордун ийгиликтүү аякташынан улам, Кумтөр ишканасы 2014 жылы дагы KAED менен чогуу 2 участка иштешүүгө макулдугун берди.

Жергиликтүү жамааттарды инвестициялоо долбоорлору

«Кумтөр» кен ишканасынын учурдагы эксплуатация мөөнөтү 2026-ж. бүтөрү күтүлүүдө. Ушул күнгө чейин өлкөдөгү эң ири иш берүүчү, салык төлөөчү жана сатып алуучу болуп келген ишкананын жабылышы Ысык-Көл областына жана бүтүндөй мамлекетке терс экономикалык таасирин тийгизүүсү күтүлүүдө. Бул терс таасирди азайтуу үчүн учурдагы жамааттарды инвестициялоо стратегиясы «Кумтөр» ишканасынан көз карандысыз көп тармактуу экономиканы алдыга жылдыруу жана өнүктүрүү болуп саналат. Бул кадамдар, «Кумтөр» тоо-кен жайынын эксплуатациядан чыгаруудан улам пайда болгон терс кесепеттерди азайтууга жардам берет.

Алдыбызга койгон максатыбыз, жергиликтүү жамааттарды инвестициялоо жолу менен жергиликтүү калк үчүн туруктуу киреше булактарын жаратуу. «Кумтөрдүн» жергиликтүү жаматтарды инвестициялоо программасынын жалпы бюджетти 2013 жылы 6,8 млн. доллар түздү (административдик чыгымдарды кошо алганда).

Жергиликтүү жамааттарга жасалган инвестициялардын таасирин күчөтүү максатында бир катар эл аралык жана жергиликтүү уюмдар менен иштешип келебиз. Өнөктөштүктө негизинен көлдүн түштүк жээгине жана Ысык-Көл областына басым жасалат. Долбоорлор кызыкдар тараптардын салымын, жамааттардын муктаждыктарын, ишканага таандык тобокелчиликтерин жана коюлган натыйжаларга жетишүү үчүн өнөктөштөрдүн болуусун эске алуу менен даярдалат.

Долбоорлор төмөнкү приоритеттүү категориялардын бирине туш келүүгө тийиш:

1. Бизнеси (өзгөчө чакан бизнеси жана жеке ишкерлерди) өнүктүрүүгө жана ар-түрдүүлүк жаратууга жардам көрсөтүү;
2. Айыл чарба секторуна жардам көрсөтүү;
3. Жаштар жана билим берүү долбоорлору;
4. Айлана-чөйрөнү коргоо боюнча долбоорлор.

Долбоорлорду тандоодо олуттуу критерийлердин бири болуп туруктуулук принциби саналат. Бул принцип «Кумтөр» тарабынан каржылоо аяктагандан кийин да долбоордун узак мөөнөттүү таасир этүүсүнө тиешелүү. Эгерде долбоор туруктуу болуп саналбаса же ишкана тарабынан жасалган каржылоо токтогондон кийин өз ишмердүүлүгүн уланта албаса же кирешелүү болбосо, анда ал долбоор жүзөгө ашыруу үчүн тандалып алынбайт.

«Кумтөр» тараптан туруктуу өнүктүрүү долбоорунун мисалдарынын бири катарында чакан бизнестин өкүлдөрүнүн «Кумтөрдөн» беш транспорттук контейнерди ижарага алуусу саналат. Бул контейнерлер жашылча-жемиштерди сактоо үчүн муздаткыч камераларына кайра жабдылган. Бизнесмендер жергиликтүү продукцияны сатып алып, аны сактап, кийин сата алышат.

Бул долбоор айыл чарба продукциясын берген фермерге да, аны саткан ортомчуга да пайда алып келген ийгиликтүү демилге эке-

нин тастыктады. Биз 2014 жылы дагы 10 контейнерди ижарага берүүнү, ошондой эле күн энергиясында иштеген жемиш кургатуучу камераларын киргизүүнү пландаштыруудабыз.

Бизнести колдоо

Биз жергиликтүү бизнести өнүктүрүүгө ар түрдүү жол менен колдоо көрсөтөбүз. Алардын эң маанилүүсү ушул отчеттун «Жергиликтүү сатып алуулар» бөлүмүндө кеңири сүрөттөлгөндөй, биздин жергиликтүү сатып алууларды киргизүү жана жаңы жергиликтүү продукция жана кызмат берүүчүлөрдү тартуу боюнча саясатыбызды киргизүүгө таянат.

Ошентсе да, жергиликтүү берүүчүлөр «Кумтөр» менен иш жүргүзүүдөн өтө көз каранды болуп калуу тобокелчилиги бар экендигин билебиз. Ошондуктан биз берүүчүлөр менен аларга бизнес процесстерди (сапатын контролу системасы сыяктуу) жакшыртууга жардам берүү үчүн иштешебиз жана Кумтөрдөн башка кардарларды издөөлөрүн рекомендация беребиз.

Башка бир маанилүү демилге болуп микрокаржылоо жана кредиттөө программасы саналат. Бул программанын негизинде Жети-Өгүз, Тоң райондорундагы жана Балыкчы шаарындагы жергиликтүү микрокредиттик уюмдар колдоого алынып, майда ишкерлер жана фермерлер үчүн төмөн үстөк пайыздуу кредиттерди берүүсү камсыз кылынган. Бул программалар боюнча берилген кредиттердин ставкалары Кыргызстан боюнча эң төмөн болуп саналат. 2006 - 2013 жылдары арасында «Кумтөр» ишканасы, 2013 жылы которулган 1 млн. долларды кошо алганда

24,159 млн. доллардан ашуун инвестиция жасаган.

2013 жылдын февраль айында Европалык реконструкция жана өнүктүрүү банкы (ЕРӨБ) менен өнөктөштүк алкагында Ысык-Көл областынын 6 жергесинде бир катар ийгиликтүү бизнес-семинарларды өткөрдүк. Чакан бизнестин 1 000ден ашуун өкүлү семинарга катышып, анда ЕРӨБ менен өнөктөштүктө 2012 жылдын аягында иштелип чыккан областтын «бизнес-картасын» түзүү боюнча изилдөөнүн натыйжалары менен таанышышты. Бул картаны түзүүдөгү эң алгачкы максат, региондогу бизнес-секторлордун кайсылары өзгөчө талапка бай, кайсылары болсо ашыкча жүктөлгөндүгүн көрсөтүп, бизнеске жаңы киришип жаткан жана учурда иштеп келген бизнесстердин багытын тууралоо үчүн мүмкүнчүлүк берүү.

Япониянын эл аралык кызматташуу агенттиги (JICA) менен бирге «Кумтөр» Ысык-Көлдүн жээгинде жүзөгө ашырылып жаткан «Бир айыл – бир продукт» долбоорунун демөөрчүсү болду. Адамдарды жамаатка таянган уюмдарга мүчөө кылып бириктирүү методун пайдаланып, өнөрпоздорду, усталарды жана иштеген айымдарды бириктирген чакан бизнестердин өсүшүн колдой алдык. Булардын бир мисалы катары Каракол шаарындагы джем даярдоо ишканасында JICA өкүлдөрү тарабынан өткөрүлгөн окутуулардын натыйжасында, азык-түлүктүн заманбап стандарттарынын киргизилиши болду. “Бир айыл – бир продукт” программасынын алкагында өндүрүлгөн товарлар Бишкек жана Каракол сыяктуу ири шаарлардын дүкөндөрүндө сатылууда.

КЫЗЫҚДАР ТАРАПТАРДЫН КООПТОНУЛАРЫН КЫСКАЧА СҮРӨТТӨӨ

Кызықдар тараптар	Тема	Маселелер каралган отчеттогу бөлүктөр
Кыргыз Республикасынын Өкмөтү жана Парламенти	<ul style="list-style-type: none"> • Юридикалык макулдашууларды өзгөртүү • Дооматтар жана мыйзамга өзгөртүүлөрдү киргизүү (мөңгүлөр) • Долбоордон түшкөн кирешелер 	<ul style="list-style-type: none"> • Президенттин кайрылуусу • Экономикалык жоопкерчилик • Бош тек жана муз • Социалдык жоопкерчилик
Ар кандай комиссиялар, мамлекеттик органдар жана жергиликтүү жамааттар	<ul style="list-style-type: none"> • Экономикалык кирешелер • Айлана-чөйрөгө таасир этүү • Биопартүрдүүлүккө таасир этүү • Таштандыларды башкаруу • Бош тек төгүндүлөрүн башкаруу • Туюккап дамбасынын кыймылы • Мөңгүлөргө таасир этүү • Мөңгү көлүн жырып кетүү • Кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруу жана каржылоо • Барскоон өрөөнүндөгү чандоо деңгээли • Дооматтар 	<ul style="list-style-type: none"> • Президенттин кайрылуусу • Экономикалык жоопкерчилик • Социалдык жоопкерчилик • Экологиялык бөлүмдөр • Айкын мисалдар • Калдыктар чарбасы • Бош тек жана муз • Кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруу
Жергиликтүү жамааттар, жаштар, аялуу топтор	<ul style="list-style-type: none"> • Ишке орношуу мүмкүнчүлүгү • Айлана-чөйрөгө таасир этүү • Суу ресурстары • Жамааттарды колдоо, долбоорлоо жана кайрымдуулук жардамы 	<ul style="list-style-type: none"> • Президенттин кайрылуусу • Социалдык жоопкерчилик • Жергиликтүү рынокто сатып алуулар • Сууну пайдалануу жана тазалоо
Жергиликтүү ишкерлер	<ul style="list-style-type: none"> • Товарларды жана кызматтарды берүү 	<ul style="list-style-type: none"> • Президенттин кайрылуусу • Экономикалык жоопкерчилик • Жергиликтүү рынокто сатып алуулар • Социалдык жоопкерчилик
Жумушчулар жана подрядчылар	<ul style="list-style-type: none"> • Ишке кабыл алуу шарттары • Жеңилдиктер • Саламаттыкты, эмгекти коргоо жана бакубаттуулук 	<ul style="list-style-type: none"> • Президенттин кайрылуусу • Элдин алдында жоопкерчилик • Ден соолукту коргоо жана коопсуздук техникасы
Айлана-чөйрө боюнча ӨЭУлар	<ul style="list-style-type: none"> • Айлана-чөйрөгө таасир этүү • Биопартүрдүүлүк стратегиясы • Кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруу 	<ul style="list-style-type: none"> • Президенттин кайрылуусу • Экологиялык бөлүмдөр • Кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруу

Карагат+ Долбоору

Карагат – Кыргызстанда абдан белгилүү жана жакшы көрүлгөн мөмө-жемиш. Кумтөр, жергиликтүү айылчарбачылыкты өнүктүрүү жана жаштар менен аялдарды катышууга кызыктыруу максатында Орто-Азиядагы өкмөттүк эмес жана саясий эмес «АВЕП» коомдук фондунун партнери. 2013 жылы башталган, бул үч жылдык долбоорго, Кумтөр тарабынан 900 000 АКШ доллары бөлүнүп берилмекчи. Долбоордун түпкү максаты: азык баалуу-

лугу көбүрөөк болгон жемишти жайылтуу, тамчы сугат негизинде үзүрлүү сугат системасын колдонуу, жемишти чогултуу жана сактоо жолдорун жакшыртуу. Долбоордун маанилүү курамбөлүгү болуп, жыл сайын өткөрүлүүчү жаңы мөмө-жемиш фестивалынын түптөлүшү эсептелинет. «АВЕП» жана Карагат+ долбоору жөнүндөгү кошумча маалыматтарды www.karagat.kg интернет баракчасынан таба аласыздар.

Кумтөрдүн берүүчүлөрү болуп калышкан чакан бизнестин үч ишканасынын мисалдары отчеттун «Жергиликтүү рынокто сатып алуулар» бөлүгүндө кенен жазылган.

Өнөктөштөр менен иштешүү

Кадырлуу өнөктөштөр менен иштешүү биздин иш-чаралардын маанилүү бөлүгү болуп саналат. Биздин эл аралык өнөктөштөрүбүз – бул Кыргыз жабдуу жана агробизнеси өнүктүрүү долбоору (KAED), Флора энд Фауна Интернешнл (ФФИ) эл аралык уюму, швейцариялык коммерциялык эмес Хельветас уюму негиздеген жергиликтүү өкмөттүк эмес уюм «АВЕП», Япониянын эл аралык кызматташуу агенттиги (JICA), Германия Эл аралык кызматташтык коому (GIZ), жана Транспаренси Интернешнл (Transparency International). Бул бөлүктө эске алынган уюмдардан тышкары, биз окутууну, материалдарды жана жабдууларды берүү тармагында, бир катар акцияларда төмөнкү уюмдар жана билим берүү институттары менен өнөктөшүп келебиз:

- Балыкчы регионалдык өнүктүрүү жана билим берүү борбору
- Борбор Азиядагы Америка университети
- Балдар үчүн социалдык интеграция борбору
- Психикалык саламаттыктын улуттук борбору
- Барскоон, Тамга, жана Тосор айылдарынын китепканалары
- «Теплоключенка» коомдук фонду.

Максат - натыйжа

Биз колдогон долбоорлордун иштелип чыгуу учурунда эле негизги көрсөткүчтөрү белгиленип, иш жүзүнө ашыруу убагында алдыга коюлган максаттарга жетишилгендигин контролдоого мүмкүнчүлүк берилет. Мунун мисалы болуп (баштапкы максаттарга байланыштуу) жаштар арасында жумушсуздук пайызынын азаюусу, долбоордун катышуучуларынын орточо айлык кирешесинин көбөйүшү жана айыл чарба продукцияларын сатуунун көбөйүшү саналат. Натыйжалар тыкан тандалышы жана өлчөнүлүүчү жана реалдуу болушу жана тышкы факторлордун таасирин минималдаштыруусу зарыл.

2014-ж. биз экономикалык таасир этүүнү изилдөөнү пландаштыруудабыз, ал бизге жергиликтүү жана мамлекеттик деңгээлдерде КРнын экономикасына таасирибизден улам ишмердүүлүгүбүздү жана жардамыбызды жакшы түшүнүүгө жана координациялоого жардам бермекчи.

“Жаштар Банкы” долбоору

Кумтөр ишканасынын финансылык жардамы менен Ысык-Көл облусунун 6 районунда “Жаштар Банктарынын” тармагы түзүлгөн. Калктын активдүүлүгүн арттыруу жана жеке жоопкерчилик сезимин өркүндөтүү максатын көздөгөн, “Жаштар Банктарын” негиздөө концепциясы дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө ийгиликтүү ишке ашырылып келүүдө. “Жаштар Банкы” жаш жарандарга, жергиликтүү коомчулуктун жашоосун өнүктүрүү жана аны долбоорго активдүү катыштыруу үчүн, өздөрүнүн идеяларын ишке ашырууга уникалдуу мүмкүнчүлүк түзөт. Ар бир “Жаштар Банкы” 8-10 ыктыярдуу мүчөдөн (14-25 жаштар арасы) турат жана жергиликтүү коомдун муктаждыгын баалоо, башка жаштардан түшкөн арыздарды карап чыгуу жана алардын ичинен каржыланууга татыктуусун тандоо аракеттери үчүн жооп беришет. 2013 жылы “Жаштар Банкы” про-

граммасы 82 грант алуу билдирмесин түзүп, алардын ичинен 44 жактырылган. Бул долбоорлордун бардыгы социалдык маселелерди чечүү жана жергиликтүү инфраструктураны калыбына келтирүүгө багыттылган. Ишке ашкан долбоорлордун арасында: мини-футбол үчүн чакан талаанын курулушу, жергиликтүү башкарма кызматкерлеринин ары-бери жүрүшү үчүн велосипедтердин алынышы, жолдордун оңдолушу, бала-бакчалардын жабдылышы, кеңсе жана интернет жабдыктарынын камсызданышы, тил жана тамак-аш жасоо курстарынын ачылышы.

Кумтөр жана Борбордук Азиянын Евразия Фонду (БАЕФ) ортосундагы кызматташтык алкагында түптөлгөн бул долбоор, адегенде 2 жылга эсептелген жана 250 000 АКШ долларына барабар финансылык каржылоону камтыйт.

Демөөрчүлүк жана кайрымдуулук жардам

Туруктуу өнүктүрүү боюнча программаларыбыздан тышкары, биз адатта жабдуулар жана кызматтар түрүндө бир жолу берилүүчү дотацияларды сунабыз. Өлкөнүн бардык аймактарынан жардам көрсөтүү өтүнүчтөрүн алабыз. Демөөрчүлүк жардам жөнүндө өтүнүчтөр жана сунуштар ай сайын биздин демөөрчүлүк жардам боюнча комитет тарабынан каралат жана төмөнкү шарттарга жооп берген кайрылуулар канааттандырылышы мүмкүн:

1. Жергиликтүү жамааттардын уюмдары же топтору болушу абзел (жеке адам же ишкана эмес);
2. Транспорттук жана медициналык тейлөө чыгымдарын каржылоо өтүнүчү болбошу абзел;
3. Жеке бизнести каржылоо өтүнүчү болбошу абзел;
4. Диний жана саясий максаттарды каржылоо өтүнүчү болбошу абзел;
5. Өкмөт менен байланышкан чыгымдарды каржылоо өтүнүчү болбошу абзел.

Ачык жана талаптуу демөөрчүлүк жардам көрсөтүү жараянын камсыз кылуу үчүн жетекчиликтин 6 мүчөсүнөн турган демөөрчүлүк комитети арыздарды кароо үчүн айына бир жолу чогулат жана алдардын арасынан эң ылайыктууларына макулдук берет. Биздин демөөрчүлүк жардам накталай акча менен эмес, «Кумтөр» сатып алган продукция же жабдуу катарында алуучуларга берилет. Андан соң жасалган зыяраттарда, берилген демөөрчүлүк жардамдын белгиленген багытта пайдаланылгандыгы текшерилет.

2013-ж. көрсөтүлгөн бир жолку жардамдардын мисалдарынын айрымдары:

- Балыкчы таэквондо федерациясы үчүн спорттук жабдуу (Жаштар комитети аркылуу)
- Дүлөйлөр жана азиздер коому үчүн кеңсе жабдуусу, саат, MP3 плеерлери жана аудиокитептер
- Н.Крупская атындагы мектеп үчүн эмерек жана окутуунун аудиовизуалдык каражаттары
- Жети-Өгүз районунун Тосор айылынын китепканасы үчүн китептер
- Тамга музыка мектеби үчүн музыкалык аспаптар жана эмерек
- Жети-Өгүз жаштар комитетине райондук паркты жана жаңы муз аянтын жакшыртуу үчүн спорттук жабдуу, парк скамейкалары жана музыкалык аппаратура

- Кажы-Сай жаштар комитетине спортзалды модернизациялоо үчүн спорттук жабдуу, эмерек жана кеңсе жабдуу
- Каракол областтык оорукана үчүн кубаттуулукту сактоочу генератор
- 2010 жылдан бери Жети-Өгүз районунун фермерлери бир миллион литрден ашуун субсидияланган күйүүчү май менен камсыздалды
- Көл-Төр айылында оор атлетика залы үчүн жабдуу
- Кажы-Сай айылындагы спорттук залды модернизациялоо
- Улуу Ата Мекендик согуштун ардагерлери үчүн Жеңиш күнүнө карата белектерди сатып алуу
- Балдарды коргоонун эл аралык күнү үчүн белектерди сатып алуу.

«Кумтөр» ишканасынын кызматкерлери да балдар үйлөрүн жана жетимдерди колдоо боюнча бир катар иш чараларга катышышты.

Дооматтар жана жол тосуулар

КРда иштеп жаткан эң ири ишканалардын бири катарында «Кумтөргө», ишкананын жүк ташуучу автоунаалары көтөргөн чаңы менен байланыштуу доолордон баштап ишке орноштуруу, ооруканаларды жана жолдорду курууга чейинки өтүнүчтөр келип түшөт.

2012-ж. жана 2013-ж. «Кумтөр» жергиликтүү жаматтар тарабынан жолдорду убактылуу тосуу тажрыйбасын башынан өткөрдү. 1 000ден ашуун демонстрант катышкан каршылыктарда адатта кен ишканасынан пайдаларды жана кирешелерди бөлүшүүнүн көбөйтүү талаптары коюлду. Жолдорду тосуу бир нече күнгө созулду, бирок алардын ар бири ийгиликтүү жөнгө салынды. Жергиликтүү прокуратура кызматкерлеринин жасаган тергөө иштеринин натыйжасында жана Кыргызстандык ММКлардын баяндоолорунда талкуулангандай, бул жол тосуулардын айрымдары опузалап акча талап кылууну көздөгөн майнапсыз аракеттерге байланыштуу болгон. Жалпысынан, жолдорду тосуу аракеттеринин жыштыгы жана масштабы азайганын белгилеп кетсек болот.

2013 жылы, мамилелерибизди жакшыртуу жана кызыкдар тараптар менен алып барылган иштерди каттоо, жамааттарга бөлүнгөн инвестициялык жумшоолорду башкаруу жана арыздарды менен милдеттенмелерди башкаруу максатында маалымат технологиясына (IT) негизделген «Kumtor Connect» жаңы башкаруу системасы негизделди.

Атайын терминдердин жана кыскартуулардын тизмеси

АК – Акционердик коом

АМЧ – агындылардын максималдуу чеги (өнөр жай агындыларын тазалоо боюнча жабдуулардан жана тиричилик агындыларын тазалоочу жабдуулардан чыгаруу үчүн колдонулуучу агындылардын максималдуу чегинин нормативдери)

Ачык карьер – Минералдардын толук бойдон жердин үстүнөн ачык жол менен казылып алынган кен ишканасы

АЧКЖТЧМА – Айлана-чөйрөнү коргоо жана токой чарбасы боюнча Мамлекеттик агенттик

АЫФ – Алтын ылгоо фабрикасы

Башкаруу – ишкананын жетектөө, башкаруу же контролдоо методуна таасир этүүчү процесстердин, нормалардын, стратегиялардын, мыйзамдардын жана институттардын комплекси

Биоартүрдүүлүк – «биологиялык ар-түрдүүлүк» сөз айкашынын кыскартылышынан чыккан, бир экосистемага таандык жандуу организмдердин ар түрдүүлүгү. Буга түрлөрдүн арасындагы, түрлөрдүн ортосундагы жана экосистема ичиндеги ар түрдүүлүк кирет

Бороо Голд Компани – «Центеранын» Монголиядагы өндүрүштүк ишканасынын аталышы

БЧЧ – Босоголук чектин чоңдугу: концентрациянын максималдуу чеги же чыгындылар нормативдери

Бөлүштүрүлбөгөн экономикалык нарк – GRI тарабынан колдонулуучу бөлүштүрүлүүчү экономикалык нарктан аз өндүрүлгөн, экономикалык нарк катары эсептелген ЕС1 экономикалык көрсөткүчүнүн компоненти (тагыраак маалымат алуу үчүн: www.globalreporting.org)

Булгануу деңгээлинен ашып кетүү учуру – айлана-чөйрөгө зыян алып келген же алып келиши мүмкүн болгон учур. Көлөмү жана олуттуулук шкаласы боюнча ТИП I-ден (олуттуу эмес) Тип V-ке чейин (катастрофалык) классификацияланат

Валюта – кыргыз сому (КГС), 2013-ж. валютанын алмашуу курсу: 1 АКШ доллары = 48,44 КГС (2013-ж. үчүн орточо курс)

ГДж – Гига-Джоуль, бир миллиард (10⁹) Джоулга барабар

ддм – деңиз деңгээлинен өйдө метрлер

ДССУ – Дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюму

ЕРӨБ – Европалык реконструкция жана өнүктүрүү банкы

Жамааттык келишим – ишкана жана кызматкерлердин бир/же андан көп уюмдары менен, же болбосо, андай уюмдун жоктугунан улам, ал кызматкерлердин мыйзамдуу жана ыйгарым укуктуу өкүлдөрү менен, улуттук мыйзамдарга жана токтомдорго ылайык түзүлгөн келишим

Жаратылышты коргоо чараларын башкаруу системасы (ЖКЧБС) – уюм тарабынан чечимдерди кабыл алууда жана тобокелчиликтерди башкарууда экологиялык аспектилерди эске алуу менен өндүрүштүк ишмердүүлүктүн экологиялык көрсөткүчтөрүн өркүндөтүүгө жардам берүү максатында иштелип чыккан концепция

ЖЖБК – жергиликтүү жамааттар менен байланыштар боюнча кызматкерлер, алардын максаты болуп «Кумтөр» менен жергиликтүү жамааттардын жана кызыкдар тараптардын жемиштүү өз ара мамилелерин өнүктүрүү жана башкаруу саналат.

Жергиликтүү берүүчүлөр – өздөрү камсыздаган ишкананын жайгашкан өлкөсүндө кызмат кылган берүүчүлөр

ЖКЧП – Жаратылышты коргоо чараларынын планы

Жооптуу казып алуу – бардык кызыкдар тараптардын, өзгөчө жергиликтүү калктын, укуктары урматталган, иштин коопсуз усулдары пайдаланылган, айлана-чөйрө корголгон, адамдын саламатына тийген таасири минималдаштырылган, эл аралык алдынкы иш методдору пайдаланылган, кабыл алуучу өлкөлөр үчүн пайда алууда мыйзамдын үстөмдүгү сакталган минералдарды ар тараптуу жана ачык казып алуу. Ошондой эле корпоративдүү жоопкерчиликти да караңыз

ЖТК – жол транспорт кырсыгы

Ишке ашпаган терс окуя (ИАТО) – потенциалдуу кооптуу терс окуяга (ПКТО) же травматизмге алып келүү мүмкүнчүлүгү болгон белгилүү бир коркунуч булагы

Калдыктар – экономикалык кызыкчылык жараткан металлдар же минералдар майдалоо аркылуу кенден алынгандан кийин калган материал

Катталган травматизм учурларынын жыштыгы (КТУЖ) – өлүмгө, эмгекке жарамдуулугун жоготкон травмаларга жана медициналык жардам талап кылынуучу травмаларга алып келген окуяларды кошо алганда, үстүбүздөгү жылда олуттуу жабыркаган адамдарды пайыз менен өлчөө. $KЖОЖ = [(эмгекке жарасыздыка алып келген травмалар + медициналык жардам талап кылган травмалар) \times 200\ 000] / \text{иштелген саат}$

КБК – катуу бөлүкчөлөрдүн жалпы көлөмү

КЖКП – Кен ишканасын жабуунун концептуалдуу планы (төмөнкүнү да кар. Кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруу планы)

КЖОЖ – кар. Каттоого жаткан окуялардын жыштыгы

Кен – табигый процесстердин негизинде пайда болгон минерал түзүлүштөрү (адатынча тектер). Ал түзүлүштөрдүн ичинен металлдар же болбосо минералдык элементтердин пайдалуу компоненттери, иштетүү жолу менен, экономикалык пайда табуу максатында чыгарылат

Кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруу планы – коомдук коопсуздуктун жана тоо-кен иштерине кабылган территориялардын физикалык, химиялык жана биологиялык сапаттарын алгылыктуу деңгээлге чейин калыбына келтирүү кепилдиги үчүн иштелип чыккан план. Пландын негизги максаты, реабилитацияга учураган аймактын, алтын казуу иштеринин аякташы менен, жергиликтүү коомчулукка кыйынчылык түзбөй тургандай кылып калтыруу

км – километр

КМЧ – концентрациянын максималдуу чеги. Жер үстүндөгү суулардын сапатын сактоого арналган контрол түйүнүндө колдонулган нормативдер (W.1.5.1 түйүнүнө тиешелүү)

КОК – Кумтөр Оперейтинг Компани

Коркунуч – белгилүү бир шарттарда иш ордунда кандайдыр-бир нерсеге же кимдир-бирөөгө потенциалдуу зыяндын же терс таасирдин булагы

Корпоративдик жоопкерчилик – корпоративдик өзүн-өзү жөнгө салуунун анда ишканалар алардын ишмердүүлүгүнүн айлана-чөйрөгө, керектөөчүлөргө, иштөөчүлөргө, жамааттарга жана кызыкдар тараптарга таасир этүүсү үчүн жоопкерчиликти камтышкан, бизнес-моделге интеграцияланган формасы

КТС – «кычкыл тектерден чыккан суу» термини, рН-деңгээлин түшүрө турган бош тектер менен контактта болуп, таасирленген, жана өз кезегинде айлана-чөйрөгө металлдарды бошотуп, мобилизациялап агып чыккан кычкылданган кен сууларын билгизет

КТАД – Кен казуу тармагында ачыктыкты камсыздоо демилгеси

Кумтөр Голд Компани – «Центерранын» Кыргыз Республикасындагы өндүрүштүк ишканасынын аталышы

Кызыкдар тарап – биздин ишмердүүлүгүбүздүн финансылык, коопсуздук, экологиялык жана социалдык аспектилери тарабынан оң же терс таасир алган адам же адамдар тобу, жана ошондой эле биздин ишмердүүлүгүбүздө кызыкчылыгы болгон же ишмердүүлүгүбүзгө таасири тийген тараптар

Кызыкдар тараптар менен өз ара кызматташуу - Кызыкдар тараптар менен ар түрдүү жолдор аркылуу байланышта болуп, алардын көйгөйүндө эң ири кандай социалдык жана экологиялык маселелер бар экендигин билүү жана биздин ишкананын ошол маселелерге тийиштүү өз чечимдерибизди жана кыймыл-аракеттерибизди кантип оңоп-түзөш керегибизди түшүнүү максатында

Кыргыз сому – кыргыз сому (KGS): валютанын алмашуу курсу үчүн Валюта сөзүн караңыз.

л – литр (эл аралык өлчөм системасы негизинде көлөм өлчөө бирдиги)

м – метр (эл аралык өлчөм системасы негизинде узундук өлчөө бирдиги)

мм – миллиметр (эл аралык өлчөм системасы негизинде узундук өлчөө бирдиги, метрдин 1/1000 бөлүгү)

Олуттуу төгүлүүлөр – «Центерранын» кырсык жөнүндө отчет берүү системасынын аныктамасына ылайык, III же жогорку деңгээлдеги ар кандай төгүлүүлөр «Центерранын» Директорлор кеңешине билдириле тургандай олуттуу деп эсептелинет

Олуттуулук – Корпоративдик Жоопкерчилик Отчетуна киргизилип, сында ла турган деңгээлге жеткен экономикалык, экологиялык же социалдык маселе/же көрсөткүч ал корпоративдик жоопкерчилик боюнча отчетто маалыматтын ачылышына кепилдик берүү үчүн жетишээрлик маанилүү болуп калган босоголук чоңдук

Отчеттуулуктун глобалдык демилгеси (Global Reporting Initiative же GRI) – бүтүндөй дүйнө боюнча өз тармагы болгон, уюмдун ишинин экономикалык, экологиялык жана социалдык көрсөткүчтөр боюнча натыйжалуулугун өлчөө жана отчеттуулук үчүн принциптерден жана көрсөткүчтөрдөн турган отчеттуулуктун кеңири пайдаланылуучу туруктуу системасын иштеп чыккан уюм. Көбүрөөк маалымат алуу, ошондой эле GRI структураларын жана көрсөткүчтөрүн аныктоо үчүн төмөнкү сайтка кириңиз: www.globalreporting.org

ӨАТК – өнөр жай агындыларын тазалоочу жай

Өз ара кызматташуу - бардык кызыкдар тараптар алардын келечегине таасир этүүчү чечимдер жөнүндө маалымдар болуусун жана катышуусун кепилдөөчү контакты, диалогду жана өз ара аракеттенүүнү кармап туруу процесси

ӨЭУ – Өкмөттүк эмес уюм, негизинен жеке адамдардын бөлүп берген акчасына негизделген, эч бир мамлекеттик же саясий түзүлүшкө кирбеген коммерциялык эмес топ. ӨЭУ жергиликтүү, регионалдык, улуттук жана эл аралык деңгээлдерде экологиялык, социалдык жана экономикалык маселелерге басым жасайт

ПГ – Парник (күнөскана) газдары – чыгындылар адатта CO₂ эквиваленттери (CO₂e) түрүндө берилет

Потенциалды арттыруу – адамдардын билими менен ыгын күчөткөн жана коомчулуктун туруктуу өркүндөп-өсүшүн камсыздаган структураларды жана процесстерди жакшыртуу максатында жүргүзүлгөн иш чаралар жана демилгелер

Рекультивация – казып алуу же геологиялык чалгындоо иштерин аяктагандан кийин аянтты калыбына келтирүү

СКК/СК (QA/QC) – Тийиштүү мамилени жана так натыйжаларды кепилдөө максатында үлгүлөрдү жыйноо, иштетүү жана анализдөө үчүн сапаттын контролун камсыздоо жана сапатты контролдоо программасы

СТЖ – Суу тазалоочу жай

СЭМК – Сарычат-Ээрташ мамлекеттик коругу, «Кумтөр» кен ишканасы менен жанаша жайгашкан өзгөчө корголуучу территория

ТАТК – тиричилик агындыларын тазалоочу курулмалар

Туруктуу өнүктүрүү – «Жалпыбыздын келечеги» отчетунда (Брундтланд комиссиясынын отчету катары кеңири белгилүү болгон) туруктуу өнүктүрүү идеясы биринчи планга коюлган. «Туруктуу өнүктүрүү – болочок муундардын өз керектөөлөрүн канааттандыруу мүмкүнчүлүктөрүн курмандыкка чалбастан, азыркы муундардын керектөөлөрүн канааттандыруучу өнүктүрүү». Корпоративдүү жоопкерчиликти да караңыз. «Кумтөр» жамааттардын өздөрүн колдоо аракеттерин чектебеген, бардык аракеттерин биздин жамааттардын жана алардын айланасындагылар арасында узак мөөнөттүү туруктуулукту алдыга жылдыра турган экономикалык активдүүлүк үчүн жумшоо менен минерал кендерин иштетүүдө

Туруктуулук – экономикалык, экологиялык жана социалдык маселелерди бириктирген чечимдерди кабыл алууга мамиле. Корпоративдүү жоопкерчиликти да караңыз

Туюккап – адам баласынын ден-соолугуна жана жаратылашка терс таасирин тийгиздирбөө максатында чаласуюк калдыктарды жайгаштыруу жана башкаруу инфратүзүм комплекси. Бул комплекс, транспорттук түзүмдөн, суу топтоочу жасалма көлмөлөрдөн, туюккап дамбаларынан, суу тазалоочу жайлардан жана өнөр-жай агындыларын тазалоочу жайлардан, жана ошондой эле тазаланган сууну агызуу объектилеринен турат

Цианид – кенден алтынды эритүү максатында колдонулган, көмүр жана азот камтыган, химиялык кошунду

ЦПЭИ – Цианидди пайдалануу боюнча эл-аралык институту

ЧМЧ – Чыгындылардын максималдуу чеги

ЭЖАТ – Эмгекке жараксыздыкка алып келген травма

Экологиялык баалоо – Жаңы кен-иштетүү сунуштары жөнүндө негизги чечимдерди жана милдеттенмелерди кабыл алуунун алдында, алардын биофизикалык, социалдык ж.б. тиешелүү таасирлерди аныктоо, божомолдоо, баалоо жана азайтуу процесси

Этикалык нормалардын топтому – «Центерранын» жогорку моралдык жана этикалык стандарттарды таанууга берилгендигин баяндаган жана корпоративдик жүрүм-турумун аныктаган саясат

ЭФК – Эл аралык финансы корпорациясы, Бүткүл дүйнөлүк банктын тобунун мүчөсү

ISO (ИСО) – Стандартташтыруу боюнча эл аралык уюм, рекомендациялануучу эл аралык стандарттардын эң ири иштеп чыгуучусу

SAEL - Stewart Assay and Environmental Laboratories LLC (Алекс Стюарт Лабораторис лабораториялардын эл аралык тобунун бөлүмү), Кара-Балта шаарында (Кыргыз Республикасы) жайгашкан

IFRIC 20 – Эл аралык финансылык отчеттуулукту түшүндүрүү комитети / Ачык ыкма менен иштетүүлүк кен жайынын өндүрүштүк стадиясындагы бош текти алып салуу чыгымдары

ТИРКЕМЕ

2013-ж. экологиялык мониторинг боюнча маалыматтар

Тиркеменин мазмуну

Чаңдын орточо айлык концентрациясы

«Кумтөр» кен ишканасында чаңдагы металлдардын жана радионуклиддердин курамы

«Кумтөрдүн» метеорологиялык станциясынан маалыматтар

Айлык жаан-чачындар

Шамалдын ылдамдыгы жана багыты

Шамалдын куюгуусу

Орточо жумалык температура

Суунун сапаты боюнча маалыматтар

2013-ж. чаңдын орточо айлык концентрациясы (КБЖК) (микрограмм/м³)

Станция	ЯНВ	ФЕВ	МАР	АПР	МАЙ	ИЮН	ИЮЛ	АВГ	СЕН	ОКТ	НОЯ	ДЕК
A1.1	121	41	71	125	43	114	20	30	53	67	69	36
A1.2	262	274	96	137	57	70	39	32	66	108	213	79
A1.3	113	33	81	109	33	54	29	18	37	75	48	25
A1.4	66	69	107	143	43	90	53	46	80	128	102	62
A1.5	21	40	66	122	23	144	161	93	153	131	134	38
A1.6	22	56	165	62	17	184	11	24	51	34	41	10

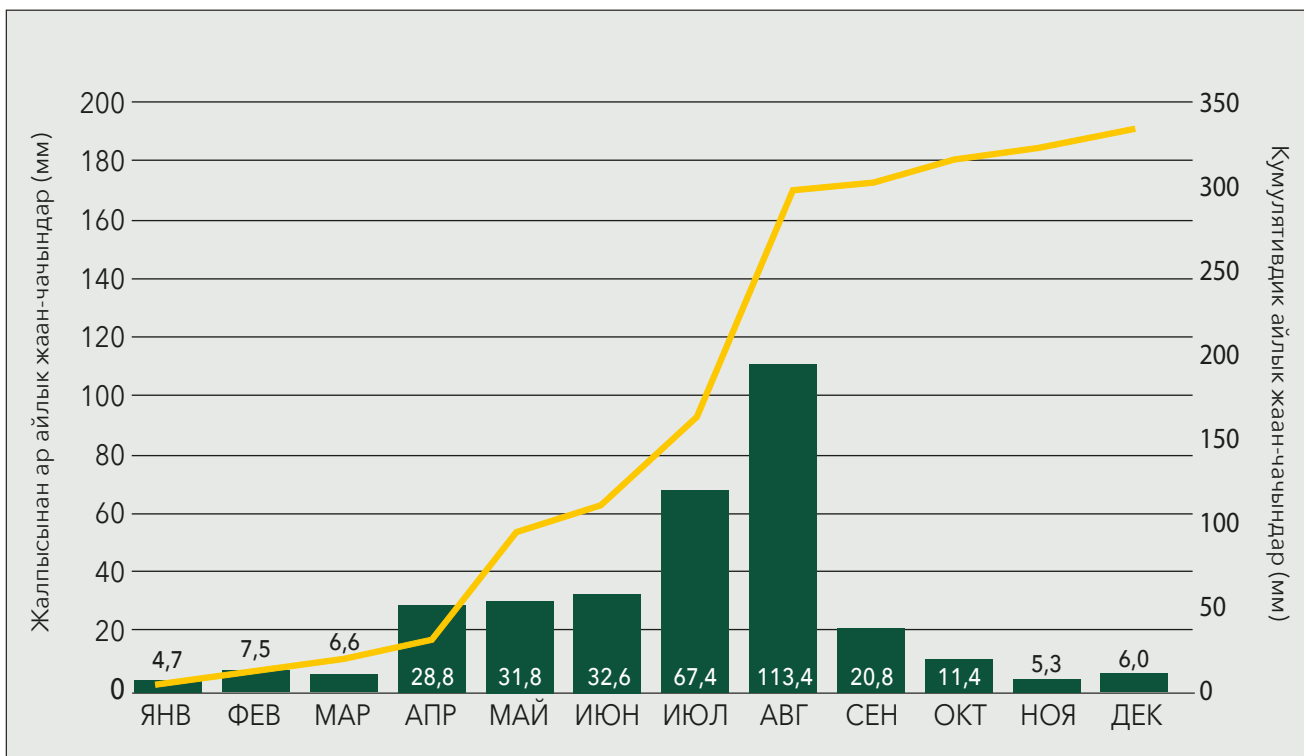
2013-ж. «Кумтөр» кен ишканасында чаңдагы металлдардын жана радионуклиддердин курамы (КБЖК)

Станция	CN (нг/м ³)	As (нг/м ³)	Ni (нг/м ³)	Se (нг/м ³)	S ¹ (нг/м ³)	U (нг/м ³)	Zn (нг/м ³)	Pb-210 (мБк/м ³)	Ra-226 (мБк/м ³)	Sr-90 (мБк/м ³)
A1.1	0,07	0,80	1,80	0,02	97,6	0,31	142,24	0,06	0,07	0,03
A1.2	0,07	1,20	2,60	0,04	186,9	0,35	67,43	0,089	0,007	0,04
A1.3	0,28	0,80	1,80	0,03	94,3	0,23	10,41	0,092	0,004	0,03
A1.4	0,08	1,10	2,20	0,04	180,1	0,38	65,87	0,111	0,007	0,04
A1.5	0,01	0,60	1,70	0,02	138,3	0,22	130,14	0,055	0,004	0,03
A1.6	0,04	3,40	6,90	0,12	285,6	1,07	346,26	0,43	0,007	0,13

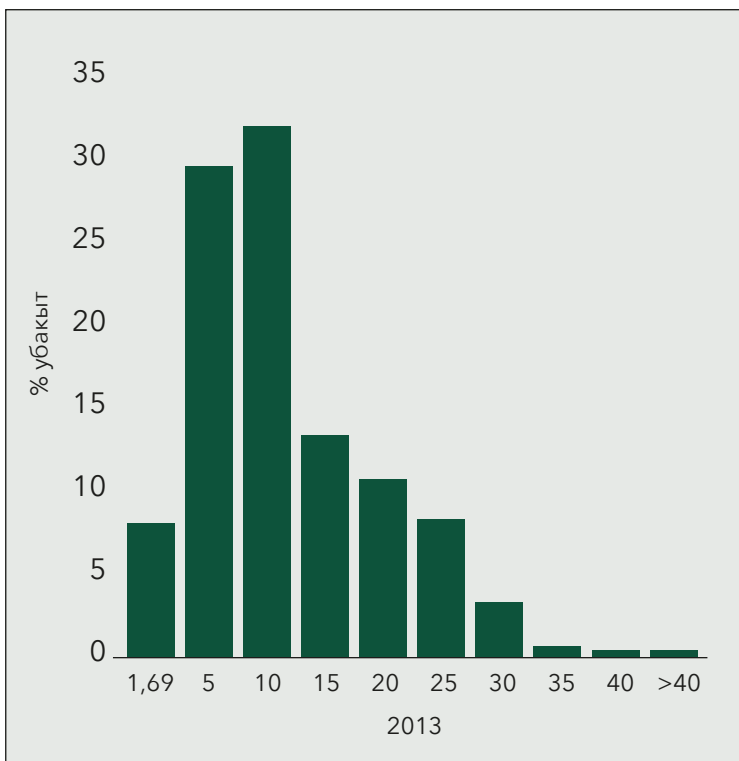
ЭСКЕРТҮҮ | ¹ Сүчүн босоголук чектин чоңдуктары жок, ошондуктан SO₂ үчүн босоголук чектин чоңдуктары колдонулуп, моль ара катышы боюнча туураланат. ² ACGIH боюнча (Американын гигиена боюнча мамлекеттик жана өндүрүштүк адистердин конференциясы) радиоактивдүү эмес элементтер үчүн босоголук чектин чоңдуктары нг/м³ өлчөмүндө берилген. ICRP (Радиологиялык коргонуу боюнча эларалык комиссия) абадагы радионуклиддердин концентрациясын, нг/м³ түрүндө берилген U-дан тышкары, мБк/м³ өлчөмүндө берет. с.ж. - стандарт жок.

2013-ж. жаан-чачындар (мм суунун эквиваленти)

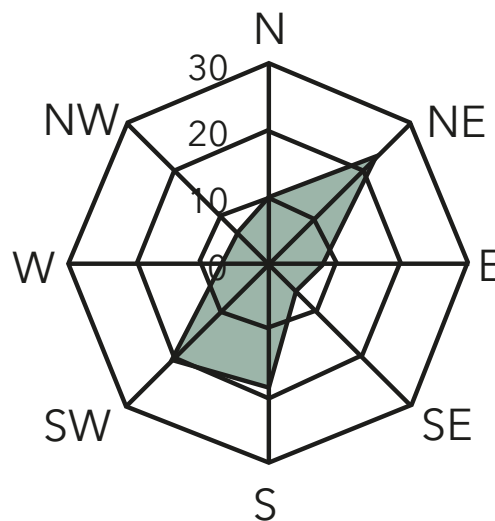
■ Айлык жалпы ■ Кумулятивдик жалпы

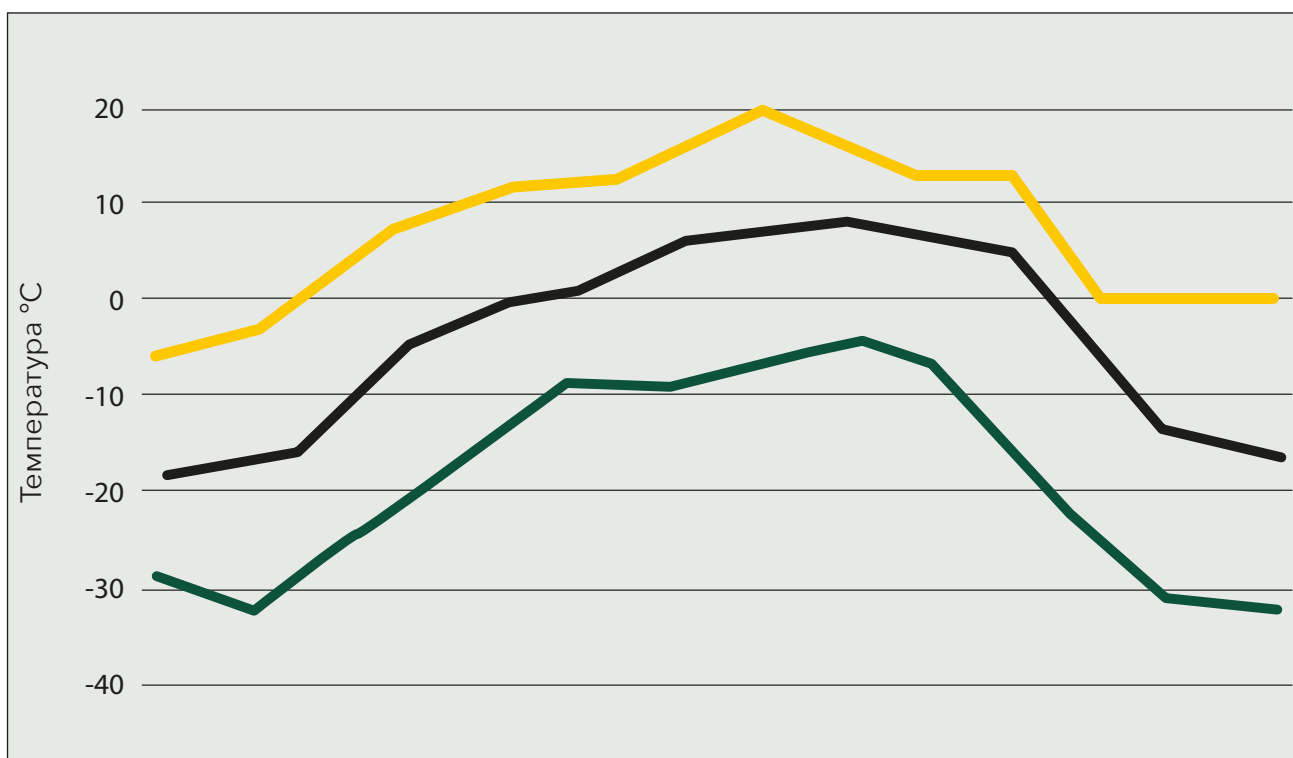
2013-ж. шамалдын ылдамдыгы жана багыты (км/саат)

2013-ж. шамалдын куюгуусу (%)

2013-ж. орточо айлык температура

■ МИНИМАЛДУУ
 ■ МАКСИМАЛДУУ
 ■ ОРТОЧО

	ЯНВ	ФЕВ	МАР	АПР	МАЙ	ИЮН	ИЮЛ	АВГ	СЕН	ОКТ	НОЯ	ДЕК
МИНИМАЛДУУ	-28,8	-32,6	-22,7	-16	-8,8	-9,5	-5	-3,9	-8,3	-21,7	-30,5	-31,7
МАКСИМАЛДУУ	-4,5	-3,4	5,7	9,8	12,1	16,1	19,1	16,3	13,5	13,3	-0,6	-0,2
ОРТОЧО	-18,3	-17	-6,8	-3,1	0	3,7	5,1	5,1	2,6	-2,5	-13,6	-16,9

2013-ж. «Кумтөрдүн» метеорологиялык станциясынан чогултулган маалыматтар

2013	2013-ж. ОРТОЧО СААТТЫК КӨРСӨТКҮЧТӨР									Сааттык көрс. Жалпы жаан-чачын, мм	ОРТОЧО 5 СЕКУНДАЛЫК КӨРСӨТКҮЧ				
	Шам. ылд. 10 м, км/с	Шам. баг. град. Чыныгы түндүк	Шам. ылд. 0,5 м, км/с	ТЕМПЕРАТУРА, °С			Сал. ным., %	Конденс. темп., °С	Күн радиация, кВ/м ²		Темп., °С	Сал. ным., %	Конденс. темп., °С	Баром. басым, мбар	
				Орт./саат	Макс., 5 сек.	Мин., 5 сек.									
ЯНВ	макс мин орт	36,0 0,2 6,7	358,8 0,3 24,7	20,9 0,0 4,6	-8,0 -27,6 -18,3	-4,5 -26,3 -17,3	-8,7 -28,8 -19,4	89,8 22,6 62,8	-12,7 -37,6 -25,8	0,58 0,002 0,11		-7,2 -27,0 -18,4	89,9 23,9 62,8	-12,9 -37,2 -25,8	656,0 642,7 650,4
	жалпы										4,7				
ФЕВ	макс мин орт	31,6 0,0 7,5	359,6 0,3 127,7	21,8 0,0 5,2	-5,6 -30,5 -17,0	-3,4 -29,3 -15,7	-6,4 -32,7 -18,2	91,5 20,7 66,2	-9,9 -42,2 -23,7	0,70 0,002 0,15		-5,5 -29,9 -17,0	92,7 19,1 66,1	-10,0 -42,0 -23,7	659,4 645,0 650,8
	жалпы										7,5				
МАР	макс мин орт	35,5 0,0 8,9	358,8 0,0 167,7	24,1 0,0 6,0	4,3 -21,3 -6,8	5,7 -19,9 -5,9	4,0 -22,7 -7,8	94,7 17,0 63,0	-4,6 -27,6 -13,3	0,86 0,002 0,20		4,1 -20,9 -6,8	94,8 17,5 62,9	-4,6 -27,5 -13,3	660,5 650,0 655,5
	жалпы										6,6				
АПР	макс мин орт	38,3 0,15 10,4	359,3 1,0 190,3	24,5 0,0 6,5	8,9 -15,7 -3,1	9,8 -15,3 -2,3	8,4 -16,0 -3,8	98,9 16,5 63,8	-1,1 -21,3 -9,6	0,97 0,002 0,24		9,4 -15,7 -3,1	98,9 17,6 63,9	-1,2 -20,3 -9,6	661,9 647,7 656,5
	жалпы										28,8				
МАЙ	макс мин орт	48,1 0,2 11,9	359,8 0,0 188,1	27,3 0,0 6,4	11,7 -8,4 0,0	21,1 -8,1 0,8	10,8 -8,8 -0,7	99,9 21,4 68,8	0,7 -14,4 -5,2	1,07 0,002 0,25		11,39 -8,29 0,04	99,90 22,57 68,58	0,83 -14,10 -5,25	662,4 653,3 658,2
	жалпы										31,8				
ИЮН	макс мин орт	41,48 0,27 13,49	360,0 0,56 192,29	26,7 0,00 6,8	14,8 -8,9 3,7	16,1 -8,3 4,6	14,2 -9,5 2,8	99,2 15,2 64,6	4,5 -12,6 -2,6	1,08 0,002 0,27		5,7 -8,6 3,7	99,1 14,5 64,5	4,2 -13,2 -2,6	663,5 651,2 658,1
	жалпы										32,6				
ИЮЛ	макс мин орт	39,9 0,1 11,6	359,5 0,5 182,0	23,4 0,0 7,2	18,4 -4,3 5,1	19,1 -3,4 5,9	17,8 -5,0 4,2	99,6 14,4 66,3	4,3 -6,4 -1,0	1,12 0,002 0,26		18,3 -4,0 5,1	99,6 14,6 66,3	4,3 -6,4 -1,0	663,4 654,4 658,7
	жалпы										67,4				
АВГ	макс мин орт	44,1 0,7 12,5	359,9 0,2 172,1	24,15 0,00 6,0	15,87 -3,10 5,13	16,31 -2,49 5,90	15,47 -3,83 4,37	99,40 13,01 69,38	6,31 -15,81 -0,27	1,08 0,00 0,21		16,0 -2,7 5,1	99,4 13,6 69,4	6,4 -15,1 -0,3	663,5 656,9 660,2
	жалпы										113,4				
СЕН	макс мин орт	35,4 0,0 10,6	358,5 1,5 172,1	21,8 0,00 4,0	13,1 -7,5 2,6	13,5 -6,5 3,5	12,7 -8,3 1,8	99,9 11,5 58,8	1,0 -17,8 -5,1	0,96 0,002 0,22		13,0 -7,4 2,6	99,9 11,6 58,7	0,9 -16,4 -5,1	664,5 653,7 660,6
	жалпы										20,8				
ОКТ	макс мин орт	38,5 0,0 9,2	359,8 0,3 159,2	0,0 0,00 0,0	12,6 -20,2 -2,5	13,3 -18,4 -1,6	12,1 -21,7 -3,3	97,1 13,0 56,1	-2,6 -24,6 -10,9	0,76 0,002 0,17		12,5 -20,2 -2,5	96,9 13,0 56,1	-2,7 -24,8 -10,9	665,0 653,7 660,6
	жалпы										11,4				
НОЯ	макс мин орт	29,8 0,1 6,6	358,8 0,1 125,8	0,0 0,00 0,0	-2,1 -29,4 -13,6	-0,6 -28,8 -12,4	-2,6 -30,5 -14,7	90,5 23,0 61,2	-9,7 -38,0 -21,0	0,62 0,002 0,11		61,0 -29,3 -13,5	90,1 23,9 61,2	-10,1 -39,2 -23,9	661,7 649,7 657,4
	жалпы										5,3				
ДЕК	макс мин орт	27,1 0,4 6,1	359,2 0,5 114,2	0,0 0,00 0,0	-1,6 -30,9 -16,9	-0,2 -30,1 -15,6	-2,3 -31,7 -18,1	91,8 27,2 64,4	-9,9 -39,5 -23,9	0,47 0,002 0,08		-1,8 -30,8 -16,9	92,0 26,7 64,4	-9,8 -39,5 -23,9	659,6 648,3 653,2
	жалпы										6,0				
Жылдык	макс мин орт	48,1 0,0 15,6	360,0 0,00 173,2	27,3 0,0 7,4	18,4 -30,9 -5,2	19,1 -30,1 -4,2	17,8 -32,7 -6,0	99,9 11,5 59,3	6,3 -42,2 -13,2	1,12 0,0 0,35		61,0 -30,8 -3,3	99,9 11,6 59,4	6,4 -42,0 -13,1	665,0 642,7 656,3
	жалпы										336,3				

	Янв-13	Фев-13	Мар-13	Апр-13	Май-13	Июн-13	Июл-13	Авг-13	Сен-13	Окт-13	Нов-13	Дек-13
УЛГУ СТАНЦИЯСЫ: W1.6												
Жеринден маалымат												
Темп	°C											
Конд-Ф	мС/см											
pH-F	pH өлчөм											
Негизги элементтер												
Ca	мг/л											
Cl	мг/л											
CO ₃	мг/л											
HCO ₃	мг/л											
K	мг/л											
Mg	мг/л											
Na	мг/л											
SO ₄	мг/л											
T-Катуулук	мг/л											
T-Шакардык	мг/л											
Жалпы металдар												
Ag	мг/л											
Al	мг/л											
As	мг/л											
B	мг/л											
Ba	мг/л											
Be	мг/л											
Bi	мг/л											
Cd	мг/л											
Co	мг/л											
Cr	мг/л											
Cu	мг/л											
F	мг/л											
Fe	мг/л											
Hg	мг/л											
Mn	мг/л											
Mo	мг/л											
Ni	мг/л											
Pb	мг/л											
Sb	мг/л											
Se	мг/л											
Si	мг/л											
V	мг/л											
Zn	мг/л											
Азык заттар												
Ионизацияланбаган NH ₃	мг/л											
NH ₃ -N	мг/л											
NO ₂ -N	мг/л											
NO ₃ -N	мг/л											
T-PO ₄	мг/л											
TKN	мг/л											
Катуу заттар												
Turb-L	NTU											
TDS	мг/л											
TSS	мг/л											
Калдык элементтер												
CN-F	мг/л											
CN-T	мг/л											
CN-WAD	мг/л											

	Янв-13	Фев-13	Мар-13	Апр-13	Май-13	Июн-13	Июл-13	Авг-13	Сен-13	Окт-13	Нов-13	Дек-13
УЛГУ СТАНЦИЯСЫ: W1.7												
Жеринден маалымат												
Темп	°C											
Конд-Ф	мС/см											
pH-F	pH өлчөм											
Негизги элементтер												
Ca	мг/л											
Cl	мг/л											
CO ₃	мг/л											
HCO ₃	мг/л											
K	мг/л											
Mg	мг/л											
Na	мг/л											
SO ₄	мг/л											
T-Катуулук	мг/л											
T-Шакардык	мг/л											
Жалпы металдар												
Ag	мг/л											
Al	мг/л											
As	мг/л											
B	мг/л											
Ba	мг/л											
Be	мг/л											
Bi	мг/л											
Cd	мг/л											
Co	мг/л											
Cr	мг/л											
Cu	мг/л											
F	мг/л											
Fe	мг/л											
Hg	мг/л											
Mn	мг/л											
Mo	мг/л											
Ni	мг/л											
Pb	мг/л											
Sb	мг/л											
Se	мг/л											
Si	мг/л											
V	мг/л											
Zn	мг/л											
Азык заттар												
Ионизацияланбаган NH ₃	мг/л											
NH ₃ -N	мг/л											
NO ₂ -N	мг/л											
NO ₃ -N	мг/л											
T-PO ₄	мг/л											
TKN	мг/л											
Катуу заттар												
Turb-L	NTU											
TDS	мг/л											
TSS	мг/л											
Калдык элементтер												
CN-F	мг/л											
CN-T	мг/л											
CN-WAD	мг/л											

	Янв-13	Фев-13	Мар-13	Апр-13	Май-13	Июн-13	Июл-13	Авг-13	Сен-13	Окт-13	Нов-13	Дек-13	
УЛГУ СТАНЦИЯСЫ: W6.1													
Жериден маалымат													
Темп	°C												
Конд-Ф	мС/см												
pH-Ф	pH өлчөм												
Негизги элементтер													
Ca						38,8	35,7	42,0					
Cl						3,3	1,8	3,2					
CO ₃						1	1	1					
HCO ₃						86	76	92					
K						0,75	0,84	0,87					
Mg						4,82	4,61	5,76					
Na						2,39	1,91	2,60					
SO ₄						19	18	35					
T-Катуулук						90	80	120					
T-Шакардык						71	62	75					
Жалпы металлдар													
Ag	мг/л												
Al						0,03	0,03	0,43					
As	мг/л												
B	мг/л												
Ba						0,0065	0,001	0,035					
Be						0,00015	0,0002	0,0002					
Bi	мг/л												
Cd						0,0003	0,0003	0,0007					
Co	мг/л												
Cr	мг/л												
Cu						0,005	0,005	0,005					
F	мг/л												
Fe						0,078	0,005	0,683					
Hg	мг/л												
Mn								0,019					
Mo	мг/л												
Ni						0,005	0,005	0,005					
Pb						0,002	0,002	0,002					
Sb							0,001	0,001					
Se							0,001	0,001					
Si	мг/л												
V	мг/л												
Zn						0,0035	0,001	0,013					
Азык заттар													
Ионизацияланбаган NH ₃ мг/л													
NH ₃ -N	мг/л												
NO ₂ -N						0,04	0,04	0,04					
NO ₃ -N						0,0015	0,001	0,001					
T-PO ₄	мг/л												
TKN	мг/л												
Катуу заттар													
Turb-L	NTU												
TDS						163	117	106	147	226	71		
TSS						27	1	8	10	41	80		
Калдык элементтер													
CN-F	мг/л												
CN-T						0,005	0,006						
CN-WAD	мг/л												

	Янв-13	Фев-13	Мар-13	Апр-13	Май-13	Июн-13	Июл-13	Авг-13	Сен-13	Окт-13	Нов-13	Дек-13	
УЛГУ СТАНЦИЯСЫ: SDP													
Жериден маалымат													
Темп	°C												
Конд-Ф								12,2	9,36	11,4			
pH-Ф								7,4	5,3	8,1			
Негизги элементтер													
Ca	мг/л												
Cl								44,7	52,7	52,8	310		
CO ₃	мг/л												
HCO ₃	мг/л												
K	мг/л												
Mg	мг/л												
Na								87,3	90,5	43,3			
SO ₄								93,3	106	117	184		
T-Катуулук								250	230	170	725		
T-Шакардык								112	163	90,8	165		
Жалпы металлдар													
Ag	мг/л												
Al	мг/л												
As								0,084	0,086				
B	мг/л												
Ba	мг/л												
Be	мг/л												
Bi	мг/л												
Cd	мг/л												
Co	мг/л												
Cr	мг/л												
Cu								0,005	0,006				
F	мг/л												
Fe								0,289	0,278				
Hg	мг/л												
Mn	мг/л												
Mo	мг/л												
Ni								0,005	0,01				
Pb	мг/л												
Sb	мг/л												
Se	мг/л												
Si	мг/л												
V	мг/л												
Zn								0,033	0,031				
Азык заттар													
Ионизацияланбаган NH ₃ мг/л													
NH ₃ -N								0,0037	0,0019	0,024	0,0013		
NO ₂ -N								0,87	0,83	0,92	0,64		
NO ₃ -N								0,22	0,085	0,24	0,009		
NO _x -N								8,8	9,2	16	2,2		
T-PO ₄								1,2	2,3	2,9	2,4		
TKN	мг/л												
Катуу заттар													
Turb-L	NTU												
TDS								429	435	502	912		
TSS								12	24	22	67		
Калдык элементтер													
CN-F	мг/л												
CN-T	мг/л												
CN-WAD	мг/л												

	Янв-13	Фев-13	Мар-13	Апр-13	Май-13	Июн-13	Июл-13	Авг-13	Сен-13	Окт-13	Нов-13	Дек-13
УЛГУ СТАНЦИЯСЫ: S1.2												
Жеринден маалымат												
Темп	°C											
Конд-Ф	мС/см											
pH-Ф	рН өлчөм											
Негизги элементтер												
Ca	мг/л											
Cl	мг/л											
CO ₃	мг/л											
HCO ₃	мг/л											
K	мг/л											
Mg	мг/л											
Na	мг/л											
SO ₄	мг/л											
T-Катуулук	мг/л											
T-Шакардык	мг/л											
Жалпы металдар												
Ag	мг/л											
Al	мг/л											
As	мг/л											
B	мг/л											
Ba	мг/л											
Be	мг/л											
Bi	мг/л											
Cd	мг/л											
Co	мг/л											
Cr	мг/л											
Cu	мг/л											
F	мг/л											
Fe	мг/л											
Hg	мг/л											
Mn	мг/л											
Mo	мг/л											
Ni	мг/л											
Pb	мг/л											
Sb	мг/л											
Se	мг/л											
Si	мг/л											
V	мг/л											
Zn	мг/л											
Азык заттар												
Ионга бөлүнбөгөн NH ₄ мг/л												
NH ₄ -N	мг/л											
NO ₂ -N	мг/л											
NO ₃ -N	мг/л											
T-PQ	мг/л											
TKN	мг/л											
Катуу заттар												
Turb-L	NTU											
TDS	мг/л											
TSS	мг/л											
Калдык элементтер												
CN-F	мг/л											
CN-T	мг/л											
CN-WAD	мг/л											

	Янв-13	Фев-13	Мар-13	Апр-13	Май-13	Июн-13	Июл-13	Авг-13	Сен-13	Окт-13	Нов-13	Дек-13
УЛГУ СТАНЦИЯСЫ: P5.2												
Жеринден маалымат												
Темп	°C											
Конд-Ф	мС/см											
pH-Ф	рН өлчөм											
Негизги элементтер												
Ca	мг/л											
Cl	мг/л											
CO ₃	мг/л											
HCO ₃	мг/л											
K	мг/л											
Mg	мг/л											
Na	мг/л											
SO ₄	мг/л											
T-Катуулук	мг/л											
T-Шакардык	мг/л											
Жалпы металдар												
Ag	мг/л											
Al	мг/л											
As	мг/л											
B	мг/л											
Ba	мг/л											
Be	мг/л											
Bi	мг/л											
Cd	мг/л											
Co	мг/л											
Cr	мг/л											
Cu	мг/л											
F	мг/л											
Fe	мг/л											
Hg	мг/л											
Mn	мг/л											
Mo	мг/л											
Ni	мг/л											
Pb	мг/л											
Sb	мг/л											
Se	мг/л											
Si	мг/л											
V	мг/л											
Zn	мг/л											
Азык заттар												
Ионга бөлүнбөгөн NH ₄ мг/л												
NH ₄ -N	мг/л											
NO ₂ -N	мг/л											
NO ₃ -N	мг/л											
T-PQ	мг/л											
TKN	мг/л											
Катуу заттар												
Turb-L	NTU											
TDS	мг/л											
TSS	мг/л											
Калдык элементтер												
CN-F	мг/л											
CN-T	мг/л											
CN-WAD	мг/л											

УЛГУ СТАНЦИЯСЫ: RS1	Янв-13	Фев-13	Мар-13	Апр-13	Май-13	Июн-13	Июл-13	Авг-13	Сен-13	Окт-13	Нов-13	Дек-13
Жеринден маалымат												
Темп	°C											
Конд-Ф	мС/см											
pH-Ф	рН өлчөм											
Негизги элементтер												
Ca	мг/л											
Cl	мг/л											
CO ₃	мг/л											
HCO ₃	мг/л											
K	мг/л											
Mg	мг/л											
Na	мг/л											
SO ₄	мг/л											
T-Катуулук	мг/л											
T-Шакардык	мг/л											
Жалпы металдар												
Ag	мг/л											
Al	мг/л											
As	мг/л											
B	мг/л											
Ba	мг/л											
Be	мг/л											
Bi	мг/л											
Cd	мг/л											
Co	мг/л											
Cr	мг/л											
Cu	мг/л											
F	мг/л											
Fe	мг/л											
Hg	мг/л											
Mn	мг/л											
Mo	мг/л											
Ni	мг/л											
Pb	мг/л											
Sb	мг/л											
Se	мг/л											
Si	мг/л											
V	мг/л											
Zn	мг/л											
Азык заттар												
Ионизацияланбаган NH ₃	мг/л											
NH ₃ -N	мг/л											
NO ₂ -N	мг/л											
NO ₃ -N	мг/л											
T-PO ₄	мг/л											
TKN	мг/л											
Катуу заттар												
Turb-L	NTU											
TDS	мг/л											
TSS	мг/л											
Калдык элементтер												
CN-F	мг/л											
CN-T	мг/л											
CN-WAD	мг/л											

УЛГУ СТАНЦИЯСЫ: T8.1	Янв-13	Фев-13	Мар-13	Апр-13	Май-13	Июн-13	Июл-13	Авг-13	Сен-13	Окт-13	Нов-13	Дек-13
Жеринден маалымат												
Темп	°C											
Конд-Ф	мС/см											
pH-Ф	рН өлчөм											
Негизги элементтер												
Ca	мг/л											
Cl	мг/л											
CO ₃	мг/л											
HCO ₃	мг/л											
K	мг/л											
Mg	мг/л											
Na	мг/л											
SO ₄	мг/л											
T-Катуулук	мг/л											
T-Шакардык	мг/л											
Жалпы металдар												
Ag	мг/л											
Al	мг/л											
As	мг/л											
B	мг/л											
Ba	мг/л											
Be	мг/л											
Bi	мг/л											
Cd	мг/л											
Co	мг/л											
Cr	мг/л											
Cu	мг/л											
F	мг/л											
Fe	мг/л											
Hg	мг/л											
Mn	мг/л											
Mo	мг/л											
Ni	мг/л											
Pb	мг/л											
Sb	мг/л											
Se	мг/л											
Si	мг/л											
V	мг/л											
Zn	мг/л											
Азык заттар												
Ионизацияланбаган NH ₃	мг/л											
NH ₃ -N	мг/л											
NO ₂ -N	мг/л											
NO ₃ -N	мг/л											
T-PO ₄	мг/л											
TKN	мг/л											
Катуу заттар												
Turb-L	NTU											
TDS	мг/л											
TSS	мг/л											
Калдык элементтер												
CN-F	мг/л											
CN-T	мг/л											
CN-WAD	мг/л											

	Янв-13	Фев-13	Мар-13	Апр-13	Май-13	Июн-13	Июль-13	Авг-13	Сен-13	Окт-13	Нов-13	Дек-13
УЛГУ СТАНЦИЯСЫ: Т8.4												
Жеринден маалымат												
Темп	°C											
Конд-F	мС/см											
pH-F	рН өлчөм											
Негизги элементтер												
Ca	мг/л											
Cl	мг/л											
CO ₃	мг/л											
HCO ₃	мг/л											
K	мг/л											
Mg	мг/л											
Na	мг/л											
SO ₄	мг/л											
T-Катуулук	мг/л											
T-Шакардык	мг/л											
Жалпы металдар												
Ag	мг/л											
Al	мг/л											
As	мг/л											
B	мг/л											
Ba	мг/л											
Be	мг/л											
Bi	мг/л											
Cd	мг/л											
Co	мг/л											
Cr	мг/л											
Cu	мг/л											
F	мг/л											
Fe	мг/л											
Hg	мг/л											
Mn	мг/л											
Mo	мг/л											
Ni	мг/л											
Pb	мг/л											
Sb	мг/л											
Se	мг/л											
Si	мг/л											
V	мг/л											
Zn	мг/л											
Азык заттар												
Ионизацияланбаган NH ₃ мг/л												
NH ₃ -N	мг/л											
NO ₂ -N	мг/л											
NO ₃ -N	мг/л											
T-PO ₄	мг/л											
TKN	мг/л											
Катуу заттар												
Turb-L	NTU											
TDS	мг/л											
TSS	мг/л											
Калдык элементтер												
CN-F	мг/л											
CN-T	мг/л											
CN-WAD	мг/л											
УЛГУ СТАНЦИЯСЫ: SSS.1												
Жеринден маалымат												
Темп	°C											
Конд-F	мС/см											
pH-F	рН өлчөм											
Негизги элементтер												
Ca	мг/л											
Cl	мг/л											
CO ₃	мг/л											
HCO ₃	мг/л											
K	мг/л											
Mg	мг/л											
Na	мг/л											
SO ₄	мг/л											
T-Катуулук	мг/л											
T-Шакардык	мг/л											
Жалпы металдар												
Ag	мг/л											
Al	мг/л											
As	мг/л											
B	мг/л											
Ba	мг/л											
Be	мг/л											
Bi	мг/л											
Cd	мг/л											
Co	мг/л											
Cr	мг/л											
Cu	мг/л											
F	мг/л											
Fe	мг/л											
Hg	мг/л											
Mn	мг/л											
Mo	мг/л											
Ni	мг/л											
Pb	мг/л											
Sb	мг/л											
Se	мг/л											
Si	мг/л											
V	мг/л											
Zn	мг/л											
Азык заттар												
Ионизацияланбаган NH ₃ мг/л												
NH ₃ -N	мг/л											
NO ₂ -N	мг/л											
NO ₃ -N	мг/л											
T-PO ₄	мг/л											
TKN	мг/л											
Катуу заттар												
Turb-L	NTU											
TDS	мг/л											
TSS	мг/л											
Калдык элементтер												
CN-F	мг/л											
CN-T	мг/л											
CN-WAD	мг/л											

УЛГУ СТАНЦИЯСЫ: WR11	Янв-13	Фев-13	Мар-13	Апр-13	Май-13	Июн-13	Июл-13	Авг-13	Сен-13	Окт-13	Нов-13	Дек-13
Жеринден маалымат												
Темп	°С		1,6	0,93	3,6	9,0	6,1	4,2				
Конд-Ф	мС/см		0,323	0,811	0,513	0,212	1,66	1,73				
pH-F	pH өлчөм		8,7	8,5	8,0	8,3	8,1	7,7				
Негизги элементтер												
Ca	мг/л		261	454	173	389	426	417				
Cl	мг/л		29	44	81	62	48	44				
CO ₃	мг/л		11	8,5	1	1	1	1				
HCO ₃	мг/л		260	448	133	260	250	270				
K	мг/л		17,3	34,9	7,2	16,8	19,2	12,4				
Mg	мг/л		858	1386	75	394	425	436				
Na	мг/л		25,9	51,8	10,4	17,7	17,5	15,8				
SO ₄	мг/л		3 000	5 225	380	1 880	1 760	1 860				
T-Катуулук	мг/л											
T-Шакардык	мг/л											
Жалпы металдар												
Ag	мг/л					0,003	0,003	0,003				
Al	мг/л			0,720	0,155	1,45	10,7	0,426				
As	мг/л					0,002	0,006	0,0015				
B	мг/л											
Ba	мг/л			0,05	0,038	0,039	0,14	0,022				
Bc	мг/л					0,0002	0,0003	0,0002				
Bi	мг/л											
Cd	мг/л					0,0003	0,0003	0,0003				
Co	мг/л					0,007	0,008	0,004				
Cr	мг/л					0,008	0,011	0,008				
Cu	мг/л			0,005	0,005	0,005	0,006	0,005				
F	мг/л											
Fe	мг/л			1,11	0,220	2,34	18,9	0,448				
Hg	мг/л											
Mn	мг/л			0,434	0,0595	0,574	0,457	0,393				
Mo	мг/л			0,043	0,0075	0,012	0,011	0,010				
Ni	мг/л			0,072	0,0075	0,034	0,036	0,025				
Pb	мг/л			0,002	0,002	0,003	0,003	0,002				
Sb	мг/л					0,001	0,001	0,001				
Se	мг/л					0,009	0,01	0,0092				
Si	мг/л			0,026	0,0025							
V	мг/л					0,006	0,008	0,006				
Zn	мг/л		0,076	0,017	0,007	0,012	0,035	0,021				
Азык заттар												
Ионга айландырган NH ₄	мг/л											
NH ₄ -N	мг/л		1,3	2,5	0,69	0,18	0,24	0,92				
NO ₃ -N	мг/л		0,003	0,0013	0,003	0,15	0,003	0,001				
NO ₂ -N	мг/л		39	73	5,4	17	14	15				
T-PO ₄	мг/л											
TKN	мг/л											
Катуу заттар												
Turb-L	NTU											
TDS	мг/л		5 360	8 365	833	3 410	2 960	7 130				
TSS	мг/л		105	38	27	67	25	23				
Калдык элементтер												
CN-F	мг/л											
CN-T	мг/л						0,005	0,012				
CN-WAD	мг/л											

Олуттуулукту баалоо

Ишканабыздын отчет берүү процесси алкагында, туруктуу өнүктүрүү боюнча эң олуттуу (же маанилүү) маселелерди аныктадык. Бул маселелер бир нече негизги кызыкдар тараптар тарабынан маанилүү деп эсептелген, ишмердүүлүгүбүзгө олуттуу таасир тийгизе турган жана жүзөгө ашырган иш-чараларыбыздын таасирине кире турган маселелер болуп саналат. Биз айлана-чөйрөнү коргоо жана туруктуу өнүктүрүү чөйрөсүндө олуттуу маселелерди аныктоо үчүн үч өз-ара байланышкан методту пайдаландык. Биринчиден, Жаратылышты коргоо чараларынын планы (ЖКЧП) алкагында отчеттуулук талаптарын жана ошондой эле, мындан мурунку жылдын айлана-чөйрөнү коргоо жана туруктуу өнүктүрүү отчетунун мазмунун көзгө алып, карап чыктык. Экинчиден, ишмердүүлүгүбүзгө тиешелүү маселелер жана чочулоолор боюнча негизги кызыкдар тараптардын пикирлерин алууну уланттык. Алар ушул отчеттун «Социалдык жоопкерчилик» бөлүмүндө көрсөтүлгөн. Үчүнчүдөн, «Центерранын» өнөр жайдын ар кайсы секторлору боюнча ар кандай демилгелерге корпоративдүү катышуусунан жана колдоо көрсөтүүсүнөн улам

пайда көрүп келебиз. Бул демилгелер, Алтын боюнча бүткүл дүйнөлүк кеңешинде жана Кен казуу тармаганда ачыктыкты камсыздоо демилгесинде катышууну камтыйт. Андан тышкары, биз ар кандай жергиликтүү жана эл аралык иш чараларга жана конференцияларга активдүү катышып келебиз. Мындай иш-аракеттер бизге акыл калчап чечимге келүүгө жана жаңы багыт менен стандарттар жөнүндө маалымдар болуп турууга мүмкүндүк берет.

Ушул баалоонун жыйынтыгында 2013 жылга таандык отчетубузда, Жергиликтүү рыноктогу сатып алуулар бөлүмүн, Социалдык жоопкерчилик бөлүмүн жана Кен ишканасын эксплуатациядан чыгаруу бөлүмүн кеңейттик. Азыркы учурда уланып жаткан, Кыргыз Республикасынын Өкмөтү жана Центерра ишканасынын ортосундагы, Центерра жана Кумтөрдүн ичиндеги үлүштөрдү реструктуризациялоо жөнүндөгү сүйлөшүүлөр жана 2012-2013 жылдары сотко келип түшкөн бир канча доо арыздар жөнүндө Президентибиздин кайрылуусунда белгиленген, жана ошондой эле Центерранын веб-сайтында жайгашкан пресс-релиздерде кененирээк чагылдырылган (www.centerragold.com).

ПРОГНОЗДУК МҮНӨЗДӨГҮ БИЛДИРҮҮЛӨРГӨ КАРАТА АЛДЫН АЛА ЭСКЕРТҮҮ

Бул документке шилтеме жасалуу менен камтылган же киргизилген белгилүү бир маалымат кымбат баалуу кагаздар жөнүндө мыйзамдарынын максаттарына ылайык, «прогноздук мүнөздөгү маалыматты» камтышы мүмкүн. Прогноздук мүнөздөгү мындай маалымат иш жүзүндөгү натыйжаларга, перспективаларга жана мүмкүнчүлүктөргө таасир эте ала турган тобокелчиликтерди, аныкталбагандыкты жана башка факторлорду камтыйт жана прогноздук мүнөздөгү мындай билдирүүлөрдө камтылган прогноздордон олуттуу айырмаланышы мүмкүн. Мындай тобокелчиликтер, аныкталбагандыктар жана башка факторлор жөнүндө кеңири маалыматты сиздер «Центерранын» веб-сай-

тында жеткиликтүү болгон «Центерранын» эң акыркы Жылдык отчетуна жана Жылдык маалымат формасына камтылган «Жетекчиликтин талкуулары жана анализи» бөлүмүнөн таба аласыздар. «Центерра», бул прогноздук мүнөздөгү билдирүүлөрүндө камтылган ой жоруулары негиздүү деп эсептешине карабастан, окурман бул билдирүүлөргө өзгөчө таяна бербөөгө тийиш. Прогноздук мүнөздөгү маалымат 2013-жылдын 31-декабрына карата абалы боюнча берилген. «Центерра» жаңы маалымат түшкөн, болочок окуялардан же кандайдыр-бир башка факторлордун себебинен улам кандайдыр-бир прогноздук мүнөздөгү билдирүүнү жаңыртуу же кайра кароо ниетинен баш тартат.

Өнүгүү максатында дагы кандай иш-чараларды киргизе алабыз?
Биздин ишмердүүлүгүбүз жана бул отчет жөнүндө үн кошууларыңыздарды
төмөнкү электрондук дареке жөнөтүңүздөр environment@kumtor.com же
биздин веб-сайтка кириңиздер www.kumtor.kg.

«Кумтор» ишканасынын башкы кеңсеси («Учкун» ААКнун имаратында)

Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., 720031

Ибраимов көч., 24

Тел.: +996 (312) 90-07-07, 90-08-08

Каракол шаарындагы регионалдык кеңсе

Каракол ш., Карасаев көч., 1-г

Тел.: +996 (0) 3922 5-77-99

Барскоон айылындагы регионалдык маалымат борбору

Тел.: +996 (0) 3946 6-02-76,

+996 (0) 775 98-09-06

Балыкчы шаарындагы маалымат бюросу

Тел.: +996 (0) 3944 4-00-13

+996 (0) 775 97-12-01

Бөкөнбаев айылындагы маалымат борбору

Атакан көч., 64

Тел.: +996 (0) 775 58-02-94